

RUKOUKSET KUOLEMAN ÄÄRELLÄ – muistoja, voimaa ja
huolta iäkkään äidin saattohoidossa

Mervi Rosnell
Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2018

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Käytännöllinen teologia
Tekijä – Författare Mervi Rosnell		
Työn nimi – Arbetets titel Rukoukset kuoleman äärellä – muistoja, voimaa ja huolta iäkkään äidin saattohoidossa		
Oppiaine – Läroämne Yleinen käytännöllinen teologia		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu	Aika – Datum Tammikuu 2018	Sivumäärä – Sidoantal 65 + 12
<p>Tutkielmassa tarkastellaan iäkkään äidin saattohoitoa ja kuolemaa aikuisten lasten kirjoittamien kirjeiden avulla. Kirjoituspyynnön keskiössä on saattohoidossa tapahtunut rukous tai rukoukset. Tutkimustehtävänä on selvittää laadullisen teoriasidonnaisen narratiivis-temaattisen analyysin avulla, mikä merkitys rukouksella on iäkkään äidin saattohoidossa ja kuolemassa. Teoreettinen viitekehys muodostuu Mari Pulkkinen väitöskirjan aiheesta suru kokonaisvaltaisena kokemuksena sekä Christine Valentinin tutkimuksesta, jonka mukaan tunneside jatkuu yli kuoleman.</p> <p>Aineisto kerättiin mielipidepalstoilla julkaistujen lehti-ilmoituksien avulla. Lopulliseen aineistoon rajattiin 16 kirjettä iäkkään äidin saattohoidosta. Teoriasidonnaisen narratiivis-temaattisen analyysin avulla aineistosta nousee esiin rukouksen rooli ja merkitys saattohoidossa ja kuolemassa. Rukous erottuu kolmena erilaisena kertomustyyppinä: 1. rukous yhteisenä muistona eli tunnesiteenä sukupolvien välillä, 2. rukous kantavana voimana koko saattohoidon ajan ja yli kuoleman sekä 3. rukous keinona tuoda omat huolet ja murheet Jumalalle. Näin siis muodostuu kolme kertomustyyppiä: muistokertomukset, voimakertomukset sekä huolikertomukset. Muistokertomuksissa yksittäinen rukous muodostaa merkittävän muiston äidin ja lapsen välille. Voimakertomuksissa rukous toimii kantavana voimana koko saattohoidon ajan ja yli kuoleman. Huolikertomuksissa rukouksessa tuodaan esiin voimakasta huolestuneisuutta tai jokin yksittäinen huolenaihe.</p> <p>Nämä kolme kertomustyyppiä muodostavat tulosluvut. Niitä lähestyn teoriasidonnaisesti, teoreettista viitekehystä käyttäen. Erityisesti tarkastelen saatua aineistoa tunteiden, tekojen, ilmaisun ja jatkuvan tunnesiteen näkökulmasta. Tarkastelen aineistossa esiin nousevia tunteita. Sitten etsin eri ilmaisumuotoja rukouksista, eli sitä missä muodossa rukous on ilmaistu. Lopuksi tarkastelen rukoukseen liittyviä tekoja ja niiden merkitystä.</p> <p>Tutkimus valottaa iäkkään äidin kuolemaa sekä aikuisen lapsen ja äidin välistä suhdetta. Kirjeet osoittavat, että äidin ja lapsen tunneside on vahva. Vaikka useassa tapauksessa äidin kuolemasta on jo aikaa, halutaan silti vielä kirjoittaa ja kuvata äidin viimeiset hetket. Lisäksi ollaan valmiita jakamaan kokemus muiden ihmisten kanssa. Kertomukset osoittavat, että äidin ja lapsen tunneside säilyy vielä kuoleman jälkeen. Tämän aineiston rukouksilla on ollut merkittävä rooli lohduntuojana sekä äidille että lapselle. Rukousten ilmaisumuodot ovat olleet hyvin vaihtelevat.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Saattohoito, kuolema, suru, rukous, rituaali		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET JA AIKAISEMPI TUTKIMUS.....	3
2.1 Palliatiivinen hoito ja saattaja	3
2.2 Rauhoittavat rituaalit ja rukouksen monimerkityksellisyys	5
2.3 Suru kokonaisvaltaisena kokemuksena	9
2.4 Teoreettinen viitekehys surusta ja jatkuva tunneside	11
3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTUS.....	13
3.1 Tutkimustehtävä	13
3.2 Tutkimusaineisto ja sen keruu	13
3.3 Kirjeet, kirjoittajat ja kertomukset	14
3.4 Aineiston analyysimetodi ja prosessi	18
3.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	20
4 MERKITYKSELLISET MUISTOKERTOMUKSET.....	23
4.1 Äidin ja lapsen välinen tunneside.....	23
4.2 Rukous turvan tuojana.....	24
4.3 Rakkaat rukoukset	27
4.4 Rukouksen rajaton ilmaisu	30
5 VAHVISTAVAT VOIMAKERTOMUKSET	33
5.1 Rukouksen kantava voima	33
5.2 Taivaan kotiin.....	33
5.3 Läsnäolon kosketus	37
5.4 Kannatteleva usko	42
6 HÄTÄÄNTYNEET HUOLIKERTOMUKSET	46
6.1 Rukous rauhan tuojana	46
6.2 Jumalaa ei pelätä	47
6.4 Surun kasvot.....	49
6.3 Kosketuksen tarve	50
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	54
Lähteet ja Kirjallisuusluettelo	60
Lähteet	60
Kirjallisuus	60
Liitteet	66

1 JOHDANTO

Saattohoito on kehittynyt Suomessa viimeisten vuosikymmenien aikana, ja sitä kehitetään edelleen. Ongelmana saattohoidossa on se, että alueelliset erot ovat suuret. Saattohoidon taso riippuu paljolti siitä, missä henkilö sattuu asumaan ja mitä sairautta hän sairastaa.¹ Näin ei saisi olla. Lisäksi saattohoidossa pitäisi huomioida potilas kokonaisvaltaisesti. Monesti lähiomaiset, puoliso sekä lapset, kantavat suurta vastuuta hoidosta. Aikuiset lapset saattavat tehdä poikkeuksellisia järjestelyjä omassa elämässään turvatakseen vanhempien tai toisen vanhemman hyvän saattohoidon. Työajan lyhentäminen, vanhemman ottaminen omaan kotiin asumaan tai päivittäiset vierailut hoitokodissa pitkänkin matkan takaa ovat esimerkkejä siitä, millaisia uhrauksia läheiset tekevät.

Saattohoito päättyy kuolemaan. Kuolema on sana, jota edelleen vältetään yhteiskunnassa.² Enää ei kuolla samalla tavalla kotona kuin vielä esimerkiksi 1950-luvulla.³ Kuolema laitostettiin suljettujen ovien taakse useita vuosikymmeniä sitten. Enemmän kuin itse kuolemaa pelätään kivuliasta kuolemaa. Siksi kuolemalta toivotaankin kivuttomuutta.⁴ Iäkkään ihmisen kohdalla kuolema voi olla myös helpotus.⁵

Tutkimusaineisto koostuu 16 kirjeestä. Aineisto on kerätty kesän 2017 aikana. Kaikissa tapauksissa iäkkään äidin kuolemasta on kulunut korkeintaan viisi vuotta. Sellaiset kirjeet, joissa äidin kuolemasta on kulunut yli viisi vuotta, olen rajannut tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuksen kulusta kerron tarkemmin luvussa kolme.

Tässä tutkimuksessa on tarkoituksena selvittää rukouksen merkitystä iäkkään äidin saattohoidossa ja kuolemassa. Tutkimus on mielekäs, koska täysin vastaavaa ei ole Suomessa aikaisemmin tehty. Aiheen herkkyyys ja ainutlaatuisuus vaikuttavat tutkittavaan aineistoon siten, että siihen haluaa suhtautua suurella kunnioituksella. Tutkimusaihe nousee kiinnostuksesta herkkää aihetta kohtaan, josta ei juurikaan puhuta julkisesti tai yhteiskunnallisella tasolla. Tarkoituksena on herättää keskustelua ehkä vaietetunkin aiheen ympärillä. Antaa ääni näille aikuisille lapsille ja heidän kokemuksilleen saattajana oman äidin kuollessa. Samalla nostaa esiin rankan ja raskaan saattohoitotyön arvostusta ja yksinäisyyttä sekä ymmärrystä tärkeää työtä kohtaan. Avata keskustelua rukouksesta ja sen merkityksestä saattohoidossa, sekä rohkaista ihmisiä joille rukous on luontevaa käyttämään sitä ja puhumaan

¹ Hänninen 2014, 46.

² Hakola 2014, 79–80.

³ Vala 2014, 29.

⁴ Hänninen 2014, 39.

⁵ Pulkkinen 2016, 135.

siitä. Tavoitteena on tuoda kuolemaa takaisin osaksi elämää ja arkea. Kannustaa ihmisiä puhumaan asioista jo heidän eläessä. Kuolema kuuluu jokaisen elämään jossain vaiheessa. Jokaisella ihmisellä tuli olla oikeus hyvään saattohoitoon ja kuolemaan.

Rukous määritellään tässä tutkimuksessa varsin laajasti. Kaikki se, mitä tutkimukseen osallistuneet itse ovat pitäneet rukouksena, on tulkittu rukoukseksi. Rukous ja muut tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet määritellään tarkemmin luvussa kaksi.

Luvuissa neljä, viisi ja kuusi esittelen aineistosta esiin nostamani kertomustyyppit. Näissä luvuissa noston esiin aineistosta poimittuja suoria lainauksia. Koskettavat lainaukset elävöittävät ja kertovat lukijalle rukouksen monitahoisesta merkityksestä saattohoidossa.

Koen, että tämä tutkimus on tärkeä, sillä tässä yhdistyvät kaksi herkkää ja hyvin henkilökohtaista aihetta – saattohoito ja rukous. Pidän tärkeänä, että rukousta ja saattohoitoa tutkitaan tieteellisin keinoin. Oma lähestymiseni tällaista herkkää aihetta kohtaan syntyy kiinnostuksesta suruun ja rukoukseen. Läheisen ihmisen kuoleman aiheuttamasta surusta minulla ei ole juurikaan kokemusta. Elämäni ovat kuitenkin varjostaneet monet surut, ja olen joutunut lapsesta asti elämään jollain tavalla surun kanssa. Nämä surut ovat liittyneet erilaisiin menetyksiin ja asioihin, jotka ovat jääneet elämäni ulkopuolelle. Osittain varmasti tästä syystä olen pohtinut paljon surun ja rukouksen merkitystä. Saamani aineiston avulla olen päässyt todella lähelle kokemusta läheisen kuolemasta ja rukouksen merkityksestä tuolla hetkellä.

2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET JA AIKAISEMPI TUTKIMUS

2.1 Palliatiivinen hoito ja saattaja

Saattohoidosta on tehty lukuisia väitöskirjoja sekä opinnäytteitä eri katsantokannoista. Saattohoitoa on tutkittu niin perheiden, läheisten kuin hoitohenkilökunnan kannalta. Tutkimuksissa on käsitelty eri-ikäisten ihmisten saattohoitoa sekä keskitytty johonkin tiettyyn sairauteen, kuten syöpään tai esimerkiksi kehitysvammaisten saattohoitoon.

Suomalaisissa kodeissa tapahtuvaa saattohoitoa on tutkittu.⁶ Tuloksissa esille nousi erityisesti kyky identiteetin muuntamiselle tarpeen vaatiessa. Välillä hoitajan tai läheisen piti olla asiantuntija, aktivoija tai lohduttaja. Näin joustavuus ja oman identiteetin mukautuminen aina kulloisenkin tilanteen vaatimalla tavalla oli ensiarvoisen tärkeää.⁷ Aiemman tutkimuksen perusteella tämä ei yksin riitä hyvään saattohoitoon. Tällaisia olosuhteita voidaan pitää erittäin haasteellisina niin hoitavalle henkilökunnalle kuin myös läheisille.

Tutkimuksessa syöpää sairastavien henkilöiden saattohoidossa esiin nousi potilaan ja läheisten kokonaisvaltainen huomioiminen. Saattohoidossa pitää kokonaisvaltaisesti huomioida potilas, perhe ja hoitohenkilökunta. Niin läheiset, perhe kuin hoitohenkilökuntakin ovat saattamassa potilasta kuolemaan. Tämä kokemus on ainutkertainen kaikille, jotka ovat siinä osallisina. Hoitohenkilökunnan tulee osata ammattitaitoisesti tukea läheisiä ja potilasta kuoleman lähestyessä, mutta myös hoitohenkilökunnalle on tarjottava mahdollisuus omaan kokonaisvaltaiseen huomioimiseen.⁸ Kuoleman peruuttamattomuus ja lopullisuus asettavat viimeiset reunaehdot hyvän kuoleman järjestämiselle.

Palliatiivisessa hoidossa alkaa saattohoito, kun elinajan ennuste on enää kuukausi tai muutamia viikkoja.⁹ Saattohoitoa tarvitsevat ne potilaat, jotka sairastavat jotain kroonista sairautta, joka johtaa kuolemaan. Yleisin saattohoidossa olevan potilaan sairaus Suomessa on syöpä, mutta on olemassa myös lukuisa joukko muita sairauksia, joiden takia potilaalle annetaan saattohoitoa.¹⁰

Palliatiiviseen hoitoon siirtyminen tarkoittaa parantavan hoidon lopettamista. Tästä eteenpäin keskitytään hoitamaan oireita sekä tukemaan potilasta ja hänen perhettään.¹¹ Joskus

⁶ Sand 2003, 50.

⁷ Sand 2003, 174.

⁸ Anttonen 2016, 17, 136–137.

⁹ Tasmuth 2013, 44.

¹⁰ Hänninen 2015, 255.

¹¹ Rhen 2013, 64.

lääkäri saattaa hoitaa vain potilaan fyysisiä oireita, mutta yksin tästä ei palliatiivisessa hoidossa ole kyse.¹² Aikaisemman tutkimuksen mukaan hoidossa tulee aina kunnioittaa potilaan omaa arvomaailmaa.¹³ Palliatiivinen hoito ei tarkoita pelkästään lääkehoitoa vaan parantumattomasti sairaan ihmisen kokonaisvaltaista hoitamista. Laadukkaaseen palliatiiviseen hoitoon pääsee vain harva potilas niin Suomessa kuin ulkomaillakin.¹⁴

Palliatiivisen hoidon aikana potilaalla nousevat esiin yleensä myös eksistentiaaliset kysymykset. Nämä kysymykset voivat ilmetä ahdistuksena ja jopa voimakkaana ahdistuksena. Potilaan pitäisi kyetä luopumaan kaikesta mutta silti kyetä vielä jatkamaan elämäänsä ja olemassa olevia ihmissuhteitaan. Näiden kysymysten pohdintaan sekä niiden esiintulolle on luontainen tarve. Potilas saattaa jonkin aikaa kyetä pitämään eksistentiaaliset kysymykset poissa mielestään, mutta kun ne ovat vallanneet ajatukset, niistä ei pääse enää irti.¹⁵

Aikaisemman tutkimuksen mukaan palliatiivisen hoidon loppuvaiheessa on tärkeää torjua potilaan fyysistä ja henkistä tuskaa. Monesti näitä kahta on loppuvaiheessa vaikea erottaa toisistaan. Tätä olotilaa hoidetaan palliatiivisella sedaatiolla, jonka tarkoituksena on aikaan saada kevyt unenomainen tila. Tutkimukset ovat osoittaneet, että palliatiivinen sedaatio ei kuitenkaan vaikuta kuolinnopeuteen.¹⁶

Suomessa saattohoito alkoi vuonna 1982, jolloin valmistuivat ohjeet terminaalihoidon varten.¹⁷ Nykyään terminaalihoidosta käytetään saattohoito-nimitystä. Saattohoidon tarkoituksena on tarjota fyysisille kivuille riittävä lääkitys, mutta lisäksi pitää huomioida myös potilaan psykososiaalisen ja henkisen tuen tarve.¹⁸

Sairastuminen on aina psyykkinen kriisi potilaalle. Potilas on saamastaan tuesta kiitollinen mutta myös herkkä loukkaantumaan. Toivon ylläpitäminen ja hyvä hoito, joka mahdollistaa arkisten asioiden hoitamisen, auttavat, vaikka ennuste olisikin huono. Sairaus pysäyttää aina pohtimaan omaa spiritualiteettia.¹⁹

Saattajan roolissa tärkeimmäksi tehtäväksi muodostuu toivon ylläpitäminen ja esiin nostaminen kuolemaan asti. Toivon käsitys muuttuu saattohoitotilanteessa, jossa monesti ajatellaan, että toivoa ei ole. Toivo tarkoittaa pieniä yksinkertaisia asioita, kuten suihkussa

¹² Hänninen 2006, 22.

¹³ Rhen 2013, 66.

¹⁴ Vaernerberg 2013, 59.

¹⁵ Mattila 2006, 38–39.

¹⁶ Järvinäki 2006, 102–103, 108.

¹⁷ Saarto 2015, 23.

¹⁸ Kynsilehto 2014, 94.

¹⁹ Hietanen 2013, 66–68.

käymistä tai kävelykyvyn palautumista. Joillekin vielä kerran kotiin pääseminen voi olla toivonkipinä.²⁰

Aiempaan tutkimukseen viitaten saattajan ei tarvitse sanoa mitään. Läsnäolo ja rinnalla kulkeminen riittävät. Sanaton viestintä muuttuu tärkeäksi, ja monesti se on yksistään täysin riittävä. Epäaidot kommentit ovat täysin turhia ja usein loukkaavia.²¹ Omaiset tai läheiset, jotka tuntevat potilaan elämänhistorian, voivat sijoittaa potilaan sekavatkin kommentit oikeaan tilanteeseen. Näin he voivat toimia rauhoittavina saattajina kriisinkin hetkellä.²²

2.2 Rauhoittavat rituaalit ja rukouksen monimerkityksellisyys

Rituaaleilla on iso merkitys ihmisten elämässä. Ihmisen päivittäinen arki pitää sisällään monia rituaaleja. Rituaalit saavat muun muassa ihmiset kokoontumaan yhteen.²³ Rituaali voi olla iso tai pieni. Isot elämänmuutokset ovat sellaisia, joista voidaan tunnistaa tietyt rituaaliset piirteet. Rituaali voi olla esimerkiksi kolmivaiheinen. Ensimmäinen vaihe on erottaminen, toinen on välitila ja kolmas on takaisin liittäminen. Näillä vaiheilla tarkoitetaan sitä, että ensiksi muuttunut tila koskee yksilöä tai ryhmään liittyvää isoa muutosta. Tällainen voi olla vaikkapa sosiaalinen tai kulttuurinen muutos. Toinen vaihe tarkoittaa uuden tilanteen omaksumista. Viimeisessä vaiheessa yksilö tai ryhmä on sopeutunut uuteen tilanteeseen.²⁴ Tämä kolmivaiheinen malli sopii myös läheisen ihmisen menetykseen.

Rituaalia voidaan tarkastella myös kuusivaiheisen rituaaliteorian avulla. Tämän teorian lähtökohtana on oletus ihmisestä tietoisena olentona. Erityisesti käyttämämme kieli on se väline, jolla välitämme tietoisuutta toisille. Kuolema on haaste, koska tietoisuus voi hävitä. Kuitenkin ihminen käyttää kielellisiä kykyjään vastatakseen tähän haasteeseen. Hautajaiset ovat osa kielellistä rituaalista toimintaan. Tämä pitää sisällään paikat, historian, musiikin ja liikkeen. Rituaalinen läpikäyminen auttaa sopeutumaan tilanteeseen ja selviämään siitä. Jonkin merkittävän tapahtuman, kuten kuoleman, purkaminen suulliseksi ilmaisuksi esimerkiksi valmiiden rukouksien myötä on ehdottoman välttämätön osa sopeutumisprosessia. Kuolinhetkellä kuolevan ihmisen tietoisuus häviää. Se on pelottava ja uhkaava tilanne. Tällöin turvaudutaan rituaaliseen toimintaan, kuten rukouksiin, lauluihin,

²⁰ Hietanen 2013, 61–62.

²¹ Hietanen 2013, 62–63.

²² Idman 2013, 150.

²³ Hari ym. 2016, 96–97.

²⁴ Turner 2007, 106–107.

runoihin sekä hautajaisrituaaleihin. Nämä rituaalit auttavat hyväksymään tilanteen ja antavat tuttuudellaan turvallisuutta kuolemaa vastaan. Tutut sanat luovat turvaa.²⁵ Rituaalit ovat kaikille ihmisille tyypillistä toimintaa.²⁶

Rituaali on määritelty Cambridge Dictionaryn mukaan sellaiseksi toiminnaksi, joka koostuu toistuvista teoista ja toisinaan myös sanoista, jotka esiintyvät systemaattisesti ja ovat erityisesti osa jotain seremoniaa.²⁷ Rituaaliksi voidaan määritellä sellainen toistuva ja säännönmukainen toiminta, johon turvaudumme, kun jokin pelottava asia tai muutos uhkaa meitä. Näin saamme ajatukset kiinnitettyä johonkin muuhun emmekä ole enää niin kiinni uhkaavan tilanteen aiheuttamassa tunnekokemuksessa. Tuttu rukous tai laulu voi toisinaan myös toimia rituaalina. Joissain yhteyksissä rituaali on ilmaistu negatiivisena, ilman sisältöä toistuvina tekemisten sarjana. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ajatella rituaalista näin. Tässä rituaali nähdään oleellisena osana uskon harjoittamista sekä ihmisyyttä.²⁸

Rukousta voidaan tutkia hyvin erilaisista näkökulmista. Voidaan tutkia ikäihmisten rukouselämää tai rukousta lapsen näkökulmasta. Rukouksen roolia ihmisten elämässä on tutkinut Guiseppe Giordan. Hänen mukaansa rukous voidaan määritellä sellaiseksi ihmisen, ja Jumalan väliseksi toiminnaksi, jossa voidaan nähdä dialogisia piirteitä, ja jota voidaan kutsua esimerkiksi rituaaliksi. Ihminen nähdään rukoussuhteessa Jumalaan heikkona ja apua tarvitsevana. Jumala taas voidaan kokea rajattomana jumalallisena voimana. Rukoukokemusta voidaan pitää kokonaisvaltaisena, koska siinä voivat esiintyä niin pelot, tunteet kuin toiveetkin.²⁹

Rukous voi olla yksi osa-alue tutkittaessa uskonnollisuutta. Suomalaisten rukousaktiivisuutta onkin tutkittu suhteessa muiden maiden rukousaktiivisuuteen. Ikäihmiset jäsentävät usein omaa olemistaan uskonnollisten tekstien kautta. Tämä käy esille Elämänpuu-projektin tutkimusaineistosta, joka koostuu ikäihmisten runoista, rukouksista ja ajatuksista. Rukousaineistosta nousee esille lapsen saamisen positiivinen merkitys, haikeus lapsen muuttaessa pois, mahdolliset lapsiin kohdistuvat huolet, sekä taas lapsenlapsien tärkeys ja heidän tuomansa ilo. Naiset, usein äidit, ovat perheissä niitä henkilöitä, jotka välittävät rukousperinnettä lapsille. Tämä on koettu tärkeäksi, ja myös lapset haluavat opettaa omat lapsensa rukoilemaan. Rukouksen määritelmä on moninainen. Rukous on monesti uskonnollinen rituaali, jossa ihminen voi tuoda kaikki yksityisimmätkin ajatuksena Jumalan

²⁵ Douglas 2002, 1–2.

²⁶ Stephenson 2014, 17–18.

²⁷ Dictionary.cambridge.org www-sivusto.

²⁸ Jokiranta 2017, 227–228.

²⁹ Giordan 2011, 78.

eteen. Rukousta voidaan käyttää oman jumalasuhteen ylläpidossa, henkilökohtaisten ajatusten selvittäjänä tai sosiaalisena elementtinä.³⁰

Vivienne Mountainin tutkimuksen mukaan rukoileminen merkitsee ja tarkoittaa lapsille sitä, miten he ovat oppineet rukoilemaan. Lapsille rukous on yksinkertaisesti tapa kommunikoida hyvän Jumalan kanssa. Lapset olivat määritelleet Jumalan hyväksi, pyhäksi tai ylhäällä olevaksi. Rukouksen tehtävänä on oivaltaa ja vastata elämän erilaisiin kokemuksiin sekä löytää apua yksilöllisessä suhteessa Jumalaan. Lapset olivat oppineet rukoilemaan kouluissa, kodeissa tai oman uskonnon kokoontumispaikassa.³¹

Suomalaiset rukoilevat todella paljon. Kun on tutkittu uskonnollisuutta, jossa yhtenä osa-alueena on rukoileminen, on havaittu, että suomalaisista kaksi viidestä kertoo rukoilevansa vähintään kerran kuukaudessa. Tällä rukousmäärällä suomalaiset ohittavat Ruotsin ja Tanskan. Suomalaisten rukousaktiivisuus on samalla tasolla Japanin, Etelä-Korean, Uuden-Seelannin ja Latvian kanssa. Kokonaisuudessaan suomalaisten rukousaktiivisuus sijoittuu kansainvälisessä vertailussa suhteellisen korkealle.³² Tutkimustulos on mielenkiintoinen, sillä suomalaiset mielletään ei-uskonnolliseksi kansaksi, ja kirkosta eronneiden määrä on vain kasvanut viimeisten vuosien aikana.³³

Sitä, onko rukouksesta apua kriisissä selviytymisessä, on tutkittu laajasti. Näissä tutkimuksissa yksi uskonnollisen vakaumuksen mittari on ollut rukousten määrä. Kun tarkasteltiin 46:tta eri tutkimusta, jotka tutkivat sitä, onko uskonnollisuudesta apua kriisistä selviytymisessä, todettiin, että aktiivisesti rukoileville vaikutus oli usein positiivinen. Rukouksen vaikutus oli harvoin negatiivinen. Kaikkein yleisintä kuitenkin oli, että rukouksella ei ollut mitään vaikutusta.³⁴ Allen Verheyn mukaan rukous voidaan jaotella viiteen eri osa-alueeseen: rukous tarinana, rukouksen hyödyntäminen, rukous rippinä, rukous kiitoksena ja valituksena sekä rukous pyyntönä. Tässä ei pidä ajatella sitä, parantaako Jumala rukoilevan syövän tai poistaako hän taakan jonkun harteilta. Oleellista on, että rukous ei ole ainoastaan kommunikointia Jumalan kanssa vaan tapa, jolla saa voimia päivittäiseen elämään. Verheyn tutkimuksen perusteella kuolevien henkilöiden ja heidän läheistensä on hyvä antaa rukoilla, jos he niin haluavat tehdä. Se ei ole ristiriidassa muun hoidon kanssa. Rukous ja saattohoito voivat kulkea rinnatusten ilman ristiriitaa.³⁵

³⁰ Spännäri 2008, 40, 44–45, 105–106, 154–155, 209.

³¹ Mountain 2008, 8, 229, 231, 234–235.

³² Ketola 2011, 18.

³³ eroakirkosta.fi www.sivusto.

³⁴ Pargament 1997, 282.

³⁵ Verhey 2009, 86–109.

Katekismuksen mukaan rukous on sitä harjoittaville ihmisille hyvin henkilökohtainen kokemus. Katekismuksessa rukous on määritelty ”sydämen puheena Jumalan kanssa”.³⁶ Virret ovat myös sydämen puhetta ja rukousta Jumalalle.³⁷ Rukous voi olla hyvin erilainen. Se voi olla vapaa rukous, joka sanotaan ääneen, tai hiljainen rukous. Rukous voi olla myös valmis rukous kuten Isä meidän -rukous tai Herran siunaus. Rukous voi olla myös meditatiivinen, jolloin pieni lyhyt säe toistetaan hengityksen tahdissa.³⁸

Katekismuksen määritelmän rukouksesta voidaan ajatella viittaavan dialogiin Jumalan kanssa. Paavo Kettunen on tullut samaan päätelmään. Kettunen toteaaakin, että on täysin luonnollista kokea vuorovaikutussuhteessa vastavuoroisuutta. Rukoilija saa oikeutetusti odottaa saavansa vastauksia. Se, että joku kuulee ja vielä vastaakin, on erittäin merkittävää ja tärkeää henkilön rukouselämässä.³⁹ Raili Gothóni vahvistaa edellä kuvattua käsitystä. Rukous kertoo kristityn uskosta Jumalaan sekä Jumalan kaikkivoipaisuuteen.⁴⁰ Vastauksen saaminen on tärkeää. Jos ihminen kokee, että hän ei saa vastausta Jumalalta, se voi synnyttää häpeän tunteen. Jossain vaiheessa saatetaan koko Jumalan olemassaolo kyseenalaistaa. Asiaa vaikeuttaa entisestään, jos esimerkiksi muut seurakuntalaiset kertovat rukousvastauksista ja pappi vielä saarnassa korostaa miten Jumala vastaa kaikkien rukouksiin.⁴¹

Keskiaikaisissa hautauskaavoissa rukouksen merkitys on ollut keskeinen. Hautajaisissa rukouksia oli kahdeksasta yhteentoista. Reformaation jälkeisissä hautauskaavoissa rukouksia oli enää vain yksi. Keskiaikaisissa hautajaisissa rukoukset ovat esiintyneet rituaaleina eli perinteisinä samoin sanoin toistettavina rukouksina. Näissä rukouksissa Jumala on kuvattu lempeäksi ja armolliseksi. Näin ollen rukouksella on ollut sielunhoidollinen sekä lohduttava rooli.⁴² Lohduttava, sielunhoidollinen rukous oli poissa hautauskaavasta usean vuosisadan ajan, mutta se palautettiin sinne takaisin 1900-luvulla. Lohdutuksen ja sielunhoidollisen annin lisäksi rukoukseen haluttiin lisätä myös opetuksellinen puoli.⁴³

Kuoleman lähestyessä potilas tarvitsee usein aikaa ja tilaa hiljentymiselle. Sairaaloissa ja saattokodeissa on usein tällainen tunnustukseton tila. Saattohoitopotilas voi mennä tällaiseen tilaan rukoilemaan tai hiljentymään. Hän voi mennä sinne yksin tai läheistensä kanssa.⁴⁴

³⁶ Katekismus 1999.

³⁷ Haapalainen 1992, 186.

³⁸ Gothóni 2014, 54–55.

³⁹ Kettunen, 2014a, 56.

⁴⁰ Gothóni 2014, 53.

⁴¹ Kettunen 2014b, 173–174.

⁴² Knuutila 1992, 124–125.

⁴³ Knuutila 1992, 129 – 130.

⁴⁴ Sipola 2013, 50.

Tässä tutkimuksessa rukous on nähtävä moniulotteisena, monitasoisena ja yksilöllisenä kokemuksena. Rukouksen eri kirjat ja muodot nousevat tutkimusaineistosta esille. Rukousten monimuotoisuus haastaa määritelmän tiivistämisen ja tekee siitä mahdottoman tehtävän. Rukous voi olla kaikkea sitä, mitä edellä on määritelty. Lisäksi rukous voi olla jotain sellaista, jonka henkilö itse mieltää rukoukseksi, kuten virsi, laulu tai runo.

2.3 Suru kokonaisvaltaisena kokemuksena

Surusta on paljon erilaisia tutkimuksia ja sitä voidaan pitää kiinnostavana tutkimuksen kohteena. Surua voi tutkia monesta näkökulmasta käsin. Alan uusimpia tutkimuksia esitellään Suomessa aina vuosittain järjestettävässä surukonferenssissa.⁴⁵ Surua voidaan tarkastella kokonaisvaltaisen analyysimallin avulla. Analyysin idea on se, että suru on nähtävissä kokonaisvaltaisena ja aina yksilöllisenä kokemuksena. Se on jaettavissa kolmeen osaluokkaan: 1) käsittää: tunteet ja tajunta, 2) käsitellä: teot ja toiminnot ja 3) käsitteellistää: sanat ja kielipöytä. Lisäksi surussa on aina huomioitava aika ja paikka sekä kulttuurinen konteksti.⁴⁶

Länsimainen 1900-luvun surukäsitys oli tieteellis-rationaalinen. Suru kuvattiin ihmisen psyykeen tilana, jonka oireita voitiin kuvata ja jossa saatettiin erottaa terve sureminen patologisesta surusta. Suru kuvattiin prosessina, jossa mukauduttiin uuden tilanteen tuomiin realiteetteihin ja ennen kaikkea siihen, että suhde kuolleeseen oli ohi. Tässä näkemyksessä ei otettu esiin surun sosiaalisia ulottuvuuksia. Uuden tutkimuksen ajatuksena on se, että läheisen kuoleman jälkeen suhde voi jatkua uudella tavalla, eikä sen tarvitse loppua kuolemaan. Suru ymmärretään sosiaalisena prosessina, jonka mukaan kuollut voi pysyä kiinteänä osana läheisten elämää. Suruprosessin keskiössä ei ole surusta ylitsepääseminen, vaan keskiöön nousee suhteen uudelleen löytäminen uudessa muodossa sekä sen ylläpitäminen.⁴⁷

Lapsen kuolemasta aiheutuvaa surua on tutkittu isien kokeman surun ja vanhempien spiritualiteetin muotoutumisen näkökulmista. Vanhempien ahdistus, masennus ja henkinen uupumus nousivat esille voimakkaasti surun alkuvaiheessa ja kuvastivat surua.⁴⁸ Isät kokivat surun voimakkaasti ja kokonaisvaltaisesti. Heidän surukokemukseensa kuuluivat muun muassa epätoivo, arkielämän hallitsemattomuus, viha ja katkeruus. Heillä saattoi olla

⁴⁵ Surut.fi [www-sivusto](http://www.sivusto).

⁴⁶ Pulkkinen 2016, 118.

⁴⁷ Valentine 2008, 1, 143, 163.

⁴⁸ Koskela 2011, 176–178.

vaikeuksia nukkumisen suhteen tai uneen saattoi liittyä painajaisia. Tunteiden kohteina olivat isät itse, sairaalan hoitohenkilökunta tai Jumala. Merkilläpantavaa on, että isien oli vaikea sanoittaa suruaan.⁴⁹ Suruun liittyvät tunteet lapsen kuoltua eivät poikkeakaan juurikaan toisistaan, kun tarkastellaan molempia vanhempia tai vain isien kokemaa surua. Samat teemat esiintyivät molemmissa.

Suru liitetään yleensä kuolemaan, mutta surua voi tuntea myös monien muiden asioiden johdosta. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsettomuus tai vaikkapa lemmikkieläimen kuolema. Jos menetämme jotain tai jäämme jonkin asian ulkopuolelle, kuten vanhemmuuden, saatamme kokea surua. Surun kokemukseen voi aluksi liittyä kaoottisuutta ja erittäin voimakkaiden tunteiden sietämistä.⁵⁰

Surun merkitys on monitahoinen. Meillä Suomessa surulle on vain yksi sana. Englannin kielessä sanoja on enemmän. Surulla (grief) tarkoitetaan surukokemusta, joka pitää sisällään kaikki ne eri tunteet, joita ihminen kokee surressaan. Ilmaistu suru (mourning) on ihmisen ulkopuolella tehtyä surutoimintaa, kuten itkeminen ja surun kohteesta puhuminen. Tämän voidaan ajatella olevan toiminnallista surua.⁵¹ Lohdutonta surua (sorrow), jota ei yleensä mielletä kuolemansuruksi, kuvaavat myös sanan muut merkitykset kuten huoli ja murhe. Surun kokemusta (bereavement), mutta myös surun jälkitilaa, voidaan kuvata tällä ilmaisulla, jonka merkitys on hyvin samankaltainen kuin sanan *grief*.⁵² Tämä kuvastaa hyvin sitä, miten suru sanoinakin on jo hyvin laaja ja monta asiaa sisällään pitävä. Lisäksi näiden sanojen määritelmässä on havaittavissa liikkuvuutta.

Kuolemansuru laukaisee ihmisessä lähes poikkeuksetta voimakkaan tunnereaktion. Se voi tuntua eri tunteiden sekoittumiselta. Surun kokemus on yksilöllinen, ja siihen vaikuttavat monet eri asiat. Tällaisia asioita ovat mahdolliset aikaisemmat kokemukset surusta, persoonallisuus ja suhde menetettyyn ihmiseen. Enää ei ajatella, että suhde kuolleeseen päättyy kuolemaan, vaan kiintymysside säilyy mutta muuttaa muotoaan. Läheinen kuollut ei ole kuitenkaan enää samalla tavalla tavattavissa.⁵³

Yksi tunnetuimmista ja käytetyimmistä surun vaiheteorioista, Suomessa ja maailmalla, on jo neljä vuosikymmentä sitten esitelty Elisabeth Kübler-Rossin viisivaiheinen kuvaus suruprosessista. Siinä suru on jaettu viiteen eri vaiheeseen, jotka ovat: kieltäminen, viha, kaupanteko, masennus ja hyväksyntä. Teoria on saanut osakseen kritiikkiä, ja sitä on

⁴⁹ Aho 2010, 49.

⁵⁰ Gothóni 2014, 193.

⁵¹ Poijula 2002, 18.

⁵² Koskela 2011, 58.

⁵³ Poijula 2002, 18–21.

sittemmin tarkennettu ja muutettu. Surun kokemus on yksilöllinen, eivätkä nämä viisi vaihetta välttämättä toteudu kaikkien kohdalla. Osa saattaa kokea vain osan vaiheista, ja vaiheet saattavat esiintyä osittain päällekkäisinä vaiheina, ei selkeinä paketteina, jotka seuraavat toisiaan.⁵⁴

Tässä tutkimuksessa surun määritelmänä käytetään Mari Pulkkinen kuvaamaa surua. Suru on nähtävä kokonaisvaltaisena ja koko elämän kestäväenä yksilöllisenä kokemuksena. Suru koostuu monista eri tunteista. Suruun vaikuttavat aina aika, paikka ja suhde menetettyyn läheiseen.

2.4 Teoreettinen viitekehys surusta ja jatkuva tunneside

Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä käytän Mari Pulkkinen kokonaisvaltaista analyysimallia surusta sekä Christine Valentin tutkimukseen perustuvaa käsitystä jatkuvasta tunnesiteestä kuolleeseen.⁵⁵ Pulkkinen analyysimallissa lähdetään liikkeelle kolmesta osa-alueesta, jotka kuolemansuru sisältää. Nämä ovat: käsittää (tunteet ja tajunta), käsitellä (teot ja toiminta) sekä käsitteellistää (sanat ja kielioppi). Vaikka osa-alueet on analyysimallissa esitetty rinnatusten, käytännössä ne ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Ne eivät ole toisistaan erillisiä vaan toimivat pikemminkin vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa nähdessä. Eri osa-alueet voivat siis toimia toisten alueiden tukena.⁵⁶ Valentine lähestyy kuolemaa sosiaalisena prosessina, jossa hyvän kuoleman käsitykseen kuuluu sosiaalisten suhteiden verkosto. Lähtökohtana on saattajan ja potilaan suhde, mutta myös muiden läheisten läsnäolo saattohoidon ja kuoleman aikana on tärkeää. Mitä enemmän läheisiä on läsnä, sitä parempi. Vähintään yhden ihmisen tulisi olla kuolevan saattajana. Tällöin muutoin niin medikalisoitunut kuolema saa uuden henkilökohtaisen, humanin ja sosiaalisen merkityksen. Tällöin elämän aikana muodostunut side ei katkea vaan sosiaalinen suhde säilyy yli kuoleman.⁵⁷

Se, että pystymme kirjoittamaan tunteistamme, osoittaa, että olemme tietoisia omasta tajunnastamme. Tätä voidaankin tästä syystä kutsua kuvaavasti *käsittämiseksi*.⁵⁸ Valentine kuvailee samaa prosessia termillä menetyksen määrittäminen. Siinä läheiset sekä surevat että työstävät omaa uudenlaista suhdettaan kuolleeseen. Tähän vaiheeseen kuuluu sekä uuden

⁵⁴ Kübler-Ross & Kessler 2006, 22, 235.

⁵⁵ Pulkkinen 2016, 118; Valentine 2008, 85.

⁵⁶ Pulkkinen 2016, 118–119.

⁵⁷ Valentine 2008, 60, 71.

⁵⁸ Pulkkinen 2016, 93.

tilanteen ymmärtämistä, että kuolleen elämän muistelemista. Tämä auttaa hahmottamaan sen, mitä on menetetty, mutta auttaa samalla aloittamaan myös uudenlaisen sosiaalisen suhteen.⁵⁹

Surutoiminta kuvastaa surun kokonaisvaltaista kokemusta. Joitakin suruun liittyviä tekoja ja toimintoja voidaan pitää rituaalisina. On kuitenkin tärkeämpää arvioida, mikä on teon merkitys sen suorittajalle, kuin määritellä itse tekoa. Tästä johtuen surun *käsitleminen* on tärkeä osa kokonaiskuva.⁶⁰ Valentinen mukaan hyvän kuoleman käsitykseen kuuluu sosiaalisten suhteiden verkosto. Lähtökohtana on saattajan ja potilaan suhde, mutta myös muiden läheisten läsnäolo saattohoidon ja kuoleman aikana on tärkeää. Tavoitteena on sellainen prosessi, jossa sekä kuolevalle että läheisille pyritään saamaan hyvä kokemus kuolemasta. Monelle kykenemättömyys tehdä mitään saattaa aiheuttaa ahdistusta ja voimattomuuden tunnetta. Kuolinhetkiä voi olla monenlaisia, mutta usein hetkeä ennen kuolemaa voi tapahtua hetkellinen virkoaminen. Hetki voidaan kokea pyhänä, hyvin intiiminä, tunteellisena, mutta se on ennen kaikkea sosiaalinen hetki läsnäolevien välillä. Kuolinhetket ovat hyvin eläviä ja mieleenpainuvia.⁶¹

Sanojen ja kirjoittamamme tekstin avulla *käsitteellistämme* surua. Tunne, jota olemme tunteneet kuolemansurun johdosta, saa sanottuna ikään kuin uuden olotilan.⁶² Valentinella ajatus kuoleman yli jatkuvasta suhteesta on nähtävissä henkilökohtaisena sosiaalisena suhteena.⁶³ Tapahtumat, kuten vuosipäivät ja muut sellaiset, muistuttivat kuolleesta läheisestä, mikä samanaikaisesti tuo kuolleen lähemmäs ja samalla vahvistaa kuoleman jälkeistä sidettä henkilöiden välillä.⁶⁴

Valentinen mukaan suhde kuolleeseen säilytetään jatkuvaa tunnesidettä ylläpitämällä. Tätä voidaan kuvailla henkiseksi mielikuvitusaktiviteetiksi. Näin kuollut henkilö pysyy läheisten elossa olevien mielessä ja elämässä. Valentinen ja Pulkkinen ajatukset eivät ole kaukana toisistaan. Valentine tuo esille sen, miten suhde kuolleeseen rakennetaan uudestaan ajatusten kautta kuoleman jälkeen. Pulkkinen taas näkee surun kokonaisvaltaisena ja elämänmittaisena kokemuksena.⁶⁵ Molemmissa yhteys kuolleeseen säilyy jollain tasolla.

⁵⁹ Valentine 2008, 91.

⁶⁰ Pulkkinen 2016, 97–102.

⁶¹ Valentine 2008, 72, 84.

⁶² Pulkkinen 2016, 102–105.

⁶³ Valentine 2008, 85.

⁶⁴ Valentine 2008, 123.

⁶⁵ Valentine 2008, 160–161; Pulkkinen 2016, 59.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänäni on selvittää, mikä merkitys rukouksella on iäkkään äidin saattohoidossa ja kuolemassa. Tätä tutkimustehtävää lähden selvittämään Pulkkinen mallin mukaisesti tunteiden, tekojen ja ilmaisun näkökulmista sekä Valentininen jatkuvan tunnesiteen näkökulmasta. Kysyn aineistoltani: Miten rukouksissa näkyvät tunteet, teot, ilmaisu ja jatkuva tunneside?

3.2 Tutkimusaineisto ja sen keruu

Aineisto kerättiin kirjoituspyynnöllä lehti-ilmoituksien avulla. Tämä on yleisesti käytössä oleva tapa. Aihe on hyvä kohdentaa tarkasti, koska näin todennäköisyys aineiston saannista kasvaa.⁶⁶ Suunnittelin ilmoituksen ja loin sähköpostiosoitteen saattajanrukoukset@gmail.com (liitteet 1 ja 2).⁶⁷ Ilmoitus oli ensisijaisesti tarkoitettu julkaistavaksi mielipideosastolla. Halutessaan vastaajat saivat kertoa myös rukoukseen ja saattohoitotilanteeseen liittyvistä asioista. Aineiston keruu oli rajattu ajalle 12.6.2017–15.7.2017.

Lähetin aineistopyyntöni 73:een eri paikkaan, ja ilmoitustauluilmoituksia oli lisäksi seitsemän. Aineiston keruu osoittautui paljon ennakoitua työläämmäksi. Lähestyin myös Suomen saksalaista seurakuntaa, Tukholman suomenkielistä seurakuntaa ja Suviseurojen tiedottajaa. Lisäksi soitin neljän lehden toimittajalle. Toimittajista kaksi lupasi julkaista ilmoitukseni. Vein yhteensä seitsemän aineistopyyntöilmoitusta muutamaan kirkkoon, kirjastoon ja muiden sopivaksi katsomieni paikkojen ilmoitustauluille. Sain sen vaikutelman, että lehti-ilmoitukset olivat kaikkein tehokkaimpia. Eri yhdistyksien ja ryhmien internet- ja Facebook-sivustot eivät tietävästi tuottaneet yhtään vastausta.

Raumalla ilmestynvä Länsi-Suomi julkaisi koko sivun mittaisen jutun, jonka lopussa oli kirjoituspyyntö. Lisäksi aineistopyyntöni julkaistiin ainakin seuraavissa lähteissä: Länsi-Suomi-lehdessä, Kirkko & Kaupunki -lehdessä, Suomen nuoret lesket ry:n Facebook-sivulla, kahdessa rukousryhmässä Facebookissa, Muuttolintu ry – Kaakkois-Suomen saattohoitoyhdistys ry:n internet-sivuilla, Keski-suomalainen-lehdessä, Turun Sanomissa, Kainuun Sanomissa, Etelä-Suomen Sanomissa, Lapin Kansa -lehdessä (liite 3), Salon Seudun

⁶⁶ Hänninen 2015, 171.

⁶⁷ Liitteet 1 ja 2.

Sanomissa ja Uusi Tie -lehdessä. Aineistopyyntöni siis julkaistiin tiettävästi ainakin yhdeksässä eri lehdessä. Pidän tätä erittäin hyvänä laajuutena.

Siinä vaiheessa, kun kymmenen ensimmäistä vastausta oli saapunut, oli havaittavissa, että vain yhdessä niistä oli omin sanoin sanoitettu rukous. Oli siis tarkasteltava koko kertomusta, ei pelkkää rukousta. Ensimmäisen kymmenen kirjeen rukouksista viisi oli Isä meidän -rukouksia. Näitä valmiita rukouksia voidaan kutsua rituaaleiksi. Rituaalien avulla ihmiset vahvistavat kuulumistaan omaan yhteisöön, saavat aikaan tunnekokemuksia ja luovat yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tavoitteet eivät ole niinkään sanotuissa sanoissa vaan niiden tuttuudessa ja siinä, mitä ne edustavat.⁶⁸ Näin ollen voidaan ajatella, että juuri rituaalirukoukset ovat saattohoitotilanteissa varmasti erittäin yleisiä. Muissa kirjeissä esiintyi Isä meidän -rukous, Levolle lasken Luojaani, Herran siunaus tai jokin virsi, laulu tai psalmi, jota käytettiin rukouksena.

Pohdin aineistonkeruuta tehdessäni niitä tekijöitä, jotka mahdollisesti tekivät aineistopyyntöni haasteelliseksi. Ensinnäkin osallistujan piti oletettavasti olla rukoileva uskonnollinen henkilö. Lisäksi häneltä odotettiin kirjoitushalukkuutta sekä kykyä kirjalliseen ilmaisuun ja vielä erittäin herkän aiheen jakamista ventovieraalle ihmiselle. Kahdelta taholta kuulin myös kirjoittamisen vaikeudesta. Sukulaiseni lähestyi minua, sillä hänen ystävänsä olisi halunnut osallistua tutkimukseen. Hän oli sanonut, ettei oikein osaa hyvin kirjoittaa kokemuksistaan, ja tiedustellut, voisinko haastatella häntä puhelimitse.⁶⁹ Toinen sukulainen lähestyi minua suoraan ja kertoi, että halusi osallistua, mutta ajatus kirjoittamisesta tuntui vaikealta.⁷⁰ Tässä vaiheessa aineiston keruuta haastattelut eivät kuitenkaan olleet vaihtoehto.

3.3 Kirjeet, kirjoittajat ja kertomukset

Kaiken kaikkiaan sain 34 vastausta sähköpostiin. Näiden lisäksi sain yhden negatiivisen palautteen. Perinteisellä postilla saapui 16 kirjettä. Kirjeiden pituudet vaihtelivat ja erot niiden välillä olivat suuria. Keskimäärin kirjeen teksti mahtui yhdelle sivulle, mutta muutama pitkäkin vastaus tuli. Pisin saamani kirje oli 13 sivua pitkä käsin kirjoitettu viesti. Lyhimvät vastaukset olivat muutaman rivin mittaisia kortteja.

⁶⁸ Spännäri 2008, 30–32.

⁶⁹ Rosnell 1.7.2017 tutkimuspäiväkirja.

⁷⁰ Rosnell 2.7.2017 tutkimuspäiväkirja.

Yleisesti vastauksista näkyi, että niihin oli käytetty aikaa ja vaivaa. Jokaisen kirjeen luin monta kertaa. Jokainen kirje oli omalla tavallaan koskettava ja ainutlaatuinen sekä erittäin merkityksellinen tämän tutkimuksen kannalta. Vastasin jokaiselle tutkimukseen osallistuneelle ensisijaisesti sähköpostilla tai kortilla. Kahdelle soitin, koska muita yhteystietoja ei ollut. Muutamalle osallistujalle en voinut vastata yhteystietojen puuttumisen takia. Tutkimukseen sai osallistua myös nimettömänä.

Pohdinnan jälkeen päätin valita varsinaiseksi tutkimusaineistokseni ne kirjeet, jotka käsittelivät äitejä. Lapsen ja äidin suhdetta pidetään erityisenä – ainakin silloin, kun se on onnistunut. Se on yleensä ensimmäinen kiintymyssuhde, joka luodaan. Ensin lapsi on osa äitiä, ja pikkuhiljaa lapsesta ja äidistä tulee erilliset ihmiset.⁷¹ Uskomuksissa elää voimakkaasti se, että juuri äiti on lapsen paras kasvattaja.⁷² Lisäksi äidin tärkeys ja äidin merkitys arjessa elää voimakkaasti niin miesten kuin naistenkin uskomuksissa.⁷³ Uskomuksissa äitiyteen liitetään sanoja kuten: rakastava, uhrautuva ja hoivaava.⁷⁴ Lisäksi äitisuhde koskee meistä jokaista. Kaikilla ei ole välttämättä puolisoa, siskoa tai veljeä, mutta äiti on kaikilla, oli hän läsnä tai ei. Äiti, joka ei ole läsnä, tai äitisuhde, joka on ongelmallinen, on sekin merkityksellinen lapselle, joka sen kokee. Sen lisäksi, että minulla on äiti, olen myös itse äiti. Sukupolvista muodostuva ketju on myös kiinnostava ja antaa oman merkityksensä saattohoitokertomuksille.

Äidistä oli kirjoittanut kahdeksantoista aikuista lasta, joista vain yksi oli mies. Kaksi kirjettä päätin rajata varsinaisen aineistoni ulkopuolelle puutteellisten tietojen vuoksi. Näin ollen varsinainen tutkimusaineistoni koostuu kuudestatoista kertomuksesta. Kirjoittajista vain yksi oli alle 40-vuotias. Suurin osa kirjoittajista oli yli 60-vuotiaita (kuvio 1). Osallistujien korkea ikä vaikutti siihen, että äidit olivat myös, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, hyvin iäkkäitä.

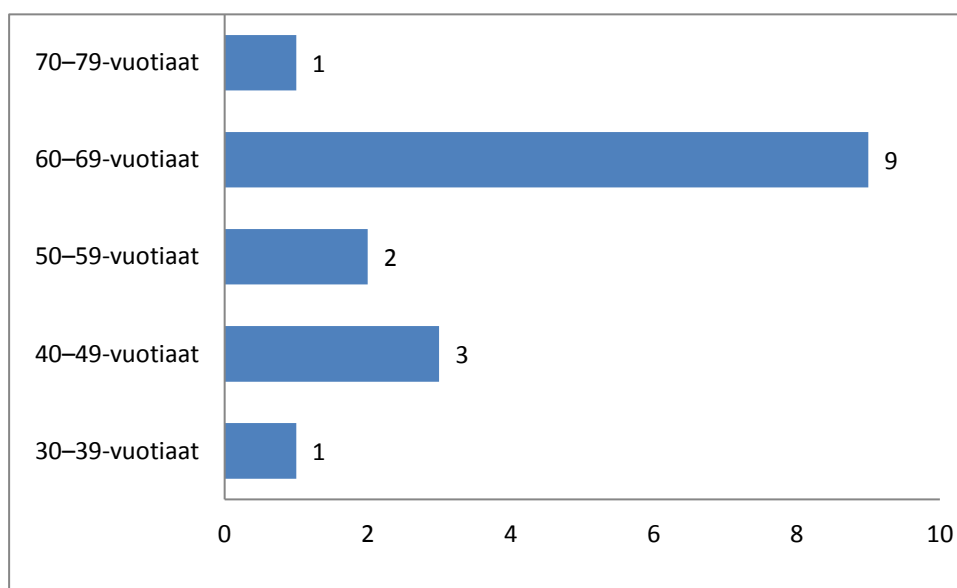
⁷¹ Poijula 2002, 23.

⁷² Katvala 2001, 85.

⁷³ Katvala 2001, 91.

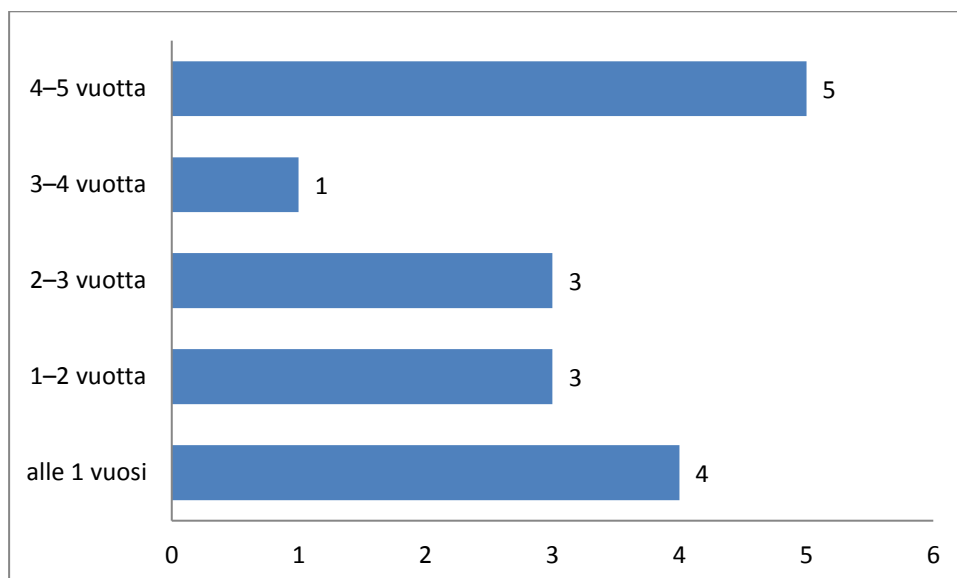
⁷⁴ Katvala 2001, 92.

Kuvio 1. Tutkimusaineiston kirjoittajien (N=16) ikäjakauma.

Ajallisesti eniten saattohoitokokemuksia on neljän viiden vuoden takaa, mutta myös alle vuoden sisältä oli neljä tapausta (kuvio 2). Kaiken kaikkiaan äidin saattohoitokokemusta ja kuolemaa voidaan kaikissa tapauksissa pitää suhteellisen tuoreena. Keskimäärin saattohoidosta oli kulunut 2,5 vuotta.

Kuvio 2. Tutkimusaineiston (N=16) ajallinen ero saattohoidosta.

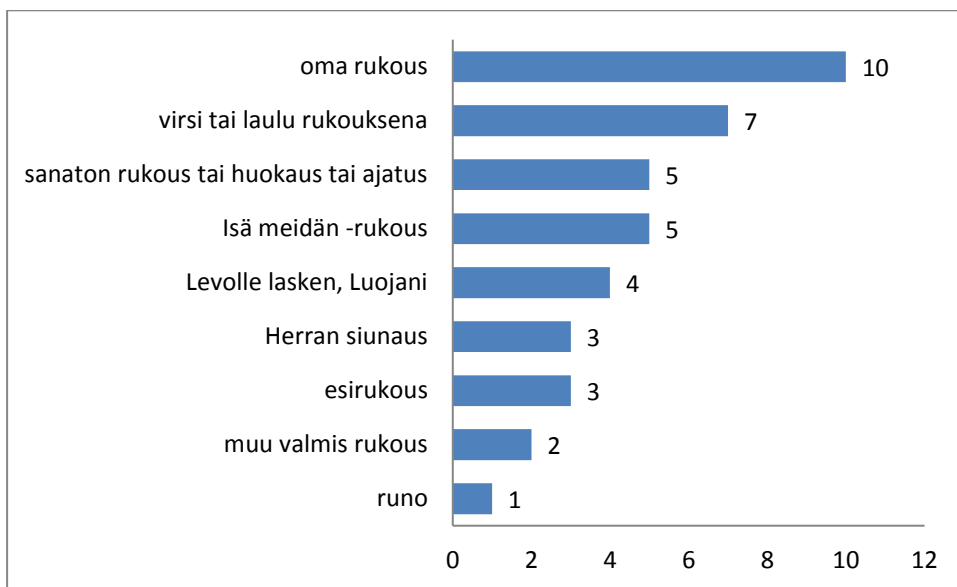

Äidit, joista kirjeet kertoivat, olivat suhteellisen iäkkäitä. Keskiarvoksi muodostui 90 vuotta. Kaikki eivät olleet kirjeessään kertoneet äidin ikää. Kahdeksasta kirjeestä se puuttui, ja näissä kirjeissä käytin synnyttäjien keski-ikää sen perusteena, mikä oli lapsen eli kirjoittajan

syntymävuosi.⁷⁵ Kaksi äitiä oli lähellä sadan vuoden ikää, eli hyvin iäkkäitä. Voidaan olettaa, että iäkkään äidin menettäminen kokemuksena on erilainen kuin äidin, jonka lapsi on vielä esimerkiksi alaikäinen.

Yllä esitetyt kuviot muodostavat kokonaiskuvan tutkimusaineistosta. Kyseessä on aineisto, joka käsittää pitkän elämän eläneitä äitejä. Näiden äitien lapsetkin ovat jo mahdollisesti isovanhempia. Joka tapauksessa heillä on paljon elämäkokemusta ja elettyä elämää takanaan. Kirjeissä tuli esille monia eri rukouksen muotoja. Myös ilmaisutavoissa oli paljon vaihtelua. Näitä käsitellen tarkemmin tuloslukuissa.

Kuvio 3. Rukoukset (N=40) joita käytettiin saattohoitotilanteissa ja kuolinhetkellä.

Erilaisten rukousten käyttö oli erittäin runsasta. Lisäksi rukouksen ilmaisutavat vaihtelivat paljon. Kirjoittajat käyttivät rukouksen ilmaisukeinoja monipuolisesti.

⁷⁵ Tilastokeskuksen [www-sivusto](http://www.sivusto) 2017.

3.4 Aineiston analyysimetodi ja prosessi

Laadullista tutkimusta voidaan tehdä eri tavoin. Tässä tutkimuksessa valitsin menetelmäksi laadullisen narratiivis-temaattisen analyysin. Tällä tarkoitan sitä, että pyrin aineistostani muodostamaan toisistaan poikkeavia tyyppikertomuksia. Eri tyyppikertomuksien avulla kykenen käsittelemään ja vertailemaan aineistoani tuloslukuissa. Tämä menetelmä soveltuu aineistooni, sillä se on narratiivinen eli kertomuksellinen aineisto. Tyypillistä tällaiselle aineistolle on, että kertomuksista löytyy selkeä juoni sekä alku, keskikohta ja lopetus.⁷⁶ Väljänä teoreettisena viitekehystenä käytän Pulkkinen ja Valentin malleja, joita käytän nostaakseni aineistosta tunteiden, tekojen ja ilmaisuuden sekä jatkuvan tunnesiteen näkökulmia. Sovellan teoreettista viitekehystä teoriasidonnaisesti keräämääni kirjeaineistoon. Teoriasidonnaisuudella tarkoitan valmista mallia, jota sovellan väljästi keräämääni aineiston analysoimiseen tuloslukuissa.⁷⁷

Aluksi kirjoitin sähköiseen muotoon kaikki postitse tulleet kirjeet. Näin sain kaikki 16 kirjettä samaan tiedostoon sähköpostilla tulleiden kirjeiden kanssa, ja siten koko aineisto oli helposti käsiteltävässä muodossa. Annoin jokaisen kirjeen kirjoittajalle oman tunnistenumeron ja -nimen. Valitsin kaikille luontoon liittyvät nimet, jotka kuvastavat sitä, miten elämä ja kuolema ovat osa elämän luonnollista kiertokulkua.

Aloitin aineiston tarkastelun holistisella eli laaja-alaisella analysoinnilla.⁷⁸ Luin jokaisen kirjeen useampaan kertaan läpi, jotta kokonaiskuva aineistosta hahmottui. Aluksi kertomukset vaikuttivat hyvin samanlaisilta. Kävin uudestaan jokaisen kirjeen yksityiskohtaisesti läpi. Kirjasin kaiken mielestäni tärkeän muutamalla sanalla erilliselle lapulle. Kokosin keskeiset asiat ylös käyttäen teemoina saattohoitoa, kuolemaa sekä kuoleman jälkeistä aikaa. Pyrin siis löytämään aineistosta temaattisia yhteneväisyyksiä, jotka esiintyvät toistuvasti, siten teemoittelun tarkoituksena on löytää kirjoituksista samankaltaisuuksia, joista kertomustyyppit lopulta muodostuvat.⁷⁹

Jokaisesta kirjeestä muodostui yksittäisistä lapuista koottu pystysuora jono. Lapuille muodostuivat tutkimuksen kannalta keskeiset asiat. Lopuksi tein jokaisen kirjeen kohdalla vielä yhteenvedon kirjaamalla ylös kertomuksesta välittyvän tunnetilan sekä sen, miten kokemus oli vaikuttanut kirjoittajan uskonnollisuuteen. Kaikki laput kokosin kahteen suureen

⁷⁶ Heikkinen 2001, 121-122.

⁷⁷ Tuomi & Sarajärvi 2012, 116.

⁷⁸ Lieblich ym. 1998, 12-14.

⁷⁹ Riessmann 2008, 74.

tauluun, jotta pystyin halutessani liikuttamaan niitä ja tällä tavoin näin yhdellä silmäyksellä koko aineistostani esiin nousevat seikat. Tätä kutsun analyysin holistiseksi osuudeksi.

Tämän jälkeen tulostin kaikki 16 kirjettä ja alleviivasin aineistosta kaikki rukoukseen liittyvät ajatuskokonaisuudet, jotka sisälsivät useita lauseita. Näin keskityin narratiivien kerronnalliseen sisältöön.⁸⁰ Mietin jokaisen kirjeen kohdalla, mikä on rukouksen merkitys kirjoittajalle sekä mikä on rukouksen sisältö. Kokosin yhteen jokaisesta kirjeestä rukoukseen liittyvät asiat. Näin alkuperäisiä ilmaisuja tuli yhtä monta kuin oli kirjeitäkin eli 16.

Tämän jälkeen yksinkertaisin alkuperäisiä muotoja. Näin pääsin kerronnan sisälle (liite 4.). Tämä osoittaa, miten narratiivisessa lähestymistavassa on piirteitä sisällönanalyysistä.⁸¹ Vertasin vielä näitä ilmauksia kokoamiini tauluihin, joissa oli muutamalla sanalla tehty yhteenveto kirjeen keskeisestä tunnetilasta. Pohdin, oliko kertomuksissa mitään erottavia tekijöitä. Huomasin, että olin kuvannut yhden kertomuksen tunnetilaa yhdellä sanalla: huoli. Lisäksi olin kirjoittanut, että juuri tämä yksi kertomus poikkesi muista kertomuksista. Jäin miettimään tätä ja lukiessani aineistoa uudelleen huomasin, että sama teema esiintyi muutamassa muussakin kertomuksessa. Ryhmittelin nämä neljä kertomusta omaksi ryhmäkseen.

Jäljelle jäi vielä kaksitoista kertomusta. Vertailin jälleen kirjoittamiani lappuja alkuperäiseen ilmaisuun sekä yksinkertaistamiini luokkiin. Näissä kertomuksissa esiin nousi positiivinen rukoukokemus. Erääseen lappuun olin kirjoittanut, että rukous oli äidin opettama. Otin kirjeen esille ja tarkastelin analyysipolkua. Oivalsin, että juuri muisto oli tämän kertomuksen rukoukseen liittyvässä keskiössä. Tarkastelin löytyisikö samankaltaisuutta muiden kertomusten kanssa. Löysin kolme, joista yksi oli poikkeava muista. Kaikissa näissä kolmessa rukous oli tärkeä muisto, sillä se oli juuri äidin opettama rukous. Yhdessä muisto oli muulla tavalla merkityksellinen.

Tarkastelin jäljellä olevia kahdeksaa kertomusta sekä niistä kirjoittamaani analyysipolkua. Analyysipolussa oli nähtävissä teema: rukous lohdutuksen tuojana. Lapuille olin kirjoittanut useaan kohtaan avainsanoiksi: rukous kokonaisvaltaisena kokemuksena ja apuna koko saattohoidon ajan.

Siten, narratiivis-temaattisen analyysin myötä, muodostuneet pääluokat olivat tunne-, huoli- ja voimakertomus. Nämä ovat koottuna taulukkoon 3.

⁸⁰ Lieblich ym. 1998, 12–14.

⁸¹ Hänninen, Vilma 2015, 174.

Taulukko 3. Kolme kertomustyyppiä rukouksen merkityksestä äidin saattohoidossa ja kuolemassa.

MUISTOKERTOMUS:	VOIMAKERTOMUS:	HUOLIKERTOMUS:
RUKOUS YHTEISENÄ MUISTONA ELI SILTANA SUKUPOLVIEN VÄLILLÄ (4 kertomusta)	RUKOUS KANTAVANA VOIMANA KOKO SAATTOHOIDON AJAN JA YLI KUOLEMAN (8 kertomusta)	RUKOUS KEINONA TUODA OMAT HUOLET JA MURHEET JUMALALLE (4 kertomusta)
Rukous muodostaa ensisijaisesti muiston kautta tunnesiteen äidin ja lapsen välille.	Rukous on kiinteä osa koko saattohoitoa ja se kulkee mukana koko ajan eri muodoissa.	Rukous auttaa keventämään omaa taakkaa ja sen vaikutus on sielunhoidollinen.

Esittelen tuloksia tarkemmin tuloslukuissa teoreettisen viitekehyksen avulla.⁸² Tulosluvut alkavat kertomustyyppien henkilöiden esittelyllä, jonka jälkeen käsittelen pääsääntöisesti tunteita, nostan esiin rukoukseen liittyviä tekoja ja lopulta pääosassa on rukouksen ilmaisu. Jatkovaa tunnesidettä käsittelen tuloslukuissa tunteiden, tekojen ja ilmaisun rinnalla.

3.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen eettisyys on ensiarvoisen tärkeää tutkimusta tehtäessä. Jo pelkästään tutkimusaihe on eettinen kysymys. Kenen ehdoilla tutkimusta tehdään, ketä se palvelee ja mitkä sen mahdolliset hyödyt ovat? Nämä kaikki ovat moraalisia valintoja, jotka tutkija tekee.⁸³ Tässä tutkimusaihetta voidaan pitää erityisen herkkänä ja henkilökohtaisena.

Ajatuksenani oli tutkia saattohoitorukouksia. En osannut ajatella, että suurin osa rukouksista oli valmiita. Lapsuudenkodissani rukous oli tiivis osa arkea, ja se esiintyi niin aamu-, ilta- kuin ruokarukouksissa ja aina omin sanoin sanoitettuna. Isä meidän -rukouksen kuulin vain kirkossa muutaman kerran vuodessa. Tästä syystä en osannut nähdä sitä, miten suuri merkitys rituaalirukouksilla on.

On huomionarvoista todeta, että lähtökohtani tutkimukselle oli tutkia saattohoidossa lausuttuja rukouksia, mutta en saanut pelkästään rukouksia vaan sain kertomuksia, jotka

⁸² Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; ks. Valentine 2008, 85; Pulkkinen 2016, 118. ks. Pulkkinen analyysimalli ja Valentinen jatkuvan tunnesiteen ajatus.

⁸³ Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–112.

sisälsivät myös rukouksen. Tutkimukseen osallistuneilla oli tarve sekä halu kertoa koko tarina, ei ainoastaan lausuttua rukousta. Jos tutkimuksessa olisi keskitytty pelkkään rukoukseen, olisivat kertomukset jääneet vajaiksi. Tutkimuksen kohteen laajentaminen pelkästä rukouksesta koko tarinaa koskevaksi, pohjautuu siis osallistujien haluun jakaa tarinat, eikä näin ollen aiheuta eettistä ongelmaa.

Tutkimukseen osallistuminen on ollut täysin vapaaehtoista. Kirjoituksista välittyi kiinnostus ja positiivinen sekä kannustava suhtautuminen tutkimusta kohtaan. Lisäksi muutamassa kirjoituksessa välittyi vahva tarve ja halu olla osana tätä prosessia. Moni tutkimukseen osallistuneista sekä toinen henkilöistä, jolle soitin, pyysivät, että saisivat nähdä pro graduni sitten kun se on valmis. Aihe tuntui kiinnostavan heitä, ja he pitivät sitä tärkeänä. Lupasin olla heihin yhteydessä, kun tutkimus on valmis. Pidän kuitenkin hyvänä asiana sitä, että en tunne henkilökohtaisesti ketään tutkimukseen osallistuneista, joten kykenen suhtautumaan kaikkiin kirjoituksiin samalla tavalla.

Aineisto kerättiin lehti-ilmoituksien avulla, ilmoitustauluilmoituksien ja muutamien internet-sivustojen aineistopyyntöilmoituksin. Keräysmenetelmästä oli hyötyä, mutta se toi mukanaan myös tiettyjä riskejä tutkimuksen luotettavuudelle. Ilmoituksia julkaistiin laajasti eri puolilla Suomea. Näin ollen tutkimusaineisto edustaa koko Suomea, eikä vain ainoastaan jotain pientä maantieteellistä aluetta. Mahdollisuus kirjoittaa anonyymisti todennäköisesti alensi kynnystä osallistua ja helpotti vaikeiden asioiden ilmaisemista.

Tutkimuksen keräystapa suosi henkilöitä, joille kirjoittaminen oli luontevaa. Kirjoittaminen ja ajan kulumisen tapahtumasta saattoivat vaikuttaa myös siihen, että kertomukset olivat huolella muotoiltuja ja ajan kultaamia. Jos otetaan vielä huomioon se, että kaikista tapahtumista ei ole välttämättä yhtä helppoa kertoa, on riskinä se, että aineisto on positiivissävyytteinen. Analyysiprosessissa en ole kuitenkaan kyseenalaistanut aineistoa vaan olen tarkastellut niitä siinä muodossa, kuin tapaukset on esitetty.

Saatu aineisto keskittyi keskiarvoltaan iäkkäisiin uskonnollisiin henkilöihin ja aineistoa rajattiin vielä valitsemalla tutkimuskohteeksi äidit. Vedettäessä johtopäätöksiä pitääkin olla varovainen, jotta tuloksia ei lähdetä yleistämään liian laajasti. Onkin hyvä muistaa, että tämän aineiston tulokset kertovat luotettavasti juuri tästä aineistosta, joka on rajattu 16 kirjeeseen.

Tutkimukseen osallistuneiden yksityisyyttä ja identiteetin suojaa on kunnioitettu. Muutin tai poistin kokonaan kaikki henkilöiden nimet ja paikannimet. Tulosluvuissa olen pyrkinyt ottamaan lainaukset aineistosta siten, että kirjoittajien henkilöllisyys ei ole

tunnistettavissa. Näin olen halunnut suojella myös kirjoittajien sukulaisia sekä muita ihmisiä, joita kokemus on koskettanut.

Varsinaista aineistoa ei ole lisäkseni nähnyt kuin ohjaajani. Aineisto ja tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden yhteystiedot ovat vain minun hallussani. Näitä säilytän toistaiseksi, sillä toivoin, että arvokasta aineistoa, jonka hankkiminen oli suhteellisen työläs prosessi, voisi vielä tutkia lisää. Jos jatkotutkimuskiinnostusta syntyy, yhteystietojen avulla voin pyytää lupaa käyttää aineistoa uudelleen.

4 MERKITYKSELLISET MUISTOKERTOMUKSET

4.1 Äidin ja lapsen välinen tunneside

Muistokertomuksiin aineistosta kuuluvat Liljan, Terhon, Merin ja Eerikan kertomukset. Tähän ryhmään kuuluu myös ainut tutkimukseen osallistunut mies. Näiden kirjoittajien keski-ikä jäi vähän alle 50 vuoden, joten he olivat keski-ikänsä nuorin ryhmä. Tästä johtuen myös äidit olivat 15 vuotta nuorempia tutkimuksen äitien keski-ikään verrattuna. Saattohoidosta heillä oli kirjoitushetkellä kulunut keskimäärin kaksi ja puoli vuotta.

Muistokertomuksissa yksittäinen rukous nousi vahvasti esille. Se muodosti selkeästi vahvan tunnesiteen lapsen ja äidin välille. Rukous oli merkittävässä roolissa äidin ja lapsen välisessä suhteessa. Tyypillistä oli, että jokin tietty rukous tai rukoukokemus muodosti ensisijaisesti muiston kautta tunnesiteen. Eerika ei ollut rukoillut äitinsä kanssa aiemmin. Tästä syystä yhteinen rukous saattohoidon aikana sai poikkeuksellisen suuren merkityksen. Yhteinen rukous oli kolmessa muussa kertomuksessa jo lapsuudesta tuttu, äidin opettama, äidin ja lapsen jakama rukous.

Minua ei lapsena nukutettu iltasaduilla vaan Isä meidän -rukouksella, jonka äitini luki sänkyni vieressä. Olin hänen luonaan vielä kuolinpäivänä noin kello 15, jolloin tiesin aikaa olevan enää ehkä päivän. Hän oli kuitenkin valveilla, mutta ei aikoihin pystynyt puhumaan. Luin hänelle Isä meidän, joka oli yhteinen muistomme. Se jäi viimeiseksi muistoksi, sillä kello 23 minulle soitettiin hänen juuri kuolleen. (Terho)

Rukouksen erityisyys liittyi oleellisesti äidin ja lapsen väliseen suhteeseen. Tällä tavoin se loi erityisen merkityksen lapsen ja äidin välille. Yleisin rukousperinteen välittäjä oli juuri äiti.⁸⁴ Tämä tulee esille myös tässä aineistossa. Kirjoitushetkellä Terhon äidin kuolemasta oli noin vuosi. Terhon päätös osallistua tutkimukseen kertoo halusta muistella äitiä ja jakaa muillekin se, mitä hän koki äitinsä kanssa. Näin tunnesidettä äitiin ylläpidetään muistelemalla ja jakamalla vielä kuoleman jälkeen. Tämä tulee esille kaikissa kirjeissä. Jo se, että he ovat osallistuneet tutkimukseen, on osoitus halusta ylläpitää tunnesidettä äitiin. Vaikka äidit olivat iäkkäitä ja kuolema oli helppo hyväksyä, silti lapsissa on selkeästi nähtävissä halu ylläpitää tunnesidettä kirjoittaen, muistellen, kuvaillen ja jakaen kokemuksiaan. Menetys aiheuttaa aina aukon.⁸⁵ Tuo menetyksen aiheuttama aukko on täytettävä jollakin. Muistojen jakaminen ja kertominen äidistä ovat varmasti yksi keino täyttää tuota aukkoa. Lapset saattoivat kokea tutkimukseen

⁸⁴ Spännäri 2008, 209.

⁸⁵ Valentine 2008, 93.

osallistumisen yhteisenä kokemuksena jo kuolleen äidin kanssa. Tämä saattaa hyvinkin vahvistaa lapsen ja äidin välistä tunnesidettä.⁸⁶

4.2 Rukous turvan tuojana

Seuraavassa luvussa käsittelen erityisesti tunteita. Esiin nousevia kokemuksia voidaan nimittää tunteiksi ja tajunnaksi eli sellaisiksi kokemuksiksi, joita kykenemme käsittämään. Tarkastelun kohteena ovat tuntemukset, jotka ovat aikaansaaneet rukoilemisen. Merkille pantavaa on myös rukouksen jälkeinen tunnetila tai miten rukous on vaikuttanut tunteisiin.⁸⁷ Ensimmäisessä lainauksessa Lilja rukoilee äitinsä vieressä tämän kuollessa.

Siinä hetkessä kun rukoilin äitini luona ja silitin samalla hänen rintaansa, tunsin, kuinka sielu ikään kuin poistui ja jäljelle jäi vain kuori. (Lilja)

Lilja on juuri ymmärtänyt, että hänen äitinsä kuolee. Hän kuvailee kuolinhetkeä kauniilla tavalla, ja kuvaus luo positiivisen mielikuvan myös lukijalle. Suruun liitettävät tunteet koetaan yleensä kuitenkin negatiivisina.⁸⁸ Liljan kuvauksessa ei näin kuitenkaan ole, vaan kuvaus voidaan mieltää positiiviseksi. Hänen kuvaamaansa tunnetta voidaan pitää myös uskonnollisena tunteena. Tällaiseen uskonnolliseen tunnekokemukseen liittyy kiinteästi tietoisuus itsestä suhteessa Jumalaan.⁸⁹ Liljan kuvaus uskonnollisesta tunnekokemuksesta on hyvin jäsentynyt. Hän osaa kuvata selkeästi, mitä hän koki. Tämä kaunis kokemus lohdutti häntä varmaankin surussa, koska hän sai kokemuksen siitä, että hänen äitinsä sielu oli poistunut. Vain kuori jäi jäljelle.

Uskonnollista tunnetta voidaan kuvailla myös transsendentaalisena kokemuksena. Tällainen suhde pyhään tai tuonpuoleiseen vaikuttaa henkilön kaikkiin ihmissuhteisiin.⁹⁰ Liljan kokemus siitä, että hänen äitinsä sielu poistui, vahvisti varmaankin hänen uskoaan kuoleman jälkeiseen elämään sekä auttaa tulevaisuudessa vastaavissa tilanteissa. Kokemus voidaan nähdä myös yliluonnollisena. Yliluonnollinen kokemus voi olla juuri tällainen oman minän ulkopuolella oleva kokemus.⁹¹ Liljan kokemus oli hänen itsensä ulkopuolella. Tällainen kokemus saattoi olla erittäin voimakas.

⁸⁶ Valentine 2008, 123, 160–161.

⁸⁷ Pulkkinen 2016, 122.

⁸⁸ Pulkkinen 2016, 122.

⁸⁹ Järveläinen 2003, 293.

⁹⁰ Geels & Wikström 2009, 402.

⁹¹ Rancken 2017, 47, 55.

Seuraavassa kokemuk kuvauksessa Meri aloittaa kuvaamalla äitinsä suhdetta rukoukseen. Tämän jälkeen samassa lauseessa hän kertoo omasta suhteestaan rukoukseen ja sen jälkeen taas palaa äitinsä rukoukokemukseen. Tässä äidillä ja tyttärellä on hyvin samankaltainen suhde rukoukseen.

Rukous oli äidille tärkeä osa elämää ja tuntui hyvin turvalliselta rukouksessa jättää kaikki asiat Taivaan Isän hoidettavaksi - tai kuten äidillä oli tapana sanoa "Jumalan kämmenelle"... Äidin sairastamisen ja saattohoidon aikaiset rukoukset tuntuivat kantavan. Ystävät ja sukulaiset rukoilivat koko perheemme puolesta ja sen tiedostaminen auttoi jaksamaan vaikeina päivinä. Uskoisin, että oma luottamukseni Jumalan suunnitelmaan vahvistui tuon saattohoidon aikana. (Meri)

Tytär on omaksunut hyvin pitkälti rukouksen merkityksen omalta äidiltään. Rukous toi Merille tunteen ja luvan jättää asiat rukouksessa Jumalan hoidettavaksi, koska näin äitikin oli tehnyt. Lisäksi hän sai tunteen myös siitä, että nämä rukoukset todella auttoivat. Meri kuvaa rukousta äidille ja tyttarelle yhteisenä kokemuksena, joka oli jaettu yhdessä ja siitä oli myös puhuttu. Rukous ei ole ristiriidassa muun hoidon kanssa. Kuolevaa ja läheisiä tulisi ehdottomasti kannustaa rukoilemaan, jos he itse kokevat, että siitä on hyötyä.⁹²

Aikaisemmasta tutkimuksesta käy ilmi, että äidit ovat juuri niitä henkilöitä, jotka ovat olleet aktiivisia rukousperinteen välittäjiä lapsille.⁹³ Lisäksi tietoisuus siitä, että muutkin ihmiset rukoilivat heidän perheensä puolesta, auttoi jaksamaan. Saattohoito kokemuksena oli spiritualiteettia voimistava kokemus.

Edellä kuvatussa suhde rukoukseen ja rukoilemiseen on selkeästi äidiltä opittua. Samalla tavalla rukouksen oppimista kuvailevat myös Terho ja Lilja muistokertomuksissaan. Tässä yhteydessä rukouksen tunnekokemus viestittää myös äidin antamasta turvasta. Sama tunnetila välittyy myös Liljan ja Terhon kertomuksista.

Seuraavassa kertomuksessa äidillä ja tyttärellä ei ollut aikaisempaa yhteistä muistoa tai perinnettä rukouksesta. Silti yhteinen rukoukokemus loi unohtumattoman muiston tyttarelle. Tytär rukoili ääneen äidin kanssa, jotta äidin ei tarvitsisi pelätä tukehtumiskuolemaa. Tässä pelkoa itse kuolemasta ei mainita, se on jo hyväksytty. Tämänkaltaiset tuntemukset ovat täysin normaaleja saattohoidossa.⁹⁴ Yhteinen rukoukokemus oli selkeästi Eerikalle tunnetasolla merkittävä kokemus, jopa sellainen, jota hän ei osannut edes toivoa.

⁹² Verhey, 86-109.

⁹³ Spännäri 2008, 209.

⁹⁴ Järvinäki 2006, 102-103, 108.

...ja aika riisutusti istuin äidin sängyn viereen ja sanoin, että vetoan Jeesus Sinun omiin sanoihisi, joissa sanot, että saamme pyytää nimissäsi, mitä tahdomme ja saamme heittää murheemme päällesi, että antaisit kuoleman tulla levollisesti ja rauhallisesti ja äidin ei tarvitsisi tukehtua ja että Herra vapauttaisi äidin myös kokonaan tästä pelosta. mitään syvempää keskustelua tuon rukouksen jälkeen ei ollut, koska koin, että tuo oli jo niin iso askel, että en olisi osannut oikein sitäkään edes toivoa. (Eerika)

Eerika kuvaa yllä, miten hänen äitinsä pelkäsi kivuliasta tukehtumiskuolemaa. Tästä voidaan siis päätellä, että itse kuolemaa ei pelätty vaan nimenomaan kipua. Juuri tuo tukehtumiskuolema sai aikaan pelkoa. Äidin suhteellisen korkea ikä on saattanut edesauttaa valmistautumista oman kuoleman kohtaamiseen, ja siksi itse kuolema ei välttämättä aiheuta yhtä voimakasta ahdistusta kuin nuorella ihmisellä, jonka elämä ikään kuin jää kesken.⁹⁵ Tytär vaikuttaa rauhalliselta, ja rukouksen sanat ovat loogiset ja selkeät. Eksistentiaalinen ahdistus on asia, joka koskettaa suurta joukkoa niistä, jotka ovat saattohoidossa – sekä itse potilasta, että koko perhettä. Etenkin kivuliasta kuolemaa pelätään, ja se saattaa ilmetä ahdistuksena.⁹⁶ Aikaisemmasta tutkimuksesta käy ilmi, että niin läheisiltä kuin hoitohenkilökunnaltakin vaaditaan erilaisia rooleja. Tässä tilanteessa Eerika on tytär, mutta tämän lisäksi hän on myös hoitaja sekä lohduttaja.⁹⁷ Kuolevan ahdistuksen ja pelon kohtaaminen etenkin läheisille on usein erittäin raskas kokemus.⁹⁸ Merkittävä rukousmuisto voi syntyä myös saattohoitotilanteessa, vaikka rukoileminen ei olisi ollut muuten äidille ja tyttärelle luontaista. Eerikan jatkaa kirjeessä vielä kerrontaa eteenpäin. Hän otti äitinsä kokeman tukehtumiskuolemapelon esille hoitajan kanssa siten, että hänen äitinsä kuuli keskustelun. Hän kysyi hoitajalta, voisiko lääkäri puhua asiasta hänen äitinsä kassa. Tämä pyyntö toteutettiin.⁹⁹ Tässä hoitohenkilökunta hoiti kokonaisvaltaisesti Eerikan äitiä. Kaikki tunteet ja pyynnöt huomioitiin.¹⁰⁰

Yllä esitettyjä kokemuskertomuksia yhdistää rukous yhteisenä muistona äidin ja lapsen välillä. Silti tunnekokemukset ovat hyvin erilaiset. Yhteistä näille on kuitenkin se, että kerronta on myönteisen tunnetilan sävyttämää sellaisen aiheen ympärillä, joka voisi olla myös hyvin surullinen. Esiin nousevat tunnetilat näissä kertomuksissa ovat: uskonnollinen rukouskokemus, turvallinen tunne rukoillessa ja rukoileminen yhdessä äidin kanssa tämän pelätessä kivuliasta kuolemaa.

⁹⁵ Salmela 2014, 48.

⁹⁶ Mattila 2006, 38–39.

⁹⁷ Sand 2003, 174.

⁹⁸ Salmela 2014, 47.

⁹⁹ Hänninen 2006, 22; Anttonen 2016, 17.

¹⁰⁰ Rhen 2013, 66; Kynsilehto 2014, 94.

4.3 Rakkaat rukoukset

Tässä luvussa tarkastelun kohteena ovat erityisesti teot ja toiminta rukouksissa.¹⁰¹ Teot, kuten läsnäolo ja yhteinen rukous, ovat nähtävissä sosiaalisena toimintana, joka on äärimmäisen tärkeää niin kuolevalle kuin saattajalle.¹⁰² Tarkoituksena on selvittää, millaisia tekoja rukoushetkeen liittyy muistokertomuksissa. Rukous sinällään on jo teko. Huomio kiinnitetään siihen, mitä rukoilija itse tekee, ketkä muut ovat jakamassa kokemusta ja liittyvätkö rituaalit jotenkin kyseiseen tilanteeseen.

Äidin kuolema sai Liljan rukoilemaan. Hän rukoili sen rukouksen, jonka äiti oli hänelle lapsena opettanut. Tuttuun rituaaliin oli varmasti helppo tarttua nopeasti eteen tullessa tilanteessa.¹⁰³ Tilanne oli luonteeltaan niin ainutkertainen ja yllättävä, että ehkä ei ollut mahdollista ajatella kovinkaan loogisesti. Lilja toimi pitkälti refleksinomaisesti.

Äitini kuoli kesken lauseen, menetti tajunnan ja nukkui aivan yllättäen pois. Siinä hetkessä, kun tajusin, mitä tapahtui. Rukoilin... Tämän rukouksen äitini opetti minulle lapsena ja rukoilemme sen joka ilta lasteni kanssa. (Lilja)

Äidin kuolemisen ymmärtäminen laukaisi tekona rukoilemisen. Rukous oli tuttu ja usein toistettu. Se oli helppo muistaa vaikeassakin tilanteessa. Rukous oli sama, jonka äiti oli hänelle opettanut, kun hän oli lapsi. Se oli ehkä rukoiltu juuri sängyn vieressä. Tilanne oli siis sama, mutta roolit olivat vaihtuneet. Tässä yhteydessä rukousta voidaan pitää myös rituaalina, joka suojeli Liljaa poikkeuksellisessa tilanteessa. Mielen varoitusjärjestelmä varoitti Liljaa uhkaavasta ahdistuksesta. Lilja turvautui rituaaliin, eli tässä tilanteessa rukoukseen, joka oli ennestään tuttu.¹⁰⁴ Lisäksi tämä saattoi liittyä haluun olla saattamassa äitiä loppuun asti, vielä kuoleman yli.¹⁰⁵ Tavoitteena pitäisi olla, että kuolemasta jää hyvä kokemus niin saattajalle kuin kuolevalle.¹⁰⁶ Liljalle varmaankin jäi hyvä kokemus.

Rukousta voidaan pitää yhtä lailla rituaalina myös Terhon ja Merin kertomuksissa. Heidän kohdallaan kuolema ei kuitenkaan tullut yllätyksenä. Heillä oli ollut aikaa keskustella, ja kaikki oli jo sanottu. Rituaalina rukous antoi sanat tilanteeseen, jossa ei ollut mitään sanottavaa.

¹⁰¹ Pulkkinen 2016, 161.

¹⁰² Valentine 2008, 84.

¹⁰³ Czachesz 2016, 6.

¹⁰⁴ Czachesz 2016, 6.

¹⁰⁵ Pulkkinen 2016, 162.

¹⁰⁶ Valentine 2008, 72.

Meri kuvailee yhteisöllistä rukoilemista. Hän rukoili niin puolisonsa kuin perheensä kanssa. Rukous vaikuttaa luontevalta osalta elämää. Heillä äidin saattohoidossa rukous oli yhteinen koko perheen ja läheisten kesken.

Tuolloin tuli tavaksi, että luimme iltaisin kaikki yhdessä muutamia jakeita Raamatusta ja rukoilimme yhdessä saman iltarukouksen, jonka äiti oli kanssamme lukenut, kun olimme lapsia: "Levolle lasken Luojan, armias ole suojani. Aamulla jos en nousisi, taivaaseen ota luoksesi. Hyvää yötä, Jeesus myötä, kiitos tästä päivästä." Myös Herran siunausta rukoilimme yhdessä... Itsekseni ja mieheni kanssa rukoillessamme pyysin usein meille saattohoitoa tekeville myös voimia jokaiseen päivään, jotka olivat sekä henkisesti että fyysisesti raskaita. Yhteisestä iltarukouksesta tuli meitä lähiomaisia yhdistävä asia ja jatkoimme käytäntöä myös äidin kuoleman jälkeen aina kokoontuessamme isommalla joukolla lapsuudenkotiini. (Meri)

Tässäkin rukous on nähtävissä rituaalisena toimintana: sellaisena tekona, joka toistetaan ja joka synnyttää vielä ryhmän sisällä oman perinteen. Tästä on muodostunut perheensisäinen kulttuuri, jossa äiti on voimakkaasti läsnä vielä kuolemansa jälkeenkin. On tärkeää tarkastella teon, eli rukoilemisen, merkitystä Merille, ei niinkään itse tekoa. Näin voidaan ajatella, että rukoilemisen oli keino ylläpitää tunnesidettä äitiin, joka oli kuollut.¹⁰⁷

Rukous on yksi selviytymiskeino. Rukouksen on koettu auttavan kriisistä selviytymisessä, ja siitä koettiin saatavan voimaa päivittäiseen elämään.¹⁰⁸ Sen lisäksi, että Meri perheineen rukoili yhdessä saattohoidon aikana, he jatkoivat rukouskäytäntöä vielä äidin kuoleman jälkeenkin. Rukous oli siis yhteinen läheisten ja perheen kesken jaettu toiminta, sekä rituaalinomaisesti usein toistuva.

Kuvauksesta käy ilmi, että saattohoito oli kokonaisvaltaisesti raskasta. Tämä tärkeä asia jää kirjeissä sivurooliin. Yhdessäkään kirjeessä lapsen tekemät uhraukset eivät ole pääroolissa. Saattohoito oli kuitenkin ollut heille kaikille varmasti kokonaisvaltaisesti raskas, kuten Meri omassa kirjeessään asiaa valottaa. Merin rukouksen tarkoituksena oli myös saada voimaa tähän raskaaseen työhön. Saattohoidon raskauteen vaikuttavat varmasti ne poikkeukselliset uhraukset, joita lapset tekevät. Iiriksen ja Eerikan kertomuksista käy ilmi, miten suurista valinnoista ja teoista oli kyse.

Päädyin kotihoitoratkaisuun, koska hän pelkäsi laitoksia.
Muutin äitini luokse ja puolitin työaikani. Äiti tarvitsi jatkuvaa läsnäoloa. (Iiris)

Asun itse melkein 600 km. päästä lapsuuskodistani, joten äidin saattohoitovaiheessa kävin hänen luonaan viikonloppuisin tai parin päivän reissulla. (Eerika)

Vastaavanlaisia seikkoja nousee esiin myös Terhon, Kanervan, Orvokin ja Pinjan kertomuksista. Matkan pituus äidin luokse ja hoitojärjestelyt vaativat aikaa ja olivat varmasti

¹⁰⁷ Valentine 2008, 123; Pulkkinen 2016, 97–102.

¹⁰⁸ Pargament 1997, 282; Verhey 2009, 86–109.

myös taloudellinen rasite. Tämä kaikki tuli henkisesti ja fyysisesti raskaan saattohoidon lisäksi.

Eerikan kertomuksesta käy selville, että tyttären ja vanhempien välit eivät olleet kovinkaan läheiset. He eivät olleet koskaan puhuneet kovinkaan syvällisesti. Eerika kuitenkin uskaltautui ehdottamaan yhteistä rukousta äidilleen. Rukoukskokemus herkisti sekä äidin että tyttären kyyneliin. Itkeminen voidaan nähdä länsimaisessa kulttuurissa heikkoutena. Saatetaan ajatella, että vahva ihminen ei itke ainakaan julkisesti. Heikkouden ja haavoittuvaisuuden rinnalla itkeminen voidaan nähdä myös yhteisenä muistona, joka yhdistää vielä kuolemankin jälkeen.¹⁰⁹ Eerika ja hänen äitinsä kohtasivat tuossa hetkessä toisensa haavoittuvina ja ikään kuin riisuttuina. Siksi kokemuksesta jäi varmasti erittäin arvokas muisto.

Rukoustilanne oli minulle jossakin määrin haastava, sillä olen lapsuusperhekseni ainoa ns. uskova ja en ollut koskaan keskustellut vanhempieni kanssa syvällisesti uskonasioista ja minulle oli epäselvää, onko rukouksesta puhuminen äidistäni lainkaan luontevaa tai mahdollista. ...sanoin, että rukoillaanko yhdessä. Se sopi... Meitä kumpaakin itketti tuossa tilanteessa. (Eerika)

Tässä rukous oli kokemuksena ainutkertainen äidin ja tyttären välillä. Uskonnollisuus tai rukous ei yhdistänyt heitä aikaisemman muiston tai kasvatuksen kautta. Kokemus oli näin ollen erityisen herkkä ja ainutkertainen. Rukoustilanteeseen liittyi tekona itkeminen. Lilja puolestaan kertoi rukoillessaan samalla silittäneensä äitinsä rintaa.

Terho ilmaisee lukeneensa rukouksen. Rukoukseen on liittynyt paljon erilaisia tekoja ja toimia, jotka ovat synnyttäneet perinteitä rukouksikäyttämiseen. Nämä rituaalit ovat saattaneet koskettaa suurta osaa perheeseen kuuluvista ihmisistä.

Kaikille näille kertomuksille yhteistä on sairastuminen, saattohoito ja kuolema. Erityiset vaiheet äitien loppuelämissä ja kuoleman jälkeiset ajat synnyttivät rukousta, loivat uusia rukousperinteitä ja muistuttivat lapsuuden rukouksesta. Lisäksi rukous muistutti äidistä. Suru saa usein ihmisen toimimaan. Monesti kuulee sanottavan, että työ on paras lääke suruun. Teot saattavat myös kertoa halusta pitää yhteyttä kuolevaan, ja teko saattaa olla myös tapa ylläpitää tunnesidettä.¹¹⁰ Näissäkin kertomuksissa nähtävissä on se, että jotain on tehtävä, kuolevan vieressä on vaikea vain olla hiljaa. On helpompi sanoa tutun rukouksen sanat ja silittää pois hiipuvan äidin rintaa. Hiljaisuuden sietäminen voi olla vaikeaa, ja surun kohdatessa rukouksen sanat tuovat lohtua niin saattajalle kuin saatettavallekin.

¹⁰⁹ Valentine 2008, 28; Pulkkinen 2016, 151.

¹¹⁰ Valentine 2008, 160–161; Pulkkinen 2016, 187.

4.4 Rukouksen rajaton ilmaisu

Tässä luvussa tarkastellaan rukousta sen ilmaisun kautta. Ilmaisua on myös yksi keino ylläpitää jatkuvaa tunnesidettä kuolleeseen.¹¹¹ Onko rukous sanottu ääneen vai onko kyseessä ollut äänetön rukous tai vain pieni huokaisu? Aineistosta on nostettu esiin kaikki se, mitä kirjoittajat ovat pitäneet rukouksena. Erilaiset rukouksen ilmaisukeinot on myös pyritty tuomaan esiin.

Lilja oli äitinsä vieressä. Hän ymmärsi, että nyt hänen äitinsä kuolee. Hän rukoili sen rukouksen, jonka äiti oli hänelle lapsena opettanut. Saman rukouksen hän rukoilee omien lastensa kanssa.

Siinä hetkessä, kun tajusin, mitä tapahtui. Rukoilin:
Levolle lasken, Luojaani,
armias ole suojani!
Jos sijaltain en nousisi,
taivaaseen ota tykösi!
Aamen. (Lilja)

Rukouksen sanat tulivat luonnostaan Liljan suusta. Hänellä ei ollut aikaa suunnitella mitään sanoa, sillä kuolema tuli täysin yllättäen. Hänen äidiltään jäi lause kesken. Surun kohdatessa sanoja voidaan hakea monenlaisista lähteistä, kuten runoista tai tietokirjallisuudesta, ja joku saattaa myös sanoittaa itse kokemaansa. Tärkeää oli, että Lilja sai olla läsnä, ja näin hänen äitinsä kuolemasta tuli sosiaalinen kokemus.¹¹² Liljan rukousta voidaan pitää yhtenä tunnetuimmista rukouksista, jotka sopivat tuohon hetkeen.

Monesti surua halutaan korostaa tai painottaa käyttämällä tunnettujen runoilijoiden ja kirjailijoiden sanoja. Jo aiemmin sanottu on koettu omaan suuhun ja tunteeseen sopivaksi. Sanotulla ei välttämättä haeta mitään sen suurempaa merkitystä. Uskonnollisella tekstillä haetaan lohdutusta, apua omaan suruun ja tilanteen sietämiseen sekä henkilökohtaista merkitystä.¹¹³

Meri kuvaa rukouksen ilmaisukeinoja moninaisesti. Hän kuvailee myös yhteisöllistä rukoushetkeä, jossa oli paikalla perheen muita jäseniä. Välillä rukous on ollut vain huokaisu Jumalalle.

¹¹¹ Valentine 2008, 50; Pulkkinen 2016, 191.

¹¹² Valentine 2008, 84; Pulkkinen 2016, 19–192.

¹¹³ Valentine 2008, 84; Pulkkinen 2016, 193–194.

Äitini viimeisten tuntien ajan istuin hänen sänkynsä vierellä. Välillä huokaisin Jumalalle. Kun näytti siltä, että loppu tulee aivan pian, hain myös siskoni paikalle. Yhdessä siskojeni ja isäni kanssa lauloimme äidille tärkeitä ja rakkaita virsiä tai muita hengellisiä lauluja. Rukoilimme Isä meidän -rukouksen sekä Herran siunauksen yhdessä. Hetki ennen kuolemaa sanoin äidille, että Jeesus oli tulossa häntä hakemaan kotiin. Saimme vielä kiittää äitiä kaikesta ja pyytää kaikkia virheitä anteeksi. (Meri)

Merille rukouksen ilmaisukeinot ovat moninaiset. Kuoleman lähestyessä haettiin paikalle vielä sisko ja isä. Tällöin rukouksen ilmaisutapa muuttui koskettamaan koko perhettä, ja voidaan pitää todennäköisenä, että rukous luettiin ääneen ja sen sanoi koko perhe yhdessä. Valmiit rukoukset, laulut ja virret olivat voimakkaasti läsnä äidin kuolinhetkessä. Monet mieltävät esimerkiksi juuri virret rukoukseksi.¹¹⁴

Meri kertoo myös kirjeensä alkuosassa, miten he usein rukoilivat isänsä ja siskonsa kanssa rukouksen Levolle lasken, Luojadi. Samoin kuin Liljalle myös Merille tämän rukouksen opetti hänen äitinsä, kun Meri oli pieni. Terhon rukousmuisto lapsuudesta on samanlainen, vaikkakin rukouksena on käytetty Isä meidän -rukousta. Pienelle lapselle rukous merkitsee sitä, miten se on opetettu.¹¹⁵ Voisi kuvitella, että myös aikuiselle lapselle oman äidin kuollessa palaa mieleen se, miten rukous on opittu. Etenkin jos rukouksen on opettanut oma äiti.

Eerika ei ollut rukoillut äitinsä kanssa aikaisemmin. Hän ei edes tiennyt, mitä hänen äitinsä ajattelee rukoilemisesta. Hän uskaltautui kuitenkin ehdottamaan yhteistä rukousta, ja niin he rukoilivat yhdessä.

Äiti sanoi minulle, että hän on rukoillut sitä itsekseenkin ja sanoin, että rukoillaanko yhdessä. (Eerika)

Eerika rukoili ääneen, ja rukoushetken hän jakoi äitinsä kanssa. Rukouksen sanat olivat hänen omia sanojaan, ja ne oli osoitettu Jumalalle. Sanat koskivat äidin pelkoa kivuliaasta kuolemasta, itse kuolemanpelosta ei ollut kyse. Tilanne on varmasti ollut äärimmäisen tunteikas.

Yllä kuvatuissa rukoustilanteissa rukous esiintyy moninaisesti. Yleistäen voidaan todeta, että miehet käsittelevät surua tekemällä jotain työtä. Naiset käsittelevät suruaan useimmiten puhumalla.¹¹⁶ Tässä naisten sanallinen ja monimuotoinen ilmaisukyky tulee myös esille. Rukous on esitetty huokauksena, lauluna, ääneen lausuttuna yksin tai perheen kanssa tai rukous on saattanut olla myös luettu. Vain Eerikan kertomuksessa rukous tulee selkeästi esiin omin sanoin sanoitettuna viestinä Jumalalle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö myös muilla olisi voinut olla omin sanoin sanoitettuja rukouksia. Kaikki tässä esitetyt rukoukset

¹¹⁴ Haapalainen 1992, 186.

¹¹⁵ Mountain 2008, 8.

¹¹⁶ Pulkkinen 2016, 175.

ovat saaneet myös kirjallisen muodon. Näin tapahtui viimeistään siinä vaiheessa, kun he päättivät kirjoittaa sen ja lähettää tämän tutkielman aineistoksi. Kirjoittaessaan he ovat varmasti käyneet läpi omia tunteitaan, mikä on auttanut ylläpitämään jatkuvaa tunnesidettä. Lisäksi kokemus on saattanut tarjota mahdollisuuden vielä kerran tavata äidin.¹¹⁷

¹¹⁷ Valentine 2008, 123; Pulkkinen 2016, 196.

5 VAHVISTAVAT VOIMAKERTOMUKSET

5.1 Rukouksen kantava voima

Voimakertomukset muodostavat suurimman ryhmän. Tämän ryhmän kirjoittajat ovat Iris, Terttu, Kanerva, Pilvi, Talvikki, Pinja, Aamu ja Usva. Ryhmäläisten keski-ikä on 59 vuotta, ja heillä on saattohoidosta kulunut kirjoitushetkellä keskimäärin kaksi vuotta. Näissä kertomuksissa rukous on kantavana voimana koko saattohoidon ajan ja yli kuoleman. Rukous on kiinteä osa koko saattohoitoa, ja se kulkee mukana koko ajan eri muodoissa.

Voimakertomuksien kerronnan keskiössä on rukous.

Rukouksella monimuotoisesti oli matkan varrella merkitystä... Muutin äitini luokse ja puolitin työaikani... Tätä ajanjaksoa kertyi puolitoista vuotta...
Tähän ajanjaksoon koen paljon liittyvän niin sanallista kuin sanatontakin rukousta...
...silloin laitoin rukouspyynnönkin eräälle ystävälleni tilanteen helpottamiseksi. Kaiken kaikkiaan koen tuon ajanjakson olleen rukouksen kantamaa taustaltaan... Tunnen sanattomien ja sanallisten rukousten voiman olleen erityisesti tuolla puolentoista vuoden mittaisella matkalla läsnä...
Omin voimin ei olisi ollut mahdollista sitä matkaa tehdä.
Sanallisesti ..."anna voimaa...", ..."niin kuin päiväsi, on voimasi..." Isä meidän..." Laulunpätkän voimasanat, opitun rukouksen sanat, pelkkä voiman pyyntö... (Iiris)

Voimakertomuksissa rukouksen kokonaisvaltaisuus tulee esille. Rukouksesta kerrotaan paljon, ja monissa kertomuksissa rukoilemista kuvataan monimuotoisena toimintana. Lisäksi rukouksista saatua apua pidetään merkittävänä. Suomalaiset rukoilevat enemmän kuin muissa Pohjoismaissa, vaikka kirkon jäsenmäärä on kääntynyt jyrkkään laskuun.¹¹⁸ Myös näistä kertomuksista välittyä, että rukousta käytetään todella paljon.

5.2 Taivaan kotiin

Tässä luvussa tarkastellaan tunteiden näkökulmasta voimakertomuksia. Iris muistelee kirjoituksessaan saattohoitoaikaan äitinsä kuoleman jälkeen. Hän kuvaa kokemusta erityiseksi ja sellaiseksi, joka muutti häntä ihmisenä. Iris johdattaa lukijan rukouksen merkitykseen ja juuri siihen, miten hän koki rukoukset.

En voi palata samaksi joka olin ennen tuota kokemusta. Sain ison lahjan kaiken kokemani mukana. Tunnen sanattomien ja sanallisten rukousten voiman olleen erityisesti tuolla puolentoista vuoden mittaisella matkalla läsnä. (Iiris)

Iris kokee saaneensa lahjan kaiken kokemansa lisäksi. Hän kertoo tunteneensa, että juuri rukoukset olivat merkityksellisiä koko pitkän saattohoidon ajan. Hän tunsikaikkien

¹¹⁸ Ketola 2011, 18; eroakirkosta.fi www-sivusto.

rukouksien antavan läsnäolevaa voimaa. Iiriksen kuvaus pitkästä saattohoidosta on kaunis. Terttu kuvaa Iiriksen tavoin kauniisti äitinsä viimeisiä aikoja. Hän kirjoittaa rukouksen tuoneen hänelle lohtua. Tertun kirjoituksesta välittyy usko kuoleman jälkeiseen elämään.

Rukous toi minulle lohtua, sillä halusin ajatella, että enkelin suojassa äiti pääsisi lempeästi ja turvallisesti odottamaansa Taivaan kotiin.
Äiti eli vielä muutaman kuukauden tämän iltahetken jälkeen ja muistan toistaneeni mielessäni rukousta äidin vuoteen vierellä varsinkin iltaisin, kun hän oli jo nukahtanut. (Terttu)

Tertulle rukous oli lohdun tuoja. Rukouksen avulla hän sai vahvistusta toiveelleen, että äiti pääsisi hyvin matkaamaan Taivaan kotiin. Terttu käyttää sanaa pääsisi. Hänelle rukous toi turvallisen ajatuksen siitä, että äiti pääsisi turvallisesti odottamaansa taivaan kotiin. Lempeällä ja turvallisena voidaan ajatella Tertun toivoneen äidilleen kivutonta kuolemaa. Läheisen kivuton kuolema on omiaan tuomaan helpotusta omaisille, koska se merkitsee myös hyvää kuolemaa.¹¹⁹ Yleensä sairaaloissa ja hoitokodeissa on paikka, jonne potilaat tai omaiset voivat mennä hiljentymään.¹²⁰ Yhdessäkään tämän aineiston kirjeessä ei esiinny, että tällaista tilaa olisi käytetty. Tässä Terttu kuvaa, miten hän rukoili äitinsä sängyn vieressä. Tämä kertoo siitä, että äidit, joista kirjoitukset kertovat, ovat jo hyvin hauraita eivätkä kykene enää edes liikkumaan.

Pilvi kertoo, että kiireestä huolimatta pappi tuli paikalle siunaamaan äitiä. Tässä rukoushetki oli kollektiivinen, sillä paikalla oli papin lisäksi neljä perheenjäsentä, yhteensä kolme sukupolvea.

Keskiviikkona tilanne näytti jo niin huonolta että tiesin ettei äiti selviä perjantaille ja pappi ystävällisesti kiireestään huolimatta tuli tekemään siunauksen heti. Läsnä oli minun lisäksi isäni ja molemmat lapseni. Pikkusiskoni asuu [toisessa maassa], joten hän ei päässyt paikalle.
En muista mitä kaikkea siinä tilaisuudessa rukoiltiin, mutta isä meidän-rukous ainakin. Koin tilaisuuden hyvin tärkeänä ja lohduttavana. (Pilvi)

Pilvi ei muista tarkalleen, mitä kaikkea tilaisuudessa rukoiltiin, mutta hän muistaa Isä meidän -rukouksen. Voisiko olla, että Isä meidän -rukouksella on voimakas rituaalinen merkitys siksi, että se toistetaan jokaisessa jumalanpalveluksessa koko seurakunnan kesken, ja siksi sen muistaminen tarpeen tullen on helppoa?¹²¹ Pilville tuo rukoushetki oli erittäin tärkeä, ja se lohdutti häntä. Hän kuvailee, että tilanne näytti jo todella huonolta. Tästä voidaan päätellä, että Pilvin äidin tila oli ollut jo erittäin heikko. Voidaankin ajatella, että läheisen ihmisen jatkuva kärsimys on raskaampaa kuin kohdata oma suru tämän kuollessa. Kuolema vapautti

¹¹⁹ Valentine 2008, 40; Pulkkinen 2016, 134.

¹²⁰ Sipola 2013, 50.

¹²¹ Geel & Wikström 2009, 257.

Pilvin äidin kärsimyksestä.¹²² Oma merkityksensä oli varmasti silläkin, että tilaisuudessa olivat läsnä myös Pilvin omat lapset. Samalla, kun hän hyvästeli oman äitinsä lähtemään, hän näki elämän jatkuvan omissa lapsissaan. Lisäksi hänelle jäi tuosta hetkestä kaunis muisto, jonka hän nyt sai myös kirjoittaa.

Kanerva kuvailee hyvin rukouksen monimerkityksellisyyttä ja sitä, miten rukous voi ilmentyä monin eri tavoin.¹²³ Hän kirjoittaa, että rukous on ikään kuin kietoutunut ajatuksiin ja tässä myös runojen muotoon. Hänelle pieni ajatuskin on rukous.

Saattohoitoaikaan ja kuoleman jälkeisiin päiviin liittyy viisi runoa, niihin kätkeytyy myös rukousta. Olin kiitollinen äitini elämästä ja siitä mitä hän oli antanut meille lapsille... Rukoilin, että äitini ei olisi tarvinnut kokea kipua ja tuskaa... Olin kyllä helpottunutkin siitä vapautuksesta, mitä äiti oli kauan jo ikävöinyt ja ihmetellyt... Rukous saattohoidossa on usein mielessä lausuttu ajatus. Siinä toivotaan kivutonta loppuaikaa. Lähtöhetkellä ehdin lohduttaa äitiä aivan muutamalla katkonaisella kuiskauksella; ei ole mitään hätää, pääset vapaaksi, rakas isä on vastassa... (Kanerva)

Kanervan runo sisältää rukousta. Hän tuntee itse kiitollisuutta, helpotusta, mutta lisäksi hän toivoo, että hänen äitinsä ei tuntisi kipua ja tuskaa. Kanervan kuvaama rakkauden ja huolenpidon osoittaminen läheiselle tämän viimeisinä elinpäivinä on omaisille tärkeää. Huolenpito luo aina siteen siinä olevien ihmisten välille.¹²⁴ Lopuksi Kanerva vielä toteaa ajatuksen, että kivuton loppuaika on se mitä ihminen rukoilee. Lisäksi kirjoituksesta välittyy äidin ja tyttären läheinen ja hyvä suhde. Kirjoituksessa on myös surua ja luopumista jäähyväisten muodossa.

Talvikki kuvaa rukouksen merkitystä äidilleen: sitä miten hänen äitinsä koki rukouksen ja miten rukous vaikutti häneen. Hän kertoi, että rukous toi aina avun hänen äidilleen. Tämä kuvastaa sitä, miten Talvikki halusi pitää äidistään huolta loppuun asti.¹²⁵ Huolenpidon myötä myös auttaja voi kokea saavansa lohdutusta.¹²⁶ Lopuksi hän viittaa myös siihen, millainen hänen oma suhteensa on rukoukseen – mutta silti tässä on selkeästi nähtävissä, että pääosassa on äiti.

Rukous poisti joka kerran äitini ahdistuksen ja toi levollisen mielen sekä rauhan rannan kaipuun ja toivon, että pian pääsee määränpäähän. Yhtä lailla itselleni syttyi taivaskaipuu ja pyyntö säilyttää usko loppuun saakka. Koko saattohoitotilanteen ajan lähtöhetkeen saakka tuon virren sanoin rukoilin. (Talvikki)

Talvikki kuvailee, miten rukous toi levollisen mielen ja rauhan. Äidin kokema ahdistus poistui

¹²² Valentininen 2008, 24; Pulkkinen 2016, 136.

¹²³ Gothóni 2014, 54–55.

¹²⁴ Valentine 2008, 50; Pulkkinen 2016, 137.

¹²⁵ Pulkkinen 2016, 137.

¹²⁶ Valentine 2008, 130.

aina, kun hän kuuli tutun virren melodian ja sanat. Usein juuri läheiset tietävät, mikä rauhoittaa.¹²⁷ Rukouksella oli siis suuri merkitys Talvikin äidin tunteisiin. Uskonnollisuus on suuri lohdun tuoja kuoleman kohtaamisessa ja sen selittäjänä.¹²⁸ Vähemmän uskonnolliselle ihmiselle uskonnolliset rituaalit voivat toimia lohdun tuojana kuoleman hetkellä, etenkin jos ne ovat olleet tärkeitä kuolevalle henkilölle.¹²⁹

Usvan rukous on virsi. Kuten monissa kirjoituksissa on tullut esille, rukous voi olla hyvin monimuotoinen, esimerkiksi virsi.¹³⁰ Tuolla virrellä on hänelle aivan erityinen merkitys. Hän voi kuulla sen monissa eri yhteyksissä, ja aina se muistuttaa häntä äidistä.

...tähän loppuun kirjoittaa tuon virren. Se on rukous, se on tärkeä ja aina, kun kuulen sen tulee voimakkaasti äidin ja isän rakkaus mieleeni ~ja virsi lohduttaa myös
(Usva)

Usvalle rukous on toiminut lohduttajana, mutta ennen kaikkea se on muistuttanut äidin ja isän rakkaudesta, siksi juuri tämä rukous on hänelle tärkeä. Voisiko olla niin, että Usva muistaa ensin saamansa rakkauden ja sen jälkeen hän muistaa menetyksestä kokemansa surun, johon myös tuo rukouksena toimiva virsi tuo lohdutuksen?

Voimakertomuksissa rukous tuo lohdutusta ja rauhaa tilanteeseen. Muisto rukoukokemuksesta on kaunis ja se kantaa edelleen. Tunnekokemusten positiivisuus oli nähtävissä myös muistokertomuksissa.

Iäkkään äidin kuolema tai oman pienen lapsen kuolema ovat tunnekokemuksina täysin erilaiset; niitä ei voi rinnastaa. Pienen lapsen kuolema nostattaa vanhemmilla paljon voimakkaita negatiivisia tunteita, ja tapahtuneelle halutaan löytää jokin syy. Pohditaan, miksi näin kävi.¹³¹ Iäkkään äidin kuolemassa on toki surua mukana, mutta kokemusta ei voi rinnastaa pienen lapsen menetykseen, vaikka yhteinen nimittäjä onkin kuolema. Kuoleman lopullisuus näyttäytyy täysin eri valossa pienen lapsen kohdalla kuin iäkkään äidin kohdalla. Iäkäs äiti on saanut elää pitkään, elämän kiertokulku on ikään kuin luonnollinen ja kuolema on helpotus.¹³² Jos kuolema ei tapahdu oikeassa järjestyksessä, saattaa se nostattaa pintaan erittäin voimakkaita tunteita.¹³³ Lapsien kuuluu haudata omat vanhempansa, ei toisin päin.¹³⁴

Näissä kertomuksissa toistuvasti tuli esille toivo siitä, että äiti pääsisi pian

¹²⁷ Idman 2013, 150.

¹²⁸ Pulkkinen 2016, 147.

¹²⁹ Valentine 2008, 145.

¹³⁰ Haapalainen 1992, 186; Gothóni 2014, 54–55.

¹³¹ Aho 2010, 49; Koskela 2011, 230–231; Pulkkinen 2016, 148.

¹³² Pulkkinen 2016, 134.

¹³³ Valentine 2008, 32.

¹³⁴ Koskela 2011, 113–114.

odottamaansa taivaan kotiin. Taivaan koti -termi korvaa myös sanan kuolema. Kirjeissä käytetään myös muita ilmaisuja kuolemasta. Tässä tulee selkeästi esille se, että kuolema on sana, jota ei mielellään käytetä.¹³⁵ Tosin myös kuolema-sanaa käytetään. Kuolema ei ollut uhka vaan helpotus, ja se nähtiin hyvin lempeänä. Kübler-Rossin viisivaiheisen suruteorian surun vaiheita ei myöskään ole havaittavissa tässä aineistossa.¹³⁶ Tämä johtunee varmaankin juuri siitä, että kuolema on helpotus, jossa väsynyt äiti pääsee taivaan kotiin ja tapahtuneesta on jo kulunut aikaa.

Yleisimmin saattohoitoon johtaa syöpä.¹³⁷ Tässä aineistossa syöpä on mainittu vain kahdessa kirjeessä, joten tässä suhteessa aineisto poikkeaa tavanomaisesta. Tämä selittynee äitien korkeilla iällä: iäkkäiden kuolinsyyt ovat ensisijaisesti muut kuin syöpä.¹³⁸

5.3 Läsnäolon kosketus

Tässä luvussa nostetaan esille voimakertomuksissa ilmeneviä tekoja, kuten kosketuksen merkitystä saattohoidossa. Liriksen isä oli aikoinaan kuollut yksin sairaalassa ilman kenenkään läheisen läsnäoloa. Tämä oli vaivannut äitiä, ja tunne oli välittynyt myös lapsille. Äidin saattohoidossa ja kuolinhetkessä haluttiin olla läsnä. Haluttiin siis itselle toisenlainen muisto. Rukous oli vahvasti mukana koko tänä aikana.

Tuntui tärkeältä turvata äidilleni läsnäoloa ja saada isän elämäntaloon liittyen korjaava kokemus... Äiti sai yhden hengen huoneen ja hänen kanssaan oltiin koko ajan. Sain varavuoteen itselleni ja kavereita ja siskojaani tuuraamaan, kun itse kävin lepäämässä välillä kotona. Tähän ajanjaksoon koen paljon liittyvän niin sanallista kuin sanatonkin rukousta. Tuntui kuin kaiken loppuajan olisi tässä jaksossa joku rakentanut lempein ja levollisin käsin palapeliä ylhäältä käsin ja lopulta se oli valmis. Omin voimin ei olisi ollut mahdollista sitä matkaa tehdä. Sanallisesti ..."anna voimaa...", ..."niin kuin päiväsi, on voimasi..." Isä meidän.." Laulunpätkän voimasanat, opitun rukouksen sanat, pelkkä voiman pyyntö... (Iiris)

Lirikselle rukoukseen liittyy voimakkaasti läsnäolo. Hän halusi olla äidin lähellä ja näki asian eteen paljon vaivaa, esimerkiksi järjestäessään yhden hengen huoneen äidille, jossa oli aina joku äidin kanssa. Monet kävivät sijaistamassa häntä sillä välin, kun hän itse kävi lepäämässä kotona. Rukous oli kantava voimanlähde koko saattohoidon ajan. Yksin hänen voimansa eivät olisi riittäneet. Läheisen huomioonottaminen on monesti teoissa voimakkaasti läsnä, kuten Liriksen kertomuksessa.¹³⁹ Kuolemaa voidaan pitää sosiaalisena ja jaettuna kokemuksena.

¹³⁵ Hakola 2014, 79–80.

¹³⁶ Kübler-Ross ym. 2006, 22.

¹³⁷ Hänninen 2015, 255.

¹³⁸ <http://www.stat.fi> www-sivusto.

¹³⁹ Pulkkinen 2016, 164.

Perheen ja muiden läsnäoloa pidetään usein välttämättömänä. Usein läheiset saattavat miettiä olisivatko voineet tehdä vielä jotain enemmän.¹⁴⁰

Terttu seiso i äitinsä vuoteen vieress ä tämän kuollessa. Se, rukoiliko hän juuri silloin, ei käy selkeästi ilmi. Hän kuitenkin kertoo ajatuksestaan, että enkeli oli vienyt äidin perille. I äkkään äidin kuolema oli helppo hyväksyä, se tuntui luonnolliselta.¹⁴¹ Kuolevasta on helpompi päästää irti, jos hän on jo menettänyt oman toimintakykynsä.¹⁴² Rukous oli Tertulle kokemus, joka antoi voimaa ja auttoi kestämään ikävän, joka oman äidin kuolemaan liittyi.

Äiti kuoli rauhallisesti. Ehdin hänen vuoteensa viereen vielä hänen el äessään, mutta hän oli jo tajuton. Ajattelin, että häntä oli tultu noutamaan eikä hän enää siltä tieltä kääntynyt. Seisoin hänen vuoteensa vieressä, kun hän lähes kuulumattomasti huokasi ja oli poissa. Halusin ajatella, että enkeli oli vienyt hänet perille. Rukous kannatteli minua vielä äidin kuoleman jälkeenkin ja haikeasta ikävästä huolimatta oman äidin saattohoito oli kokemus, jota en pois antaisi. (Terttu)

Tertun kokemukseen liittyi mielikuva enkelistä, joka oli saattanut äidin perille. Ajatus enkelistä oli varmasti lohduttava, samoin kuin hänen kokemuksensa rukouksesta lohduttavana, tarpeellisena ja vahvistavana. Terttu kuvailee, että rukous kannatteli häntä. Samoin Iiris kuvailee, että ei olisi selviytynyt ilman rukouksesta saamaansa voimaa.¹⁴³ Tertulle ja Iirikselle rukous oli tärkeässä roolissa selviytymisen kannalta.

Pilvin äiti oli kuolemaisillaan. Hän antoi äidilleen luvan lähteä ja sanoi sen myös ääneen. Selkeästi läsnäolo oli tärkeää. Koko aika oli niin rukoilun säestämää, että on vaikea erottaa selkeästi rukouksia teoista.

Jäin keskiviikko-torstain väliseksi yöksi äidin viereen...
Aika ajoin rukoilin itsekseni äiti lähtemään enkeleiden matkaan. Annoin luvan lähteä ääneen.
Luin levolle laskenl uojani sekä rukousta jonka olen itse lapsilleni opettanut...
Olin yön aikana Skype yhteydessä pitkään siskoni kanssa. Valvoimme äidin lähtöä näin yhdessä.
Nukuin ajoittain, matkasängyssä, pitäen äitini kädestä jatkuvasti kiinni. (Pilvi)

Pilvi rukoili ja oli hereillä äitinsä vieressä. Hän sanoi ääneen, että äiti voisi lähteä enkeleiden matkaan, samalla tavoin kuin Terttu oli ajatellut.¹⁴⁴ Läsnäolo ja kosketus nousivat tekoina esille Pilvin kertomuksesta. Se, että hän halusi pitää äitinsä kädestä kiinni jatkuvasti, osoitti kiintymystä, mutta myös läsnäoloa ja huolenpitoa. Positiivisella kosketuksella sekä kädestä

¹⁴⁰ Valentine 2008, 164.

¹⁴¹ Pulkkinen 2016, 130.

¹⁴² Valentine 2008, 24.

¹⁴³ Nummenmaa & Hari 2016, 45.

kiinni pitämisellä on todettu olevan myös kipua sekä ahdistusta lieventävä vaikutus.¹⁴⁵ Näin ollen voidaan todeta, että kosketus on saattanut toimia tässä molempien osapuolien hyväksi. Äidin kipu on saattanut helpottua, ja lapsen ahdistus on saattanut lieventyä.

Kanervalle runoissa oli myös rukousta. Runot sisältävät surua, luopumista ja jäähyväisiä. Hän kirjoitti ne äidin saattohoidon aikana, lähellä kuolemaa ja kuoleman jälkeen. Hän halusi jakaa ne myös veljensä sekä muiden ihmisten kanssa. Kanerva kuvailee kirjeessään rukouksen moninaisuutta ja sitä, miten hän käytti myös perinteisiä rukouksia. Kanerva oli miehensä kanssa lomamatkalla, kun hän sai veljeltään viestin, että äidin tila on huonontunut. Niinpä he aikaistivat lentoa, jotta Kanerva pääsi äitinsä luokse. Läsnaolon tarve oli Kanervalle näin merkittävä. Näin on myös monella muulla monen läheisen kuollessa. Omaiset haluavat olla läsnä ja tehdä niin paljon kuin vain on mahdollista.¹⁴⁶ Omaisille on tärkeää tunne siitä, että on hyödyksi ja voi tehdä edes jotain kuolevan läheisen hyväksi.¹⁴⁷

Ehkä kävin noin kymmenen vuoden ajan hänen luonaan 150 km matkaa joka viikko... Kerkesin äidin saattohoitoon 3 viikon matkalta loppupäiviksi. Veljeni oli lähettänyt viestin, että äiti huononee, ei voi enää saada nesteravintoa, suonet eivät kestä. Sitten toinen viesti, että saattohoidossa äiti, on kyse päivistä tai tunteista. Aikaistimme kotiinlähtöä ja ehdimme palvelukotiin äidin sängyn viereen. Heti hänen kasvoistaan näkyi, että lähtö on lähellä... Kirjoitin matkalta tullessa äitini elämästä runoja, muistelin hänen elämäänsä... Silloin lähtöamuna äitini hengitys alkoi vähetä, viimeinen puhallus oli keveä... Tiesin että suojelusenkelin viimeinen tehtävä toteutui siinä hetkessä, hän vei äitini sielun taivaan kotiin lepoon. Pitkä huuto kuului suustani... Äiti oli jo lähtenyt, hetki sitten. (Kanerva)

Kanerva halusi muistella äitinsä elämää, nykyhetkeä sekä elämää äidin kuoleman jälkeen runojen muodossa. Lisäksi hän halusi myös esittää ne yhdessä veljensä kanssa äidin muistojuhlissa. Sen lisäksi, että Kanerva käsitteli suruaan yksin, hän halusi myös jakaa tunteuksensa ja kokemansa toisten ihmisten kanssa runojen kautta. Kirjoituksesta välittyä läsnäolo ja äidin ja tyttären välillä vallitseva tunneside ja rakkaus. Tekeminen on yksi tapa käsitellä surua ja ylläpitää tunnesidettä.¹⁴⁸ Kirjoittaminen saattaa kuvastaa juuri Kanervan tapaa käsitellä surua tekemisen avulla.

Pinja oli äitinsä lähellä tämän tietäessä, että kuolema on varmasti lähellä. Hänen äitinsä pyysi häneltä siunausta, ja Pinja siunasi hänet. Pinja sanoitti rukouksen omin sanoin. Pinja oli lähellä äitiään, ja lisäksi rukoukseen liittyi kosketus. Kosketukseen voi liittyä myös hyvästelyä.¹⁴⁹ Kosketus läheisen kuollessa tekee jäähyväisistä kauniin.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Pulkkinen 2016, 168.

¹⁴⁷ Valentine 2008, 56.

¹⁴⁸ Poijula 2002, 18; Valentine 2008, 123.

¹⁴⁹ Pulkkinen 2016, 173.

¹⁵⁰ Valentine 2008, 80.

Pari kolme päivää ennen kuolemaansa hän pyysi: "Siunaa minua." Hän ilmeisesti aavisti lähtönsä olevan lähellä. Rukoilin näitä ajatuksia: "Kiitos Taivaan Isä, että sinä olet uskollinen, etkä sinä milloinkaan hylkää omaa lastasi. Kiitos, että sinä nostat, kannat ja pelastat ja olet meidän kanssamme joka päivä maailman loppuun asti. Kiitos, että sinun sovitus työsi kautta synnit on anteeksi annettu ja tie on auki taivaaseen. Kiitos Jeesus, että olet tässä vierellämme nyt ja siunat äitiä ja annat hänelle voimia ja hän saa luottaa sinuun. Sinä kannat perille, taivaan kotiin asti. Hän on sinun vahvoilla käsivarsillasi, jotka eivät petä eivätkä horju. Aamen,

Rukoilin hänen puolestaan vielä aivan ennen, kun hän muutti taivaan kotiin. Hänellä ei ollut enää itsellä voimia puhua, mutta lääkäri kehotti puhumaan hänelle. Siunasin hänet viimeisen kerran ja laskin käteni hänen päänsä päälle ja kiitin Jeesusta, että hän on läsnä siinä hetkessä ja äiti on Jumalan lapsi ja turvallisissa käsissä, jotka eivät koskaan petä. Äiti nukkui hiljaa pois veljeni laulaessa... (Pinja)

Pinja siunasi äitinsä, rukoili tämän puolesta ja aivan lopussa laski kätensä äitinsä pään päälle. Pinja halusi siis rukoilla ja koskettaa äitiään. Pinjalle usko kuoleman jälkeiseen elämään oli luontevaa. Hän kutsui kuolemaa muutoksi taivaan kotiin. Uskonnoille ihmiselle uskonto tuo monesti lohtua, mutta tässä usko toi Pinjalle lohtuakin voimakkaamman kokemuksen.¹⁵¹ Uskonnoton ihminenkin voi ymmärtää uskonnon tuoman lohdutuksen.¹⁵²

Aamu kertoo, että sai olla äitinsä lähellä tämän viimeisinä elinpäivinä. Hän oli yhdessä muiden sisarusten kanssa laulanut äidille. Rukous oli koko ajan mukana. Rukous merkitsi hänelle siltää tästä ajasta ikuisuuteen. Aamu, kuten monet muutkin lapset, kokivat kuoleman vain siirtymisenä taivaan kotiin.¹⁵³ Lisäksi monissa kertomuksissa viitattiin taivaan kotiin epäsuorasti tai käytettiin muuta ilmaisuja.

Sain olla äitini viimeiset päivät hänen luonaan. Tuossa sairaalahuoneessa lauloimme muiden sisarusten kanssa paljon virsiä myös äitini toiveesta ja rukous oli läsnä kaikissa vaiheissa, väsymyksessä ja epätietoisuudessa. Rukous kulki siltana ajasta ikuisuuteen - Jeesuksen kanssa siinä, Hänen kanssaan tässä ja tulevassa. Äiti oli aina rukoillut meidän puolestamme. Nyt saimme häntä kantaa ja Jeesus kantoi meitä. (Aamu)

Aamulle oli tärkeää saada olla viimeiset päivät äitinsä lähellä. Viimeisiin hetkiin liittyi laulua ja rukousta. Aamu kuvaa kuolemaa siltana tästä ajasta ikuisuuteen. Tämän kaltainen ajatus varmasti lohduttaa surussa. Tässä kirjoituksessa esiin nousee myös kiitollisuus äidin tekemästä työstä ja mahdollisuudesta tehdä vastapalvelus. Kuitenkin päivät olivat uuvuttavia, ja siitä kertoo viimeinen lause, jossa Aamu mainitsee, että Jeesus kantoi heitä. Huolenpidon tarjoaminen läsnäololla on monelle omaiselle tärkeä tehtävä.¹⁵⁴ Kykenemättömyys tehdä mitään voi nostattaa läheisissä epämiellyttäviä tunteita. Läsnäolo ja pienikin tekeminen luovat merkitystä ja tekevät viimeisistä hetkistä rakkaan lähellä erityisen merkityksellisen.¹⁵⁵

¹⁵¹ Pulkkinen 2016, 147.

¹⁵² Valentine 2008, 31.

¹⁵³ Meri, Terttu, Karnerva, Pinja, Lahja ja Usva.

¹⁵⁴ Pulkkinen 2016, 137.

¹⁵⁵ Valentine 2008, 72; 84.

Usva ymmärsi, että saattohoito oli alkanut. Hänen äitiään saattoi pelottaa tai sattua, sillä hän pyysi apua. Usva ei osannut auttaa muulla tavoin kuin läsnä olemalla tai rukoilemalla. Hän soitti äidille yöllä virttä, joka merkitsi heille myös rukousta. Rukoushetkiin liittyi paljon kyyneliä. Usva tunsu suurta kiitollisuutta äidistään ennen ja jälkeen kuoleman.

Äitini oli väsynyt ja hauras. Ymmärsin, että on saattohoidon aika. Äiti lausui useasti sanan: ”auta”, En tiennyt miten, muuta kuin läsnä olemalla hänen lähellään ja rukoilemalla Jumalalta, että hän auttaisi äitiä, eikä äidin tarvitsisi kärsiä, että Jumala ottaisi äidin taivaan kotiin. Minä rukoilin monet hiljaiset rukoukset mielessäni ja kiitin äitiä, ”onpa taivaassa tarjolla lapsillekin” virsi soi mielessäni ja äidin kuolinyönä soitimme äidille tuota virttä ”juutuubista”. Äiti varmasti kuuli ja rukoili ~ja me myös. Itkimme myös paljon, mutta oli niin hyvä olla äidin lähellä ja vierellä hänen viimeisinä hetkinään. Äidin kuolema oli todella suuri menetys, hän oli niin rakastava ja läheinen itselleni, voisi jopa sanoa, ystävä ~vaikka olikin äitini. Usein vieläkin kiitän taivaansää, että sain niin ihanan äidin ja kiitän äitiäni kaikesta ja usein hänen esirukouksensa nousevat mieleeni ~ rukoilen päivittäin... ja kiitän! (Usva)

Usva oli äitinsä vierellä kuoleman lähestyessä ja rukoili. Hän koki, että ei muulla tavoin osannut auttaa äitiään. Hän kuvailee, miten rukoili äidille pääsyä taivaan kotiin. Hänelle äiti oli selkeästi hyvin läheinen ihminen, sillä hän kirjoittaa, että koki äitinsä ystäväkseen. Itkemistä ei useinkaan nouse esiin kirjoituksissa tämän tutkimuksen aineistossa. Usvan tekstissä itkeminen kuitenkin tulee esiin. Hän kuvaa, miten itki paljon siskonsa kanssa yhdessä. Itkeminen on mainittu Usvan kirjeen lisäksi vain Pilvin kertomuksessa. Tätä voi osaltaan selittää se, että itkemistä ei pidetä sopivana. Hyvin usein surijat itkevät piilossa toisten katseilta ja läsnäololta.¹⁵⁶ Surun aiheuttama tila on myös uusi ja yllättävä; se miten kukin reagoi tilanteeseen on hyvin yksilöllistä. Mitään tiettyä käyttäytymisnormia ei ole siitä, miten pitäisi toimia.¹⁵⁷ Usva kuvaa selkeästi, että hän oivalsi saattohoidon alkaneen. Saattohoidossa on useimmiten kyse viikoista.¹⁵⁸ Tämän tiedostaminen on sisältänyt varmasti ristiriitaisia tunteita.

Voimakertomuksissa teot, kuten äidin vierellä oleminen eli rukoileminen ja pään silitys, nousivat esille. Kaikissa kertomuksissa puhuttiin pääsemisestä tai siirtymisestä taivaan kotiin. Kuolema nähtiin tässä vaiheessa elämää positiivisessa merkityksessä, ei lopullisena. Tämä varmasti oli omiaan lohdutuksen tuojana. Uskonto voi antaa merkityksen elämälle ja kuolemalle.¹⁵⁹ Uskonnollisuus nykypäivänä saattaa merkitä monia erilaisia uskonnollisuuden muotoja, ja siinä on tilaa henkilökohtaisille valinnoille sekä ilmenemismuodoille.¹⁶⁰ Tässä aineistossa eroavaisuuksia ei kuitenkaan esiintynyt. Tämä selittyy kirjoittajien iällä ja

¹⁵⁶ Pulkkinen 2016, 149.

¹⁵⁷ Valentine 2008, 102.

¹⁵⁸ Rhen 2013, 64; Tasmuth 2013, 44.

¹⁵⁹ Pulkkinen 2016, 147.

¹⁶⁰ Valentine 2008, 30.

samantyyppisellä uskonnollisella taustalla.

Ainoastaan Merin kertomuksesta käy ilmi, että hänen äitinsä kuoli kotona. Kaikkien muiden äidit kuolivat jossain laitoksessa: sairaalassa tai hoitokodissa. Tämä kuvastaa hyvin yhteiskuntamme voimakasta kuoleman laitostumista.¹⁶¹ Saattohoito omassa kodissa olisi varmasti ideaalitalanne lisäämään myös läsnäolon tunnetta.

5.4 Kannatteleva usko

Tässä luvussa on käsitelty rukousta sen eri ilmaisumuotojen kautta. Iiriksen äiti oli sairastanut monta vuotta. Lapset olivat hoitaneet äitiä koko sisarusparven voimin. Iiriksen äidin kunnon huonontuessa Iiris puolitti työaikansa ja muutti äitinsä luokse asumaan hoitaakseen häntä. Tätä ajanjaksoa kesti puolitoista vuotta. Tässä Iiris laulaa yhdessä tyttärensä kanssa äidilleen tämän kuollessa. Rukous voidaan ilmaista monin eri tavoin.

Äidin lähdön hetki oli tyttäreni ja minun laulaessa hänelle. Hän pystyi reagoimaan hymyllä, kun tytär sanoi meidän laulavan hänelle. Hengityskatkoksia oli ollut jo vuorokauden ajan. Laulun loppupuolella hän lähti. (Iiris)

Iirikselle rukous on ollut moniulotteinen. Rukous on hänelle sanaton tai ääneen lausuttu.

Tässä kertomuksen kohdassa ja äidin kuolinhetkessä laulussa on rukousta. Sen lisäksi kokemuksen jakaa kolme sukupolvea: paikalla ovat äiti, lapsi ja lapsenlapsi.

Terttu toisti tätä samaa rukousta äitinsä vuoteen vierellä noin kuukauden ajan ennen, kuin hänen äitinsä kuoli. Välillä hänen äitinsä oli jo nukahtanut. Hän peitteli äitinsä ja sanoi nämä rukouksen sanat.

...tässä oman äitini saattohoidon aikana rukoilemani rukous: ”Rakas Taivaallinen Isä, ...anna enkelisi tulla noutamaan äitiä pian. Anna hänen kietoa vahvat siipensä äidin ympärille ja kantaa hänet luoksesi Taivaan kotiin. Rakas Taivaallinen Isä, siunaa äitiä. Aamen.” (Terttu)

Tertun rukous on kaunis, omin sanoin sanoitettu rukous. Rukouksessa on jäähvyäistä ja luopumista. Kuolema on jo hyväksytty ja sitä odotetaan. Taivaan koti nähdään äidille parhaana paikkana, joka vapauttaa hänet.

Pilvin kuvauksesta käy ilmi, että äiti saa jo kuolla. Hän näkee tilanteen lohduttomuuden ja äidin voimien hiipumisen. Hän rukoilee monet rukoukset tuossa tilanteessa.

¹⁶¹ Vala 2014, 29.

Kuuntelin hyvin raskasta ja vaikeaa hengitystä. Aika ajoin rukoilin itsekseni äiti lähtemään enkeleiden matkaan. Annoin luvan lähteä ääneen. Luin levolle laskenluoja ja rukousta jonka olen itse lapsilleni opettanut. Luin sen joskus seurakuntasanomista. Kiitin äitiä lapsuudesta ja lupasin yrittää olla hänen vertaisensa äiti omille lapsilleni, kuten olin viimein vuosina tehnyt useasti... Tässä vaiheessa itkun sekaisena, kymmenen vuoden tuskan ja kaipauksen uuvuttamana, kiitin äitiä rohkeudesta lähteä enkeleiden matkaan. Lausuin vielä iltarukouksen ja annoin itkun tulla voimakkaasti. (Pilvi)

Pilvi käyttää tuttuja rukouksia. Valmiit rukoukset voivat auttaa esimerkiksi silloin, kun omia sanoja ei löydy.¹⁶² Ihmiset haluavat kuvata kuolinhetkeä inhimillisesti.¹⁶³ Pilvi rukoilee hiljaa ja ääneen. Lisäksi rukouksella on hänelle myös toisenlainen merkitys. Yksi rukouksista on rukous, jonka hän on opettanut omille lapsilleen ja jonka hän rukoilee omien lastensa kanssa. Näin Pilvi voi nähdä ja tuntea elämän jatkuvan hänen omissa lapsissaan, vaikka hänen äitinsä elämä päättyykin. Lisäksi voimakas usko kuoleman jälkeiseen elämään varmasti lohduttaa, sillä kuolema ei näyttäydy lopullisena elämän päätepisteenä.

Kanerva kuvailee rukouksen eri ilmaisukeinoja. Hän kertoo myös oman äitinsä suhteesta rukoukseen. Erityisesti hän kuvailee, miten hänen äidillään oli tapana laulaa paljon eri tilanteissa kotiaskareita tehdessään.

Lähetän tekstini liitteenä ja samoin 5 runoa, joitten sisällöstä ehkä löytyy myös rukouksia...
Saattohoitoaikaan ja kuoleman jälkeisiin päiviin liittyy viisi runoa, niihin kätkeytyy myös rukousta...
Runot sisältävät omaa surutyötäni, ne oli kirjoitettava. Ensimmäisessä runossa muistelen äitini lauluja, ne olivat matkalauluja. Äiti lauloi kotiaskareissa, muistan laulut jo lapsuudestani. Hän laittoi ruokaa, lauloi, kävi navetassa, lauloi.... Jos rukoilin ääneen, olen silloin sanonut Herran siunauksen ja Isä meidän-rukouksen sanoja.... (Kanerva)

Kanervan kirjoituksesta esiin nousee kuitenkin erityisesti rukous runona. Hän halusi kirjoittaa runoja äidistään ja äitinsä loppuaikaan, kuolinhetkeen ja kuoleman jälkeiseen aikaan, liittyen. Hän itse kuvailee, miten runoissa on rukousta mukana. Tämä lisää rukouksen ilmaisun moninaisuutta ja sitä, miten rukous voidaan mieltää sellaiseksi kuin yksilö sen kokee olevan hänelle. Surua voidaan sanoittaa runon muodossa. Näin runon sanoihin saadaan liitettyä oma henkilökohtainen suhde kuolevaan. Usein kuolleista halutaan välittää yksilöllisiä ja läheisille tärkeitä asioita, jotka tekivät juuri hänestä ainutlaatuisen ja joita jäätiin erityisesti kaipaamaan.¹⁶⁴ Lisäksi kirjoittaminen antaa mahdollisuuden sanoittaa ja lievittää koettua surua.¹⁶⁵

Talvikki kuvailee, mitä rukous on merkinnyt hänelle ja hänen äidilleen. Rukous on ollut äidille ja tyttärelle yhteinen kokemus. Samaa rukousta on laulettu monta kertaa.

¹⁶² Pulkkinen 2016, 193.

¹⁶³ Valentine 2008, 173.

¹⁶⁴ Valentine 2008, 94.

¹⁶⁵ Pulkkinen 2016, 191, 197.

Rukouksena on ollut virsi... Minulle ja saattohoidossa 94 vuotiaalle äidilleni virret ovat rukousta, tämä virsi oli myös virsi, jonka hän toivoi laulettavan siunaustilaisuudessaan... (Talvikki)

Talvikin ja hänen äitinsä rukous on ollut heille rakas virsi. Usein on niin, että valmiin laulun sanat sanoittavat omaa surunkokemusta ja tunnetiloja.¹⁶⁶ Talvikki jatkaa kirjeessään, miten juuri tämä virsi on aina tuonut lohdutuksen ja rauhan hänen äidilleen. Näin ollen voidaan ajatella, että tällä rukouksella, joka on laulettu virtenä, on ollut suuri merkitys.

Aamu kertoo etenkin hänen äidilleen tärkeäksi muodostuneesta virrestä, joka on myös rukous. Virsi tulee myös Aamulle tutuksi, koska hän laulaa sitä äidilleen.

Vielä tajuissaan ollessaan hän esimerkiksi halusi meidän laulavan virren 609. Se on myös rukous. Toinenkin rukous muistui elävästi mieleen: Muutama päivä ennen äidin kuolemaa, kun hän vielä oli tajuissaan, kuuntelimme yhdessä radion iltahartautta helluntain aattona. Hartaus päättyi keskiaikaiseen helluntairukoukseen... Tuo rukous on tuttu, mutta tuona iltana ehtookellojen soitua sairaalahuoneessa se tuli aivan uudella tavalla eläväksi. Se puki sanoiksi monta ajatusta. Äiti halusi tuona iltana vielä nousta sängystä istumaan. Se jäikin viimeiseksi elpymiseksi. Mutta se oli ihana taivashetki. Äidin katse oli kirkas ja levollinen. Hän katseli meitä onnellisen näköisenä ja vaikutti siltä, että kaikki paino harteilta oli poissa. Äiti oli valmis lähtemään Vapahtajansa luo. (Aamu)

Aamu kuvailee virttä, joka on rukous. He lauloivat sitä hyvin usein. Lisäksi tärkeäksi muodostui myös radiosta kuultu helluntairukous, joka sai täysin uuden merkityksen. Aamulle syntyi tuosta hetkestä myös kaunis muisto äidistä ja rukouksesta.

Usvan äiti oli iäkäs ja sairastanut jo pitkään. Näin ollen jäähyväisiin oli ollut kauan aikaa valmistautua. Usvan äidille rukous oli tärkeä osa elämää. Usva kertoo, että hän oli siskonsa kanssa äitinsä kuolinvuoteen vierellä. Äiti oli sairastanut jo pitkään.

Lopulta jäimme siskoni kanssa kahden äidin kuolinvuoteelle. Minä rukoilin monet hiljaiset rukoukset mielessäni ja kiitin äitiä... (Usva)

Aikaisemmin kirjeessä Usva kuvailee myös rukouksen monimuotoista ilmaisua. Tässä Usva kuvailee kuitenkin hiljaista rukousta. Hän kertoo, että rukoili useasti. Rukoukseen liittyi myös kiitosta äitiä kohtaan. Hän on äitinsä vierellä yhdessä siskonsa kanssa.

Voimakertomuksien rukouksien ilmaisusta välittyy voimakas uskonnollisuus. Kuoleman jälkeistä elämää, rukouksen merkitystä tai Jumalaa ei kyseenalaisteta. Voimakkaasti uskonnollisille ihmisille uskonto on osa heitä.¹⁶⁷ He kokevat lohduttavana ajatuksen kuoleman jälkeisestä elämästä ja näin kokevat siteen rakkaaseen jatkuvan kuolemankin jälkeen.¹⁶⁸ Rukous kietoutuu saattohoidon, kuolinhetken ja äidin kuoleman jälkeiseen elämään erittäin voimakkaasti. Rukous on niin läsnäolevaa, että jopa lasten on itse

¹⁶⁶ Pulkkinen 2016, 193.

¹⁶⁷ Pargament 1997, 63.

¹⁶⁸ Valentine 2008, 146.

vaiketta erottaa sitä, koska rukous on niin monimerkityksellinen ja moni-ilmeinen. Näissä kertomuksissa rukous on runo, virsi, ääneen tai mielessä lausutut sanat tai pelkkä huokaisu. Ystävien ja läheisten ihmisten tuella on oleellinen vaikutus selviytymiseen eli resilienssiin.¹⁶⁹ Ystävien lisäksi myös uskolla on selkeä positiivinen vaikutus resilienssiin, eli kykyyn kestää ja käsitellä elämän loppumista.

¹⁶⁹ Bonanno 2009, 45–48.

6 HÄTÄÄNTYNEET HUOLIKERTOMUKSET

6.1 Rukous rauhan tuojana

Huolikertomuksen kirjoittajia ovat Orvokki, Lahja, Tyyni ja Loviisa. He muodostavat keski-ikältään iäkkäimmän ryhmän keskiarvolla 63 vuotta. Saattohoidosta heillä on kirjoitushetkellä kulunut neljä vuotta, joka on pisin aika tässä otoksessa. Heidän äitiensä keski-ikä on luonnollisesti tutkimuksen korkein, 88 vuotta. Tässä ryhmässä ikä- ja aikamäärien suhteen esiintyy vähiten hajontaa.

Näissä kertomuksissa rukous oli keino tuoda kaikki huolet ja murheet Jumalalle. Kertomuksissa esiin nousee huoli ja hätä. Rukous auttaa keventämään omaa taakkaa ja sen vaikutus oli merkittävä.

Rukoilen muulloinkin... Jotenkin tuntui, että oli sisäinen pakko... Perjantaina aamuyöllä: "Rakas Jumala, mikset auta? Äitini kärsii ja pelkää, kun hänelle ei suoda lepoa ja huolenpitoa vaan patistetaan huolehtimaan itsestään, vaikkei hän pysty... Herra, näet hänen masennuksensa ja ahdistuksensa. Näet hänen toiveensa päästä pian pois, jotta kärsimys loppuisi... Herra, näet minunkin unettomuuteni ja levottomuuteni, kun en näe, miten voisin häntä enää enemmän auttaa. Olen kuin kärpänen hämähäkin verkossa, niin kuin äitikin. Meistä tuntuu, että tilanne on mahdoton emmekä pääse siitä pois... Herra, armahda meitä! Herra, olethan sinä rakastava Jumala. Anna rakkautesi ja apusi tulla todelliseksi meille kärsimyksessä ja vihassa pyristeleville lapsillesi. Herra, anna meille voimia ja kärsivällisyyttä. Herra, järjestä pian äidille turvallinen hoito!" (Orvokki)

Huolikertomuksissa hätää ja huolta on kuvattu erittäin avoimesti. Hätä ja huoli äidin tilasta ja omasta jaksamisesta on osoitettu usein Jumalalle. Näitä epätoivon tunteita ei ole peitetty, ei edes Jumalalta. Ne on ilmaistu rehellisesti ja avoimesti. Kaiken on voinut tuoda Jumalalle rukouksessa. Loviisalla ja Orvokilla huoli liittyy äidin kipuun ja kärsimykseen. He molemmat näkevät, että äidin olisi jo aika päästä tästä elämästä pois. Heidän kuvauksestaan välittyy huoli ja hätä, jota he kokevat äitiensä puolesta. Lahjan huoli liittyy äidin pelastukseen kuoleman jälkeen. Tyyni kuvaa huolestunutta oloa, jonka seurauksena hän tuntee, että hänen pitää lähteä äidin luokse. Heidän kuvaamansa huoli välittyy lukijalle. Selkeät kuvaukset kertovat, että omat tunteet on täytynyt tiedostaa ja sanoittaa eli käsittää, jotta ne on voitu kirjoittaa.¹⁷⁰ Kykenemättömyys vaikuttaa äidin tilaan on yksi syy, joka varmasti vaikuttaa Loviisan, Orvokin, Tyynin ja Lahjan tunteisiin. Nämä viimeiset hetket ovat usein myös erittäin mieleenpainuvia ja merkityksellisiä.¹⁷¹

¹⁷⁰ Pulkkinen 2016, 93.

¹⁷¹ Valentine 2008, 72, 84.

6.2 Jumalaa ei pelätä

Tässä luvussa keskitytään huolikertomuksien tunnetiloihin. Rukouksesta on todettu, että juuri tunteiden kirjo tekee siitä kokonaisvaltaisen.¹⁷² Etenkin näissä huolikertomuksissa tämä tulee selkeästi esille. Orvokki on kovasti huolissaan ja suorastaan hädissään äitinsä tilanteesta. Tällöin hän kääntyy rukouksessa Jumalan puoleen ja erittäin vapaasti kertoo huolistaan Jumalalle. Hän puhuu Jumalalle kuin hän puhuisi toiselle ihmiselle.

Herra, näet vihani ja raivoni kaupungin virkailijoita kohtaan, jotka suhtautuvat kylmästi avunpyyntöihimme. He eivät suostu uskomaan äidin hätää ja kokemusta, ettei hän todellakaan pärjää enää yksin... Herra, tahtoisin, että äitini saisi kokea sairauden ja pahan olon vaivatessa turvaa siitä, että häntä hoidetaan ja autetaan. Herra, kuka voisi häntä auttaa? Tahtoisin, että hänen jäljellä oleva aikansa olisi turvallista. Herra, olen kärsimätön. Auta pian! Rakas Jeesus, miksi itse olen niin huolissani? Miksi en osaa heittää huoliani sinulle, niin kuin Sana kehottaa? Herra, sinä olet suuri ja kaikkivaltias mutta välität myös pienen ihmisen asioista ja toimit myös elämän arkisissa asioissa. Olenhan sen nähnyt. Lisää, Herra, luottamustani sinuun!” (Orvokki)

Orvokki kuvailee rukouksessaan Jumalalle epätoivon, vihan ja ahdistuksen tunteita. Hän on erittäin huolissaan omasta äidistään. Viha on esitetty Jumalalle, mutta Jumala ei ole vihan kohde. Monet läheiset saattavat hämmästyä omien tunteidensa ja kiintymyksensä voimakkuutta. Rakkaus sekoittaa ilon ja menetyksen tunteet.¹⁷³ Suru voi nostattaa kaikki tunteet pintaan.¹⁷⁴ Orvokin tavassa puhua Jumalalle ei ole katkeruutta vaan huolta ja hätää. Orvokin tapa kuvata tuntemuksiaan viittaa myös siihen, että hänen äidilläänkin on huolta ja levottomuutta tilanteesta. Hän esittää Jumalalle kysymyksiä, jotka antavat lukijan ymmärtää, että on kuin hän kävisi dialogia Jumalan kanssa.¹⁷⁵ Kaiken epätoivon ja tuskan keskellä on merkille pantavaa, että Orvokki ei yritä peitellä Jumalalta tunteitaan vaan kertoo ne hyvin suorasanaisesti. Lisäksi hän esittää rukouksessa Jumalalle kysymyksiä. Eerika, Kanerva ja Talvikki tuovat samalla tavalla rukouksissaan esille äitiensä kokemia levottomia tunnetiloja sekä pelkoja.¹⁷⁶ Orvokin kirjeestä nousee esille myös vaikeus päästä yhteiskunnan tarjoamaan hoitoon. Sama ongelma tulee esille myös Kanervan kertomuksessa. Hoitoon pääsyssä saattaa olla hyvinkin suuret alueelliset erot.¹⁷⁷ Tätä selittää osaltaan myös se, että saattohoitoa on annettu Suomessa vasta vuodesta 1982 lähtien.¹⁷⁸

Tyyni kuvaa äitinsä kuolinhetkeä selkeästi ja yksinkertaisesti. Hän myös kertoo, miten antoi äidin lähteä. Kertomuksessa on voimakas läsnäolo ja rukous.

¹⁷² Giordan 2011, 78.

¹⁷³ Valentine 2008, 85.

¹⁷⁴ Pulkkinen 2016, 123–124.

¹⁷⁵ Kettunen 2014a, 56.

¹⁷⁶ Kanerva, Eerika ja Talvikki.

¹⁷⁷ Hänninen 2014, 46; Vaenerberg 2013, 59.

¹⁷⁸ Saarto 2015, 23.

Istuin vuoteen vierelle, silitin harmaita hiuksia ja pidin kädestä. Hän puristi kättäni. Lauloin virtemme, rukoilin ”Herran siunauksen” ja sanoin Herra, kun on Sinun tahtosi ota äiti vastaan.” Hän henkäisi kaksi kertaa ja henki lähti hänestä...

Oli pyhä hetki, hiljaisuus, kaikki oli niin kuin pitikin olla. Olin kiitollinen, kun sain olla läsnä, se oli minulle helpotus. (Tyyni)

Tyynin kertomuksesta huokuu rauha ja se, että hän oli valmis ikään kuin luopumaan äidistään. Hän antoi äitinsä jo kuolla. Aika oli oikea ja sopiva. Hän tunsi kiitollisuutta ja kuvailee kokemusta pyhäksi hetkeksi. Kuolema voi usein tuntua läheisistä pyhältä hetkeltä.¹⁷⁹ Tyyni puhuu Jumalalle niin kuin Orvokki, eli samaan tapaan kuin toiselle ihmiselle. Kertomuksessa on voimakas läsnäolo ja rukous sekä jumalayhteys. Lisäksi Tyynille on tärkeää, että hän sai olla läsnä kuolinhetkellä. Toivon ylläpitäminen on myös tärkeää.¹⁸⁰ Tyynin läsnäolo ja kosketus ovat varmasti tärkeitä hänen äidilleen, koska Tyyni kuvaa, miten hänen äitinsä puristi hänen kättään. Juuri kosketus on tärkeä läsnäolon osoitus kuolevalle. Sanoja ei välttämättä tarvita.¹⁸¹

Loviisa kuvailee ahdistavaa ja levotonta tunnetilaa. Hän on neuvoton ja tilanne tuntuu lohduttomalta. Hän rukooilee tuossa tilanteessa, että äiti pääsisi jo ikiuneen.

Olin viisi vuotta sitten juuri näihin aikoihin äitini sairastuvuuteen äärellä, silloin tilanne tuntui jo niin toivottomalta ei ollut mitään toivoa paranemisesta... Silloin oli niin ahdistava tilanne ja olin monena päivänä rukoillut, että äidin kärsimykset loppuisivat ja hän pääsisi kivuttomaan ”ikiuneen”. ...tuli tunne että pysyitin taas hengittämään ja tuli rauhan tunne sydämeeni silloin tiesin että kaikki oli hyvin ja rukous oli kuultu. Äiti nukkui pois rauhallisesti seuraavana päivänä. (Loviisa)

Loviisa kuvailee aluksi ahdistavia ja voimakkaita avuttomuuden ja suoranaisten hädän tunteita. Tällaiset tunteet ovat saattohoidossa hyvin tavanomaisia.¹⁸² Hän näki äitinsä kärsivän. Tilanne oli jatkunut pitkään eikä toivoa ollut. Voimakkaita hädän tunteita voidaan hoitaa lääkkeiden avulla.¹⁸³ Tekstistä välittyy tilanteen lohduttomuus. Loviisa rukoi, ja hän tunsi voimakkaasti, miten rauhoittui. Rukous oli kuultu, ja hän pystyi taas hengittämään. Seuraavana päivänä hänen äitinsä kuoli rauhallisesti.

Orvokin, Tyynin ja Loviisan kertomuksissa on dialogia Jumalan kanssa. Jumalaa ei pelätä, eikä mitään sanoja kaunistella. Rukouksessa voi tuoda henkilökohtaiset sydämen ajatukset Jumalalle.¹⁸⁴ Aineiston kaikista rukouksista välittyy aitous, henkilökohtaisuus ja

¹⁷⁹ Valentine 2008, 72, 84.

¹⁸⁰ Hietanen 2013, 66–68.

¹⁸¹ Hietanen 2013, 62–63.

¹⁸² Mattila 2006, 38–39.

¹⁸³ Järvimäki 2006, 102–103, 108.

¹⁸⁴ Katekismus 1999.

tunteiden rehellinen kuvaus. Jumalalle paiskataan kaikki ne epätoivon ja hädän tunteet, joita tilanne on aiheuttanut. Rukous on toiminut sielunhoidollisena apuna, joka oli rukouksen tarkoitus jo keskiajalla.¹⁸⁵ Surussa ihminen voi kokea kaikenlaisia tunteita.¹⁸⁶ Tällaisessa tilanteessa voisi ajatella, että kyky tuoda kaikenlaiset tunteet esille vahvistavat jo aiemmin esiin noussutta resilienssikykä. Usko elämän jatkumiseen kuoleman jälkeen on myös nähtävissä merkityksellisenä lohdun tuojana. Näille ihmisille kuolema ei ole lopullinen ero rakkaasta äidistä vaan ennemminkin helpotus, josta päällimmäiseksi jää tunne kiitollisuudesta.

6.4 Surun kasvot

Seuraavassa luvussa käydään läpi huolikertomuksien rukousten ilmaisua. Orvokki kuvaa kirjoituksessaan omaa levottomuuttaan. Se tulee esiin jopa niin voimakkaasti, että hän ei saanut edes nukutuksi vaan heräsi keskellä yötä. Aikaisemmin hän oli jo lähettänyt esirukousviestin ystävilleen.

Rukoilen muulloinkin, mutta oli poikkeuksellista, että tuolloin kirjoitin rukoukseni. Jotenkin tuntui, että oli sisäinen pakko. (Orvokki)

Orvokki kirjoitti rukouksen. Hänelle rukouksen ilmaisu oli sen kirjoittaminen. Tässä on taas nähtävissä rukouksen kiinteä merkitys saattohoidossa. Orvokki kuvailee aikaa rukouskouluksi. Se on kaunis kuvaus siitä, miten arvokas kokemus hänelle saattohoito oli sen raskaudesta huolimatta.

Lahja koki vahvaa tarvetta puhua äitinsä kanssa taivasasioista. Hänellä oli huoli siitä, miten äidin käy. Hän halusi selittää asiat äidilleen, jotta tämä pääsee taivaan kotiin.

...rukoilin niin yksinkertaisesti ja selkeästi, että iäkäs, sairas ja hauras äitini sen ymmärtäisi. ”Rakas Jeesus. Anna äidille synnit anteeksi. Anna äidille puhdas sydän, että äiti pääsee kerran taivaan kotiin.” Muutaman päivän kuluttua äitini voimat loppuivat. Hän nukkui pois rauhallisesti. Äiti on nyt taivaan kodissa. Olen tästä Jumalalle niin kiitollinen. Kaipauksien keskellä on ihanaa ajatella, että näen äitini vielä kerran. (Lahja)

Lahja rukoili iäkkään äitinsä vieressä ääneen. Rukous on ilmaistu mahdollisimman selkeästi ja yksinkertaisesti. Lahjalle oli tärkeää, että hänen äitinsä ymmärsi, mitä hän rukouksessa sanoi. Voidaan siis nähdä, että rukous on ilmaistu selkokielellä.

¹⁸⁵ Knuutila 1992, 124–125, 129–130.

¹⁸⁶ Pulkkinen 2016, 123.

Tyyni lausui äitinsä vieressä Herran siunauksen, mutta myös virsi oli hänelle rukous. Se oli tärkeä yhteinen muisto hänelle ja hänen äidilleen. Virsi oli erityisen tärkeä hänen äidilleen. Virren kuuleminen sai Tyynin äidin reagoimaan siten, että hänen suunsa tapaili sanoja ja kädet menivät ristiin.

Yhteinen ”voimalaulumme” oli virsi 552, ”Mua siipeis suojaan kätkee oi Jeesus Herrani” sen lauloimme aina tavatessamme. (Tyyni)

Tyynille tämä kyseinen virsi merkitsi voimaa. Hän puhuikin yhteisestä voimalaulusta. Se ei ollut vain äidin ja tyttären yhteinen voimalaulu vaan myös sisaruksien välinen. He lauloivat tätä monesti yhdessä. Monille juuri esimerkiksi laulun sanoilla on voimauttava merkitys surussa.¹⁸⁷ Läheiset voivat yhteisessä keskustelussa muistella läheistä ja näin luoda muistoja.¹⁸⁸

Huolikertomuksissa rukous on ilmaistu kirjoittamalla, selkeästi sanoitettuna sekä laulamalla. Kirjeistä käy kokonaisuudessaan ilmi myös laajempi rukouksissa käytetty ilmaisuvalikoima. Näissä, kuten muissakin kirjeissä, käy ilmi se, että rukouksen ilmaisukeinot ovat erittäin moninaiset: rukous voi olla laulu, virsi, kirjoitettu tai huokaisu. Surua voidaan käsitellä myös monimuotoisesti ilmaisten.¹⁸⁹ Läheisen on helpompi käsitellä omaa surua, jos hän kokee, että on tehnyt kaikkensa.¹⁹⁰ Iäkkäät äidit olivat varmasti jo hyvin hauraita. Heidän vuoteensa äärellä ei varmasti voinut juuri muuta kuin laulaa tai rukoilla, sillä keskustelukaan ei enää ollut mahdollista. Hiljaisuus haluttiin täyttää jollain tavoin.

Mielenkiintoinen havainto on se, että aineistoa kerätessä huolikertomukset saapuivat viimeisimpinä. Muistokertomukset tulivat ensimmäisten joukossa. Voimakertomuksia tuli tasaisesti, mutta niiden keskittymä oli aineistokeruun keskellä. Tämä antaa viitteitä siitä, että päätös huolikertomusten jakamisesta on voinut olla vaikea, tai niiden kirjoittaminen on vienyt enemmän aikaa. Huolikertomukset ovat luonteeltaan varmasti kipeämpiä aiheita kuin muisto- ja voimakertomukset, joihin liittyy monia positiivisia puolia.

6.3 Kosketuksen tarve

Huolikertomuksien rukoustekoja käsitellään tässä luvussa. Orvokki kantoi ainoana lapsena suurta huolta iäkkään äitinsä hoidosta. Hoitopaikkaa ei tahtonut löytyä, koska kaikki paikat

¹⁸⁷ Pulkkinen 2016, 193.

¹⁸⁸ Valentine 2008, 86.

¹⁸⁹ Pulkkinen 2016, 195–197.

¹⁹⁰ Valentine 2008, 58.

olivat täynnä. Orvokki oli itse vielä työelämässä, joten hän ei voinut ottaa äitiään kotiinsa asumaan, mutta äiti ei pärjännyt yksin kotonaan.

Äiti jäi sitten melko mielellään hoitokotiin, vaikka tunsikin olonsa sielläkin yksinäiseksi. Kellään ei tietenkään ollut mahdollisuutta olla koko aikaa hänen luonaan, vaikka hänestä muuten pidettiin hyvää huolta. Kolmen viikon kuluttua jäin kesäloman pidemmälle jaksolle ja pystyin silloin viettämään hänen luonaan pidemmän ajan joka päivä. Eräs vapaaehtoisystävä tuli myös hänen seurakseen muutamia kertoja. Loppuaikoina hän oli jo paljon unessa kipulääkkeiden vaikutuksesta. 15. päivänä elokuuta äiti kuoli, oltuaan hoitokodissa puolitoista kuukautta. Äidin viimeiset ajat olivat minulle melkoista rukouskoulua. Ja kyllähän Jumala vastasi rukouksiin. Äiti sai lopulta hyvät hoitopaikat. Itse sain viimeisinä kuukausina oppia tuntemaan häntä eri tavalla kuin aikaisemmin. Hänen rinnallaan kulkeminen silloin oli minulle kovasta stressistä huolimatta arvokas kokemus ja valmisti minua siihen, mitä minullakin elämän lopulla varmaan on edessä. (Orvokki)

Orvokki kuvailee yllä, että hänen äitinsä viimeiset ajat olivat hänelle melkoista rukouskoulua. Hän siis rukoili paljon. Orvokki kertoo, miten vietti äitinsä vierellä joka päivä pitkiä aikoja. Lisäksi hän sai apua ystävältään. Voidaan ajatella, että Orvokin tekemät teot ovat poikkeuksellisia ja hän jousti niin paljon kuin pystyi. Kuoleman laitosmaisuteen halutaan ottaa etäisyyttä. Usein kuolemasta jälkikäteen puhuttaessa korostetaan kokemuksen sosiaalista ja henkilökohtaista luonnetta.¹⁹¹ Orvokki tunsikin myös neuvottomuutta ja levottomuutta. Äitinsä jo kuoltua hän muistelee kokemusta kuitenkin arvokkaana. Usein iäkkään ihmisen kuoleman yhteydessä tunnetaan myös suurta helpotusta.¹⁹² Orvokki kertoo, että Jumala vastasi hänen rukouksiinsa. Tämä on erittäin tärkeä kokemus. Ihmisellä on täysi oikeus kokea saavansa vastaus rukouksiinsa.¹⁹³

Lahja oli myös huolissaan äidistään. Lahja oli nimenomaan huolissaan äitinsä taivaspaikasta, johon hän pyysi Jumalalta apua. Hän meni oman tyttärensä kanssa tapaamaan äitiään.

Vajaa neljää vuotta sitten äitini terveydentila heikkeni nopeasti. Silloin minulle tuli syvä huoli, pääseekö äiti taivaan kotiin kuolemansa jälkeen. Näissä ajatuksissa rukoilin Jumalalta sopivaa hetkeä ja oikeita sanoja puhuakseni äidin kanssa taivas-asioista. Äitini viimeisinä elinpäivinä olin tyttäreni kanssa tapaamassa häntä. Äiti istui sängyllä tuettuna, itse istuin tuolilla äidin lähellä. Tyttäreni istui hieman kauempana. Kumarruin äidin lähelle, otin hänen kätensä hellästi omiin käsiini. Kerroin taivaskodista ja Jeesuksesta. Kerroin siitä, että Jeesus voi antaa synnit anteeksi ja puhtaan sydämen ristinkuoleman tähden. Kysyin äidiltä, haluaisiko hän saada syntinsä anteeksi ja päästä kerran taivaan kotiin. Äitini sanoi: ”Haluaisin.” (Lahja)

Lahjalla oli selkeä tehtävä mennessään tapaamaan äitiään. Hän halusi rukoilla äitinsä kanssa, jotta äiti saisi taivaspaikan täältä lähtiessään. Joskus on vaikea tiedostaa, mistä jokin tunne

¹⁹¹ Valentine 2008, 71.

¹⁹² Pulkkinen 2016, 135.

¹⁹³ Kettunen 2014b, 173–174.

tulee. Tunne sai Lahjan lähtemään äitinsä luokse.¹⁹⁴ Lahja istui äitinsä viereen ja otti äitinsä kädet omien käsiensä väliin. Monet haluavat pitää hyvää huolta läheisistään loppuun asti.¹⁹⁵ Tässä tulee esille myös kuoleman sosiaalisuus. Halutaan olla läsnä, että äidin ei tarvitse olla yksin.¹⁹⁶ Tässä Lahja halusi jopa varmistaa äitinsä taivaspaikan.

Tyyni kertoo, millaiset olivat hänen ja hänen äitinsä viimeiset hetket yhdessä. Tyynin kuvaus on hyvin selkeä ja ilmaisu yksinkertainen. Kuvaus on erittäin kaunis.

Istuin vuoteen vierelle, silitin harmaita hiuksia ja pidin kädestä. Hän puristi kättäni. Lauloin virtemme, rukoilin ”Herran siunauksen” ja sanoin Herra kun on Sinun tahtosi ota äiti vastaan.” Hän henkäisi kaksi kertaa ja henki lähti hänestä. (Tyyni)

Tyyni istui silittämään äitinsä hiuksia ja piti tätä kädestä. Lisäksi hän lauloi virren ja rukoili. Tyyni oli erilaisen kosketuksen muodossa voimakkaasti läsnä äitinsä viime hetkessä. Tyynin kuvauksesta saa sellaisen kuvan, että myös hänen äidilleen kosketus oli tärkeä, sillä Tyynin äiti suorastaan puristi Tyynin kättä.

Loviisan äiti oli sairastanut pitkään ja tilanne oli toivoton. Hänen äitinsä kärsi sairauden aiheuttamasta kivusta. Loviisa myötäeli voimakkaasti äitinsä tilannetta ja oli huolestunut. Hän rukoili äitinsä puolesta.

Hyvä Jumala. Auta äitiä. Älä anna hänen enää kärsiä. Ota hänet läheisien tykö. Pyysin kaikkia läheisiä edesmenneitä tulemaan hakemaan äitiä. Ei tuntunut auttavan. Sitten rukoilin että tätini Leila (kaikista läheisistä hyvä sydämmisin ja toisista välittävä ihminen.) Tulisi hakemaan äitiä... (Loviisa)

Rukous alkaa sanoilla ”hyvä Jumala”. Juuri näin lapset kokevat Jumalan.¹⁹⁷ Loviisa pyytää rukouksessa jo edesmenneitä sukulaisia hakemaan äitiä. Hänen tekonsa oli siis pyyntö kuolleille. Hänen rukouksensa on, että joku tulisi jo hakemaan äidin. Loviisa näki tilanteen siten, että kuolema oli ainut vaihtoehto, koska kivut olivat kovat eikä paranemisesta ollut enää mitään toivoa. Monet kokevat juuri näin. On helpompi kohdata oma suru kuin nähdä rakkaan kärsivän.¹⁹⁸ Tästä syystä kuoleman jälkeen voi tuntea helpotusta ja ajatella, että rakkaalla on kaikki hyvin.¹⁹⁹ Tunteisiimme vaikuttaa oleellisesti se, mitä näemme, kuulemme ja tunnemme. Se, että Loviisa on pystynyt kuvaamaan tunteensa, kertoo, että hän on sen tiedostanut.²⁰⁰ Loviisa kuvaa toivottomuutta ja tähän kokemukseen lukijan on helppo samaistua. Toivottomuus on varmasti kokonaisvaltaisesti läsnä tilanteessa.

¹⁹⁴ Nummenmaa 2015.

¹⁹⁵ Pulkkinen 2016, 137.

¹⁹⁶ Valentine 2008, 84.

¹⁹⁷ Mountain 2008, 229, 231.

¹⁹⁸ Pulkkinen 2016, 136.

¹⁹⁹ Valentine 2008, 32.

²⁰⁰ Nummenmaa & Hari 2016, 39; Hari ym. 2016, 72–73.

Orvokille rukoukseen liitettävä teko on sen kirjoittaminen. Hän heräsi yöllä ja oli todennäköisesti yksin hereillä. Hänellä oli paljon huolta ja murhetta, ja hän sai sen purettua kirjoittamaansa rukoukseen. Lahjaa ja Tyyniä taas yhdistää rukouksessa se, että molemmat pitivät äitiään kädestä, eli molemmilla oli fyysinen kosketus yhteys äitiin. Kaikkia näitä tekoja yhdistää läheinen suhde äitiin.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mikä merkitys rukouksella on iäkkään äidin saattohoidossa ja kuolemassa. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys jakaantui neljään osa-alueeseen 1) mitä rukouksessa on tunnettu, 2) miten se on ilmaistu, 3) mitä tekoja siihen liittyy sekä 4) miten jatkuva tunneside säilyy.

Tutkimusaineisto kerättiin mielipideosastoilla julkaistujen lehti-ilmoitusten avulla. Lopullinen aineisto koostui 16 kirjeestä, jotka koskivat iäkkään äidin saattohoitoa. Näin aineistosta muodostui kiinnostava kokonaisuus. Narratiivis-temaattisen analyysin avulla aineistosta johdetut kolme kertomustyyppiä olivat koko tutkimuksen kannalta avainasemassa. Muistokertomukset, voimakertomukset ja huolikertomukset antoivat kehykset tutkimuksen sisällölle. Nämä kertomustyypit jäsensivät aineiston, ja niiden avulla oli luontevaa käsitellä rukoukseen liittyviä teemoja. Lisäksi kertomustyyppien välillä tehtävät vertailut yhteneväisyyksistä ja eroista oli helppo toteuttaa. Muistokertomuksissa yksittäinen rukous nousi merkittävästi esille. Se oli äidin ja lapsen välinen jaettu muisto. Huolikertomuksissa rukouksesta nousi esille jokin äitiin liittyvä huoli. Voimakertomuksissa rukous oli ehtymätön voiman lähde ja sen läsnäolo kuvattiin hyvin kokonaisvaltaisena.

Aineistostani nousi esille rukous rauhan ja lohdutuksen tuojana. Rukoukseen tai rukouksen jälkeiseen hetkeen saattoi liittyä hyvin erilaisia tunteita. Osa kirjoittajista tunsu huolta, avuttomuutta ja levottomuutta; osa taas kuvasi äitinsä tuntemia tunteita. Rukouksissa oli nähtävissä se, että kaikki tunteet, jopa vihan kaltaiset tunteet, saatettiin tuoda rukouksessa Jumalan eteen. Rukous saattoi olla myös sellaisen dialogin kaltainen, jossa esitettiin Jumalalle kysymyksiä. Yhteistä rukouksille oli se, että rukous sai aikaan levollisuuden ja rauhan tunteen. Rukoukset koettiin lohduttavina ja rukouksiin vastattiin. Rukoilija ei siis jäänyt yksin kysymystensä kanssa. Rukous antoi myös voimaa kulkea äidin rinnalla. Etenkin huolikertomuksissa, mutta myös muissa kertomuksissa, rukous oli kuin vuoropuhelua. Rukouksessa ilmaistiin ajatukset ja tunteet rehellisesti, aivan kuin Jumalan olisi koettu olevan vieressä. Rukous Jumalalle toimi myös ajatusten selkeyttäjänä. Jenni Spännäri on väitöskirjansa aineistosta tehnyt saman havainnon siitä, että rukous koettiin omien ajatusten selkeyttäjänä.²⁰¹ Oman aineistoni pohjalta voinkin todeta, että rukoukset olivat erittäin avoimia ja rehellisiä. Tämänkaltaisen omien ajatusten ja tunteiden sanottaminen rukouksessa on varmasti omiaan selkeyttämään ajatuksia. Tästä on luontevaa ymmärtää, että rukous toi lohdutuksen ja rauhan tunteen.

²⁰¹ Spännäri 2008, 155.

Aineistossa kuolema kuvattiin useissa teksteissä pääsynä taivaan kotiin ja sitä kuvailtiin positiivisena ja kauniina asiana. Suurin osa kirjoitusten äideistä oli elänyt pitkän elämän. Osa oli sairastanut jo kauan. Kuolema oli tällöin myös vapauttava ja helpottava kokemus. Usko kuolemanjälkeiseen elämään oli luja, ja se selkeästi helpotti oloa. Kuolemaa ei nähty lopullisena erona vaan pikemminkin hyvänä asiana, pääsynä paikkaan, jossa äidillä oli hyvä olla. Tämä vaikutti selkeästi aikuisten lasten selviytymiskykyyn eli resilienssiin. Aikaisempi tutkimus osoittaa, että jokaisella ihmisellä on luontaiset valmiudet kohdata surua. Tunteiden avulla on mahdollista parantaa tätä kykyä.²⁰² Tässä tulokset osoittivat, että uskonnollisille ihmisille ajatus elämän jatkumisesta kuoleman jälkeen paransi heidän resilienssikykyään, sillä se toi selkeästi lohdutusta ja helpotusta.

Rukouksiin liittyvät teot olivat äidin koskettamista, vierellä oloa ja jatkuvaa läsnäoloa äidin rinnalla. Kosketus saattoi olla hiusten tai rinnan silittämistä tai kädestä kiinni pitämistä – sellaisia tekoja joita voisi ajatella äidin tehneen lapselleen hänen ollessaan pieni. Yhdistäväksi tekijäksi nousi läsnäolo. Siihen ei kuitenkaan välttämättä tarvinnut liittyä kosketusta. Monet lapsista kulkivat säännöllisesti, esimerkiksi kerran viikossa, pitkän matkan takaa äitinsä luokse. He tekivät järjestelyjä oman työnsä ja muun elämänsä suhteen, jotta saattoivat viettää aikaa äitinsä vierellä. Vapaaehtoiset työntekijät olivat monessa hoitoringissä mukana. Kukaan lapsista ei korostanut omaa väsymystään tai fyysistä jaksamistaan, mutta uupumus oli havaittavissa monissa kirjeissä. Moni saattohoito- ja omaishoitajana toimivista lapsista sinnitteli omien voimiansa äärirajoilla. Äidille haluttiin läsnäolon ja hyvän hoidon avulla turvata hyvä ja arvokas saattohoito sekä kuolema. Tämä osoittaa miten tässä aineistossa on nähtävissä äidin ja lapsen osalta vaihtuneet roolit. Nyt lapsi oli se, joka vuorostaan piti huolta äidistä. Tavoitteena oli yhtä hyvä huolenpito kuin se, mitä äiti oli lapselle tarjonnut. Haluttiin korvata ja antaa takaisin sitä hyvää, jota äiti oli eläessään antanut. Lapsista monet olivat jo isovanhempia itsekin, joten rooli oli heille tietyllä tavalla luontainen. Pyyteettömyys ja omien uhrauksien jättäminen taustalle kuvaavat juuri tätä roolien vaihtumista.

Tämä aineisto kertoo, että rukouksen ilmaisutavat vaihtelivat suuresti. Se miten sanottiin ja mitä sanottiin, erosi paljon eri kertomusten välillä. Nähtävissä oli kuitenkin yhtäläisyyksiä, josta osoituksena on kolme eri tyyppitarinaa. Kirjoittajat kuvasivat monipuolisesti erilaisia rukouksen ilmaisutapoja. Rukous saattoi olla kirjoitettu, laulu, virsi, runo, ääneen lausuttu valmis rukous tai äänetön pieni huokaisu. Eli kirjoittajat itse määrittelivät hyvinkin vapaasti mitä rukous heille oli. Lisäksi se mitä rukouksessa sanottiin,

²⁰² Bonanno 2004, 20–28.

vaihteli paljon. Rukousten sisällöt olivat muun muassa valmiiden rukousten sanoja tai omien huolien ja murheiden sanoittamista. Näin ollen jokainen tutkimukseen osallistunut määritteli vahvasti itse oman rukouksensa ja sen mitä siinä halusi sanoa.

Mari Pulkkinen on väitöskirjassaan tarkastellut surua kokonaisvaltaisena kokemuksena, joka ei ole sidottu aikaan.²⁰³ Oman aineistoni pohjalta tulokset osoittavat, että rukous on nähtävissä myös kokonaisvaltaisena kokemuksena. Rukous koostui erilaisesta ilmaisusta, teoista ja tunteista. Rukous oli aina käytettävissä. Rukous saattoi olla äidille erityisen tärkeä ja rauhoittava, ja siksi lapsi halusi toistaa juuri tuota äidille tärkeää ja rauhoittavaa rukousta. Rukoushetkessä paikalla saattoi olla muitakin perheenjäseniä ja lisäksi pappi. Rukouksen eri ilmaisuilla täytettiin hiljaisuutta, lohdutettiin levotonta äitiä ja rauhoiteltiin omaa mieltä. Silloin, kun keskustelu ei ollut mahdollista äidin heikenneen kunnon vuoksi, rukouksella täytettiin hiljaisuus ja odotus. Lisäksi rukouksen ajateltiin olevan merkityksellinen äidille ja ajateltiin, että hän kuulee, vaikka ei pysty enää vastaamaan. Rukous saattoi olla läsnä koko saattohoidon ajan. Rukous saattoi olla äidin ja lapsen yhteinen muisto heille tärkeästä rukouksesta tai virrestä. Rukous saattoi olla sellainen, jonka äiti oli lapsena opettanut. Siihen saattoi liittyä voimakkaita rakkaita ja arvokkaita muistoja, sekä läsnäolon tarvetta. Aiemman tutkimuksen ja oman aineistoni pohjalta voidaankin päätellä, että niin surussa kuin aineistoni rukouksissa on samoja kokemuksellisia elementtejä.

Jatkuva tunneside on selkeästi nähtävissä tässä aineistossa. Suurin ero Christine Valentinen ja käyttämäni aineiston välillä on se, että Valentinen aineistossa uskonnollisuus, rukoileminen tai kuolemanjälkeinen elämä ei ole pääroolissa. Silti kuoleman jälkeinen tunneside säilyi menetettyyn rakkaaseen. Näin ollen voidaan olettaa, että uskonnollisuus ja usko kuoleman jälkeiseen elämään eivät ole ainoita tekijöitä, jotka ylläpitävät jatkuvaa tunnesidettä. Oman aineistoni perusteella juuri rukous oli kuitenkin keskeisessä roolissa jatkuvan tunnesiteen ylläpitäjänä. Yhteinen rukouskokemus tai rukous, jonka äiti oli lapsena opettanut, oli se merkittävä asia, jota haluttiin muistella ja jakaa. Näin ollen Valentinen ja oman aineistoni pohjalta voidaankin päätellä, että jatkuvan tunnesiteen kannalta merkityksellistä on, että on jokin yhteinen muisto tai muistoja, jota voi muistella. Se mikä muisto on ei ole ratkaisevaa. Ratkaisevaa on, että siihen liittyy äitiä ja lasta yhdistävää ja toistuvaa yleensä konkreettista tekemistä. Tosin jo yksi yksittäinen jaettu muistokokemus äidin ja lapsen välillä on omiaan säilyttämään jatkuvan tunnesiteen. Uskonnollisille ihmisille on luontevaa jakaa yhteinen rukouskokemus muistona. Lisäksi tutkimukseen osallistuminen

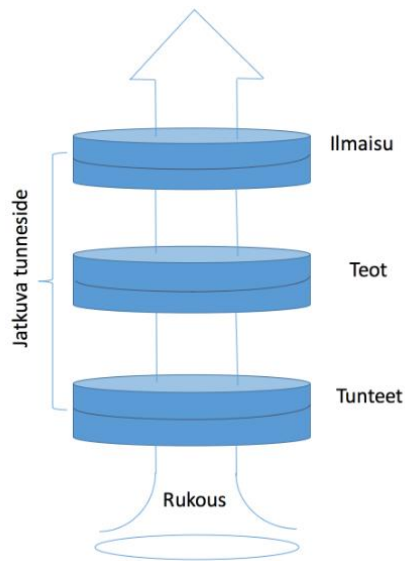
²⁰³ Pulkkinen 2016, 116–120.

voidaan nähdä osoituksena siitä, että vaikka äitien kuolemasta oli kulunut jo muutama vuosi, oli tunneside silti äitiin olemassa. Äitiä haluttiin muistella, mutta tämän lisäksi herkkä kokemus haluttiin jakaa toisten ihmisten kanssa. Tutussa rukouksessa virressä, runossa tai valmiissa rukouksessa äidin kuoleman jälkeen, oli kiinteästi mukana äiti, jolle rukous oli kuolinvuoteella lausuttu. Rukouksen ympärillä muisteltiin äitiä ja rukouksen merkitystä äidille. Rukous nousi lapsen ja äidin välisen yhteisen muiston kautta tällaiseksi yhdeksi siteen muodostajaksi.

Rukous näyttäytyi myös rituaalisena toimintana. Tuttu rukous oli se, johon yllättävällä hetkellä turvauduttiin. Tilanteessa jossa ei löytynyt muita sanoja saatettiin lausua rukous. Saattohoito synnytti myös uudenlaisia perheen sisäisiä perinteitä – rituaaleja. Oman äidin saattohoidon ja kuoleman voi kokea vain kerran. Aineiston tuloksien pohjalta voidaankin todeta, että omat tunteet saattavat yllättää, sillä asiaa ei voi harjoitella. Aikaisempi tutkimus ja tässä käytetty aineisto vahvistaa, että rituaalinen rukoustoiminta voi suojella omilta ahdistavilta tunteilta äidin kuolinhetkellä. Lisäksi rituaalit auttavat läheisiä saattohoidossa ja kohtaamaan lähestyvän kuoleman.

Usko kuolemanjälkeiseen elämään ja pitkä eletty elämä, saivat kuoleman näyttäytymään kertomuksissa kauniina. Äidistä kirjoitettiin kauniisti ja aikuisen, ehkäpä jo isovanhemmaksi ehtineen, lapsen ja äidin välinen tunneside oli voimakas. Rukoukseen liittyi monipuolista ilmaisua, tekoja ja tuntemuksia. Rukous oli asia, joka kulki kirjeiden kirjoittajien elämässä läpi elämän. Erityisen merkityksen saivat ne rukoukset ja ne rukoukokemukset, jotka oli lausuttu äidin saattohoidossa tai hänen kuollessaan. Rukoukokemuksia muisteltiin hyvin yksityiskohtaisesti, vaikka saattohoidosta ja äidin kuolemasta oli kulunut tutkimukseen osallistuessa jo useampia vuosia.

Seuraavassa kuvassa olen kuvannut rukouksen suhdetta tunteisiin, tekoihin ja ilmaisuun sekä jatkuvaan tunnesiteeseen. Rukouksen kaikissa ilmenemismuodoissa – teoissa, ilmaisussa ja tunteissa – on mukana jatkuva tunneside, joka jatkuu läpi elämän, yli kuoleman (kuva 1.). Kuvassa tunteen, teon ja ilmaisun parina on jatkuva tunneside. Jatkuvan tunnesiteen olen kuvannut kiinteänä osana tunteita, tekoja ja ilmaisua. Nämä parit muodostavat kolme kehää, joiden läpi rukous suuntaa maasta kohti taivasta.

Kuva 1. Tunteet, teot, ilmaisu ja jatkuva tunneside rukouksessa.

Pidän keräämäni aineistoa ainutlaatuisena, herkkänä ja arvokkaana. Nämä hienot ja koskettavat tarinat ansaitsevat tulla kuulluiksi, sillä niiden ydin kertoo meille, että kuolema voi olla myös kaunis. Äidiltä opittu rukous haluttiin usein jakaa myös omien lasten kanssa, ja näin se kulki sukupolvelta toiselle. Kirjoittajat, jotka osallistuivat tutkimukseeni, kokivat aiheen merkitykselliseksi ja tärkeäksi. Spännäriin väitöskirjassa todetaan, että juuri äiti on perheissä yleisin rukouksen välittäjä.²⁰⁴ Omassa aineistossani on nähtävissä sama asia. Perheissä juuri äiti on ollut rukouksen välittäjä. Toivoisin, että saattohoidosta ja rukouksesta tehtäisiin jatkossakin tutkimusta – ehkä jopa sellaista, joka kattaisi koko keräämäni aineiston. Aihe voisi keskittyä rukoukseen saattohoidossa rajaamatta sitä koskettamaan erityisesti mitään tiettyä ihmisryhmää. Näitä tuloksia olisi mielenkiintoista verrata tämän tutkimuksen tuloksiin, eroihin ja yhtäläisyyksiin. Toinen tutkimuskohde voisi olla suomalaisten lasten rukouselämän tutkiminen. Mitä rukous merkitsee pienelle lapselle?

Kaiken kaikkiaan saattohoitokokemus ja kuolema kuvattiin pyhänä, rauhan ja hiljaisuuden hetkenä. Suru ja itku olivat läsnä, mutta suru ei ollut pääroolissa. Kokemuksen pyhyys, arvokkuus ja ainutkertaisuus korostuivat. Lopulta tämän tutkielman valossa voidaan esittää, että uskonnolliselle ihmiselle rukous on rauhan ja lohdutuksen tuoja. Rukous voi toimia kannustimena saattohoitoa tekeville läheisille ja omaisille. Hoitohenkilökunnan olisi hyvä kannustaa omaisia rukoilemaan, jos omaiset kokevat sen luontevaksi. Rukoukset

²⁰⁴ Spännäri 2008, 209.

kuoleman äärellä voivat antaa läheisille voimaa, lohdutusta tai tunteen siitä, että äiti säilyy elämässä aina – yli kuolemankin.

Lähteet ja Kirjallisuusluettelo

Lähteet

Kirjeet saattohoitotilanteista, ajalta 18.6.2017–24.7.2017. Tämän pro gradun tekijän hallussa.

Kirjallisuus

Aho, Anna Liisa

2010 Isän suru lapsen kuoleman jälkeen – tuki-interventio ja sen arviointi. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 998. Tampere: Tampereen yliopisto.

Anttonen, Mirja Sisko

2016 Kuoleman vaikeuden lievittäminen kuoleman todellisuuden kohtaavassa ja ohittavassa saattohoidossa, Substantiivinen teoria saattohoidosta potilaan, perheenjäsenen ja hoitohenkilökunnan näkökulmasta. Tampere.

Cambridge dictionary -internetsivusto

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/ritual> katsottu 15.11.2017.

Geels, Antoon & Wikström, Owe

2009 Uskonnollinen ihminen. Johdatus uskontopsykologiaan. Helsinki. Kirjapaja.

Giordan, Guiseppe

2011 Towards a Sociology of Prayer. Teoksessa: Religion, Spirituality and Everyday Practice. Giordan, Guiseppe & Swatos, William H. Jr. (toim.). New York. Springer.

Czachesz, István

2016 Mental Religion: The Brain, Cognition, and Culture, ed. N. Clemens, Macmillan Interdisciplinary Handbooks. Surveying the Field. Germany. Heisenberg Fellow and Privatdozent, Faculty of Theology University of Heidelberg.

Douglas, J. Davies

2002 Death, Ritual and Belief. London. Bloomsbury Publishing.

eroakirkosta.fi internet-sivusto

<<https://eroakirkosta.fi/static/ek-tilastot/>> katsottu 22.8.2017.

Gothóni, Raili

2014 Auttava kohtaaminen II. Sielunhoidon perusteet ja käytäntö. Helsinki. Kirjapaja.

Haapalainen T. I.

1992 Hymnejä poismenneille. Muutamia hymnologisia sävelmähuomioita. Teoksessa: Käytännöllinen teologia ja kirkko. Juhlakirja dosentti Pentti Lempiäisen täyttäessä 60 vuotta 18. syyskuuta 1992. Knuutila, Jyrki; Koskenvesa, Esko & Tamminen, Kalevi (toim.). Helsinki. Gummerus kirjapaino Oy.

Hakola, Outi

2014 Kuoleman kokemus. Teoksessa: Kuoleman kulttuurit Suomessa. Hakola, Outi ym. (toim.). Helsinki. Gaudeamus.

Hari, Riitta ym.

2016 Ihmisen mieli. Gaudeamus Oy. Tallinna.

Heikkinen, Hannu L. T.

2001 Narratiivinen kertomus - todellisuus kertomuksena. Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). Jyväskylä. PS-kustannus.

Hietanen, Päivi

2013 Toivon ylläpitäminen kuolevan potilaan hoidossa. Teoksessa: Saattohoito kuolevan tukena. Aalto, Kirsti (toim.). Helsinki. Kirjapaja.

Hänninen, Juha

2006 Kuoleman lääketieteellistyminen. Teoksessa: Elämän loppu vai kuoleman alku. Hänninen, Juha (toim.). Helsinki. Duodecim.

Hänninen, Juha

2014 Luonnollinen vai joudutettu kuolema? Teoksessa: Kuoleman kulttuurit Suomessa. Hakola, Outi ym. (toim.). Helsinki. Gaudeamus.

Hänninen, Juha

2015a Saattohoitoa kenelle, milloin ja missä? Saarto, Tiina & Hänninen, Juha ym. (toim.) Teoksessa: Palliatiivinen hoito. Helsinki. Duodecim.

Hänninen, Vilma

2015 Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Valli, Raine & Aaltola, Juhani (Toim.). Juva. PS-kustannus.

Idman, Irja

2013 Kuolevan potilaan tyynnyttely. Teoksessa: Elämän puu – kirjoituksia saattohoidosta. Hänninen, Juha & Luomala Marjukka (toim.). Helsinki. Otavan kirjapaino Oy.

Jokiranta, Jutta

2017 Rituaalien voima ja vaikutus. Teoksessa: Sisäänkäyntejä Raamattuun: tulkitsijan kirja. Luomanen, Petri ym. (toim.). Helsinki. Kirjapaja.

Järveläinen, Petri

2003 Uskonnolliset tunteet. Teoksessa: Uskonnonfilosofia. Helenius, Timo, Koistinen, Timo ja Pihlström, Sami (toim.). Helsinki. WSOY.

Järvimäki, Voitto

2006 Palliatiivisen sedaation toteuttaminen. Teoksessa: Elämän loppu vai kuoleman alku. Hänninen, Juha (toim.). Helsinki. Duodecim.

Katvala, Satu

2001 Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. Jyväskylä. Jyväskylä University Printing House.

Ketola, Kimmo

9/2011 Suomalaisten uskonnollisuus teoksessa Uskonto suomalaisten elämässä – Uskonnollinen kasvatus, moraali, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja. Tampere. Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kettunen, Paavo

2014a Auttava kohtaaminen I – Sielunhoidon perusteet ja teologia. Helsinki. Kirjapaja.

Kettunen, Paavo

2014b Häpeästä hyväksyntään. Helsinki. Kirjapaja.

Knuutila, Jyrki

1992 Kirkon läntisen tradition mukaisen hautaustoimituksen teologiset perusteet Suomessa keskiajalta 1900-luvun lopulle. Teoksessa: Käytännöllinen teologia ja kirkko. Juhlakirja dosentti Pentti Lempiäisen täyttäessä 60 vuotta 18. syyskuuta 1992. Knuutila, Jyrki; Koskenvesa, Esko & Tamminen, Kalevi (toim.). Helsinki. Gummerus kirjapaino Oy.

Koskela, Harri

2011 Lapseni elää aina sydämessäni. Lapsensa menetyksen merkitys vanhemman spiritualiteetin muotoutumisessa. Porvoo. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja.

Kübler-Ross, Elizabeth & Kessler, David

2006 Suru ja surutyö. Helsinki. Basam books Oy.

Kynsilehto, Eija-Anitta

2014 Vanhuksen hyvä kuolema. Teoksessa: Pöyhiä, Reino & Tasmuth Tiina ym. (toim.) Lääkäri saattajana. Helsinki. Duodecim.

Liebllich, Amia, Tuval-Mashiach, Rivka & Zilber, Tamar

1998 Narrative research. Reading, Analysis, and Interpretation. London. SAGE Publications.

Mattila, Kati-Pupita

2006 Kuolemaan liittyvä eksistentiaalinen toivo ja ahdistus. Kuoleman lääketieteellistyminen. Teoksessa: Elämän loppu vai kuoleman alku. Hänninen, Juha (toim.). Helsinki. Duodecim.

Mountain, Vivienne

2008 Research into Children's Perception of Prayer The Meaning and Function of Prayer for Children. Saarbrücken, Germany. VDM Verlag Dr. Muller Aktiengesellschaft & Co.

Nummenmaa, Lauri

5/2015 Tunteet sosiaalisen ihmisen palveluksessa. Mielenterveys.

- Nummenmaa, Lauri & Hari, Riitta
2016 Koskettavat tunteet. Teoksessa: Mielen salat. Ylikangas, Mikko (toim.). Gaudeamus Oy. Tallinna.
- Pargament, Kenneth
1997 The Psychology of Religion and Coping - Theory, Research, Practice. New York. Guilford Publications.
- Pojjula, Soili
2002 Surutyö. Helsinki. Kirjapaja.
- Polkinghorne, Donald E.
1995 Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa: Life History and Narrative. Hatch, J. Amos & Wisniewski, Richard (toim.). London. Falmer, 5-23.
- Pulkkinen, Mari
2016 Salattu, suoritettu ja sanaton suru: Läheisen menettäminen kokonaisvaltaisena kokemuksena. Väitöskirja. Humanistinen tiedekunta. Maailman kulttuurien laitos. Uskontotiede. Helsingin yliopisto.
- Rancken, Jeena
2017 Yliluonnollinen kokemus – tulkinta, merkitys ja vaikutus. Tampere. Vastapaino.
- Rhen, Birthe
2013 Palliatiiviseen hoitoon siirtyminen. Teoksessa: Elämän puu – kirjoituksia saattohoidosta. Hänninen, Juha & Luomala Marjukka (toim.). Helsinki. Otavan kirjapaino Oy.
- Riessman, Cathrine K.
2008 Narrative Methods for the Human Sciences. California: Sage Publications, Inc.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna
2006 KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja].
<<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 17.12.2017.)
- Saarto, Tiina
2015 Palliatiivisen hoidon asema Suomessa. Saarto, Tiina & Hänninen, Juha ym. (toim.) Teoksessa: Palliatiivinen hoito. Helsinki. Duodecim.
- Salmela, Mikko
2014 Kuolevan kohtaaminen. Hakola Outi, Kivistö, Sari & Mäkinen, Virpi (toim.) Teoksessa: Kuoleman kulttuurit Suomessa. Tallinna. Gaudeamus.
- Sand, Hilikka
2003 Sateenkaaren päästä löytyy kultaa – tutkimus suomalaisesta saattohoidosta. Akateeminen väitöskirja. Tampere. Tampereen yliopistopaino Juvenes Print.

Sipola, Virpi

2013 Kuolevan sielunhoito. Teoksessa: Saattohoito – kuolevan tukena. Aalto, Kirsti (toim.) Helsinki. Kirjapaja.

Spännäri, Jenni

2008 ”Rukous on perintöä suvusta sukuun.” Ikääntyneet ja uskonto vuosituhannen vaihteen Suomessa. Helsinki. Hakapaino.

Stat.fi internet-sivusto

http://www.stat.fi/til/ksyyt/2004/ksyyt_2004_2005-10-31_tau_002.html (katsottu 18.11.2017.)

Stephenson, Barry

2015 Ritual: A very Short Introduction. Very Short Introductions. Oxford University Press.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko

1999 Katekismus. Helsinki. Edita.

surut.fi internet-sivusto

<http://www.surut.fi/> (katsottu 15.8.2017.)

Tasmuth, Tiina

2013 Lääkärinä yliopistosairaalassa ja Terhokodin päivystäjänä. Teoksessa: Elämän puu – kirjoituksia saattohoidosta. Hänninen, Juha & Luomala Marjukka (Toim.). Helsinki. Otavan kirjapaino Oy.

Tilastokeskus internet-sivusto

<http://www.stat.fi/til/ssaaty/2016/ssaaty_2016_201704-20_kuv_001_fi.html>
(katsottu 17.8.2017.)

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli

2003 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli

2012 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turner, Victor

2007 Rituaali, rakenne ja communitas. Suomen antropologinen seura Summa. Helsinki

Valentine, Christine

2008 Bereavement Narratives: Continuing Bonds in the 21st Century. London, New York: Routledge.

Vaenerberg, Carl-Erik

2013 Palliatiivinen hoito on paljon enemmän kuin lääketiedettä. Teoksessa: Elämän puu – kirjoituksia saattohoidosta. Hänninen, Juha & Luomala Marjukka (Toim.). Helsinki. Otavan kirjapaino Oy.

Vala, Ursula

2014 Suomalainen kuolema. Teoksessa: Kuoleman kulttuurit Suomessa. Hakola, Outi ym. (Toim.). Helsinki. Gaudeamus.

Verhey, Allen

2009 The Practice of Prayer and Care for the Dying. Teoksessa: Living Well and Dying Faithfully - Christian Practices and the Art of Dying Faithfully. Swinton, John & Payne, Richard (toim.). Cambridge. Wm. B. Eerdmans Publishing Co.

Liitteet

Liite 1

Haluaisitteko julkaista graduntekijän aineistopyynnön lehtenne mielipideosastolla?

Opiskelen Helsingin yliopistossa teologiaa ja pääaineeni on käytännöllinen teologia. Pro graduani aiheena on saattohoitopotilaan läheisten rukoukset. Tarkoitukseni on kerätä rukouksia pro graduani varten. Aineistonkeruu ilmoitukseni saa julkaista myös sähköisessä mediassa.

Jos haluat kysyä tutkimukseeni liittyvistä asioista nyt tai myöhemmin voit olla minuun yhteydessä.

Mervi Rosnell

teologian kandidaatti

p*****

mervi.rosnell@helsinki.fi

Työni ohjaajana toimii Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian professori Auli Vähäkangas.

Liite 2

Oletko rukoillut saattohoidossa olevan läheisesi puolesta?

Olen teologian opiskelija ja etsin rukouksia pro gradu -tutkielmaani varten. Jos sinulla on saattohoitokokemus viimeisen viiden vuoden aikana ja siihen on kuulunut rukous, kirjoita rukouksesi minulle. Voit myös kertoa miksi rukoilit ja mitä tämä rukous on sinulle merkinnyt, sekä miten rukous on esitetty ja mitä sen jälkeen on tapahtunut.

Lisää kirjoitukseesi taustatietosi: ikä, sukupuoli, kuinka kauan saattohoitotilanteesta on kulunut sekä mikä on suhteesi saattohoitopotilaaseen ja missä saattohoidon vaiheessa tämä rukous on lausuttu. Halutessasi voit lisätä myös yhteystietosi.

Lähehtämällä rukouksen hyväksyt sen, että rukousta voidaan käyttää pro gradu -tutkielman aineistona sekä muissa julkaisuissa, kuitenkin niin, että kirjoittajan henkilöllisyys ei ole tunnistettavissa.

Rukouksen voit lähettää sähköpostitse tai postitse 15.7.2017 mennessä osoitteeseen:

saattajanrukoukset@gmail.com

tai

Mervi Rosnell / professori Auli Vähäkangas

Teologinen tiedekunta

Käytännöllisen teologian osasto

PL 33

00014 Helsingin yliopisto

Pro gradun ohjaajana toimii Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian professori Auli Vähäkangas.

Liite 3

Lehti-ilmoitukset: Näyte Lapin Kansassa (mielipideosasto) 3.7.2017 julkaistusta aineistopyynnöstä.

mut voi altistaa hymme-
ellet satoja ihmisiä.
Tilanteita ei ole aihetta
osalla. Suomessa rokote-
ten on ollut pitkään hy-
vällä. Karavuu tekee
ihmistä pitkästi immu-
ni sairautta ja vaarai-
mudille. Häitä on niillä,
toisesta ovat jättäneet
matta. Tällaisia tren-
ollut nähtävissä Poh-
tannikon kunnissa.
tamattonat lapset
sesti altistettu tau-
a uskossa, että sitä
e. Taudin katoami-
su laumasuojasta:
rokotetaan, ei tau-
iamahdollisuuksia.
intana pidetylle ro-
vyydelle voi tulla
Voi myös kysyä,
kko muut hyväk-
kko rokottamat-

Oletko rukoillut saatto- hoidettavan puolesta?

Olen teologian opiskelija ja
etsin rukouksia pro gradu-
tutkielmaani varten.
Jos sinulla on saattohoitokoke-
mus viimeisen viiden vuoden ai-
kana ja siihen on kuulunut ru-
kous, kirjoita rukouksesi minulle.
Voit myös kertoa miksi rukoi-
lit ja mitä tämä rukous on sinulle
merkinnyt, sekä miten rukous on
esitetty ja mitä sen jälkeen on tu-
pahrunut.

Lisää kirjoituksesi taustatie-
tosi: ikä, sukupuoli, kuinka kauan
saattohoitotilanteesta on kulu-
nut sekä mikä on suhteesi saat-
tohoitopotilaaseen ja missä saat-
tohoidon vaiheessa tämä rukous
on lausuttu. Halutessasi voit li-
sätä myös yhteystietosi.

Lähetettävällä rukouksen hy-
väksyt sen, että rukousta voidaan
käyttää pro gradu -tutkielman ai-
neistona sekä muissa julkaisuis-
sa, kuitenkin niin, että kirjoitta-
jan henkilöllisyys ei ole tunnis-
tettavissa.

Rukouksen voit lähettää säh-
köpostitse tai postitse 15.7.2017
mennessä osoitteeseen: saat-
tajanrukoukset@gmail.com tai
Mervi Rosnell/professori Auli Vähäkangas, Teologinen tiedekunta/
Käytännöllisen teologian osasto,
PL 33, 00014 Helsingin yliopisto.

Pro gradun ohjaajana toimii
Helsingin yliopiston käytännölli-
sen teologian professori Auli
Vähäkangas.

MERVI ROSNELL

Markus Lohi harhauttaa

Lapin kansanedustaja Ma-
kus Lohi (kesk.) iloitsee p-
rustuslakivaliokunnan pä-
töksestä, joka kumosi sote-pa-
koyhtiöittämisen. Miksi Lohi
kumppanit vielä muutama pä-
sitten kehuivat sotea ja yhtyi-
mistä Lapillekin hyvänä asiuna
nyt on eri ääni kellossa?

Maakunnissa syntyy kysyt-
tä keskusta on vastustanut
koyhtiöittämistä ja nyt ikään
hallituspuolueena on ollut
tamassa sotea perustuslaki-
kunnassa.

Kenellekään poliitikkaan
kin seurannelle ei ole jään-
selväksi, että pääministeri
ajaa kovaa ja raakaa kapit-
sosiaali- ja terveydenhuo-

Liite 4

Analyysipolku

ALKUPERÄINEN ILMAISU

H1 Lilja

Äitini kuoli kesken lauseen, menetti tajunnan ja nukkui aivan yllättäen pois. Siinä hetkessä, kun tajusin, mitä tapahtui. Rukoilin...

Tämän rukouksen äitini opetti minulle lapsena ja rukoilemme sen joka ilta lasteni (2v ja 5v) kanssa.

Siinä hetkessä kun rukoilin äitini luona ja silitin samalla hänen rintaansa, koin/tunsin, kuinka sielu ikään kuin poistui ja jäljelle jäin vain "kuoret/ruumis".

H2 Iiris

Rukouksella monimuotoisesti oli matkan varrella merkitystä.

Muutin äitini luokse ja puolitin työaikani.

Tätä ajanjaksoa kertyi puolitoista vuotta.

Tähän ajanjaksoon koen paljon liittyvän niin sanallista kuin sanatontakin rukousta...

Äidin oli loppuvaiheessa hankalampi jonakin yönä hengittää ja silloin laitoin rukouspyynnönkin eräälle ystävälleni tilanteen helpottamiseksi.

Kaiken kaikkiaan koen tuon ajanjakson olleen rukouksen kantamaa taustaltaan...

Tunnen sanattomien ja sanallisten rukousten voiman olleen erityisesti tuolla puolentoista vuoden mittaisella matkalla läsnä.

Omin voimin ei olisi ollut mahdollista sitä matkaa tehdä.

Sanallisesti ..."anna voimaa...", ..."niin kuin päiväsi, on voimasi..." Isä meidän.."

Laulunpätkän voimasanat, opitun rukouksen sanat, pelkkä voiman pyyntö...

Kiitollisuus ja kiittäminen myös

H4 Terho

Minua ei lapsena nukutettu iltasaduilla vaan Isä meidän -rukouksella, jonka äitini luki sänkyä vieressä.

Olin hänen luonaan vielä kuolinpäivänä noin kello 15, jolloin tiesin aikaa olevan enää ehkä päivän. Hän oli kuitenkin valveilla, mutta ei aikoihin pystynyt puhumaan. Luin hänelle Isä meidän, joka oli yhteinen muistomme. Se jäi viimeiseksi muistoksi, sillä kello 23 minulle soitettiin hänen juuri kuolleen.

H5 Meri

Koko hänen sairastamisen ajan me läheiset kuin myös äidin ystävät ja tuttavat rukoilimme hänen puolestaan.

Äidin viimeisen kuukauden ajan hoidimme häntä kotona siskoni ja isäni kanssa. Tuolloin tuli tavaksi, että luimme iltaisin kaikki yhdessä muutamia jakeita Raamatusta ja rukoilimme yhdessä saman iltarukouksen, jonka äiti oli kanssamme lukenut, kun olimme lapsia: "Levolle lasken Luojan, armias ole suojani. Aamulla jos en nousisi, taivaaseen ota luoksesi. Hyvää yötä, Jeesus myötä, kiitos tästä päivästä." Myös Herran siunausta rukoilimme yhdessä.

...pyysin usein meille saattohoitoa tekeville myös voimia jokaiseen päivään, jotka olivat sekä henkisesti että fyysisesti raskaita.

Rukoilimme Isä meidän -rukouksen sekä Herran siunauksen yhdessä. Hetki ennen kuolemaa sanoin äidille, että Jeesus oli tulossa häntä hakemaan kotiin.

Rukous oli äidille tärkeä osa elämää ja tuntui hyvin turvalliselta rukouksessa jättää kaikki asiat Taivaan Isän hoidettavaksi - tai kuten äidillä oli tapana sanoa "Jumalan kämmenelle". Yhteisestä iltarukouksesta tuli meitä lähiomaisia yhdistävä asia ja jatkoimme käytäntöä myös äidin kuoleman jälkeen aina kokoontuessamme isommalla joukolla lapsuudenkotiini. saattohoidon aikaiset rukoukset tuntuivat kantavan. Ystävät ja sukulaiset rukoilivat koko perheemme puolesta ja sen tiedostaminen auttoi jaksamaan vaikeina päivinä.

H7 Terttu

Ensimmäisen kerran muistan rukoilleeni tätä, kun olin peiteltyt väsyneen äitini nukkumaan ja jo tiesimme, että hänen aikansa oli käymässä vähiin. Rukous toi minulle lohtua, sillä halusin ajatella, että enkelin suojassa äiti pääsisi lempeästi ja turvallisesti odottamaansa Taivaan kotiin.

Äiti eli vielä muutaman kuukauden tämän iltahetken jälkeen ja muistan toistaneeni mielessäni rukousta äidin vuoteen vierellä varsinkin iltaisin, kun hän oli jo nukahtanut.

H14 Pilvi

...hoitajat ilmoittivat yllättäen että äiti on siirretty saattohoitoon.

En muista mitä kaikkea siinä tilaisuudessa rukoiltiin, mutta isä meidän-rukous ainakin. Koin tilaisuuden hyvin tärkeänä ja lohduttavana.

Aika ajoin rukoilin itseni äiti lähtemään enkeleiden matkaan. Annoin luvan lähteä ääneen.

Luin levolle laskenluojani sekä rukousta jonka olen itse lapsilleni opettanut. Luin sen joskus seurakuntasanomista. Lausuin vielä iltarukouksen...

Äitini isosisko perheineen laskiessan kukkansa arkulle lausuivat myös samaisen iltarukouksen.

H17 Kanerva

Lähetän tekstini liitteenä ja samoin 5 runoa, joitten sisällöstä ehkä löytyy myös rukouksia.

...siitä ilmenee suhteeni äitiini ja miten koin pitkät jäähyväiset hänen elämänsä loppuvaiheissa...

Kirjoitin matkalta tullessa äitini elämästä runoja, muistelin hänen elämänsä. Saattohoitoaikaan ja kuoleman jälkeisiin päiviin liittyy viisi runoa, niihin kätkeytyy myös rukousta... Kaksi runoa syntyi ennen kuolemaa, kolmannessa runossa hän lähtee ja kaksi viimeistä kertoo hetkistä lähdön jälkeen... Runot sisältävät omaa surutyötäni, ne oli kirjoitettava. Ehkä viitisen vuotta niistä oli petielämää....

Rukoilin, että äitini ei olisi tarvinnut kokea kipua ja tuskaa: 'kivutonta matkaa äiti siihen/ vapautukseen mistä lauloit...

Toisessa runossa kiitän äitiä kaikesta, esirukouksista, elämän aarteista... Toiseen runoon kirjoitin, että äiti rukoili voimia Jumalalta...

Kolmannessa runossa lähtö lähenee. Hoitaja havahdutti minut aamulla 6 aikaan...

Neljäs runo kertoo, mitä kuoleman jälkeen tapahtui; 'sinulle puettiin pyhähousut, villatakki, pipo/ valkeaan peitteeseen laskostettiin risti/ sen päälle se amaryllisen nuppu/ joka eilen putosi kukasta...

Runon lopussa totean, että meille jäi todistus äidistä; hänelle kelpasi evankeliumi. Ja se tosiasia, että me olemme sukupolvessa seuraavia.

Viides ja viimeinen runo kertoo muistojuhlasta. Me muistelemme...

Rukous saattohoidossa on usein mielessä lausuttu ajatus. Siinä toivotaan kivutonta loppuaikaa...

Jos rukoilin ääneen, olen silloin sanonut Herran siunauksen ja Isämeidän-rukouksen sanoja...

Kuolema on ihmisen viimeinen vihollinen. Silloin lohduttavat sanat: Joka uskoo minuun, hän uskoo siihen joka minut lähetti ja hän ei ikinä kuole vaan hänellä on iankaikkinen elämä...

H24, Eerika

Rukoustilanne oli minulle jossakin määrin haastava...

mitä hän ajattelisi siitä mahdollisuudesta, että vetoisimme Jumalaan...

Äiti sanoi minulle, että hän on rukoillut sitä itsekseenkin ja sanoin, että rukoillaanko yhdessä. Se sopi ja aika riisutusti istuin äidin sängyn viereen ja sanoin, että vetoan Jeesus Sinun omiin sanoihisi, joissa sanot, että saamme pyytää nimissäsi, mitä tahdomme ja saamme heittää murheemme päällesi, että antaisit kuoleman tulla levollisesti ja rauhallisesti ja äidin ei tarvitsisi tukehtua ja että Herra vapauttaisi äidin myös kokonaan tästä pelosta.

Meitä kumpaakin itketti tuossa tilanteessa.

...syvempää keskustelua tuon rukouksen jälkeen ei ollut, koska koin, että tuo oli jo niin iso askel...

Toivon, että Herra vastasi rukoukseen ja äidin hiljaisiin rukoukseen siitä, että tukehtumisen kokemusta ei tullut.

H28 Orvokki

Rukoilen muulloinkin, mutta oli poikkeuksellista, että tuolloin kirjoitin rukoukseni. Jotenkin tuntui, että oli sisäinen pakko.

Perjantaina aamuyöllä 28.6.2013:

"Rakas Jumala, mikset auta? Äitini kärsii ja pelkää, kun hänelle ei suoda lepoa ja huolenpitoa vaan patistetaan huolehtimaan itsestään, vaikkei hän pysty.

Herra, näet hänen masennuksensa ja ahdistuksensa. Näet hänen toiveensa päästä pian pois, jotta kärsimys loppuisi.

Herra, näet minunkin unettomuuteni ja levottomuuteni, kun en näe, miten voisın häntä enää enemmän auttaa. Olen kuin kärpänen hämähäkin verkossa, niin kuin äitikin. Meistä tuntuu, että tilanne on mahdoton emmekä pääse siitä pois.

Herra, näet vihani ja raivoni kaupungin virkailijoita kohtaan, jotka suhtautuvat kylmästi avunpyyntöihimme. He eivät suostu uskomaan äidin hätää ja kokemusta, ettei hän todellakaan pärjää enää yksin kotona. He vain toistelevat mantraansa siitä, että kunta tukee selviämistä kotona. Mutta kun se ei tue! Kotihoitajat tekevät parhaansa, mutta he ehtivät tulla vain hetkeksi kerrallaan.

Herra, auta! Tahtoisimme niin, että äiti saisi ympärilleen hoitajia, jotka voivat tulla hänen luokseen milloin vain, päivällä tai yöllä. Herra, tahtoisin, että äitini saisi kokea sairauden ja pahan olon vaivatessa turvaa siitä, että häntä hoidetaan ja autetaan. Herra, kuka voisi häntä auttaa? Herra, itse olen aivan neuvoton. Tahtoisin hoitaa häntä enemmän, mutten ehdi enkä jaksa. Herra, koen syyllisyyttä. Miksen ole jo ennen huolehtinut äitiä parempaan hoitoon?

Herra, rakas äitini on niin heikko ja hauras ja hänen tilansa vain heikkenee koko ajan. Hän voi kuolla ihan pian. Tahtoisin, että saisi viimeiseksi elinajakseen ihmisarvoisen kohtelun eikä kylmää ylenkatsetta. Tahtoisin, että hänen jäljellä oleva aikansa olisi turvallista. Herra, olen kärsimätön. Auta pian! Äiti sanoo, ettei enää kestä päivääkään yksin. Herra, ethän päästä äitiä lähtemään tästä elämästä nitistettynä ja kaltoin kohdeltuna!

Herra, armahda meitä! Herra, olethan sinä rakastava Jumala. Anna rakkautesi ja apusi tulla todelliseksi meille kärsimyksessä ja vihassa pyristeleville lapsillesi. Herra, anna meille voimia ja kärsivällisyyttä. Herra, järjestä pian äidille turvallinen hoito!"...

Rakas Jeesus, voimani alkavat olla lopussa. Nythän minun pitäisi olla tyytyväinen, kun äidillä on pysyvä, loppuun asti hoitava hoitopaikka. Mutta en osaa. Paikka onkin odottamattoman kallis. Mitä jos rahat kuitenkin loppuvat kesken? Mihin äiti sitten joutuu?

Ja äiti puhui tänään taas siitä, että hän haluaa itse päättää, mitä lääkkeitä ottaa. Hän haluaa jättää ainakin mielialälääkkeen pois eikä uskonut, kun sanoin, ettei sitä saa lopettaa yhtäkkiä vaan vähitellen. Rakas Jeesus, äiti on tyynyjensä asettelun kanssa jo niin levoton muutenkin. Kukaan ei kestä häntä enää, jos hänen mielialansa vielä nykyisestä synkkenee. Rakas Jeesus, kunpa joku puhuisi hänelle järkeä ja saisi hänet ymmärtämään, että stressaavassa tilanteessaan hän todella tarvitsee mielialälääkettä.

Rakas Jeesus, miksi itse olen niin huolissani? Miksi en osaa heittää huoliani sinulle, niin kuin Sana kehottaa? Herra, sinä olet suuri ja kaikkivaltias mutta välität myös pienen ihmisen asioista ja toimit myös elämän arkisissa asioissa. Olenhan sen nähnyt. Lisää, Herra, luottamustani sinuun!...

Äidin viimeiset ajat olivat minulle melkoista rukoukoulua.

H29 Talvikki

Rukouksena on ollut virsi...

Minulle ja saattohoidossa 94 vuotiaalle äidilleni virret ovat rukousta... Rukous poisti joka kerran äitini ahdistuksen ja toi levollisen mielen sekä rauhan rannan kaipuun ja toivon, että pian pääsee määränpäähän. Koko saattohoitotilanteen ajan lähtöhetken saakka tuon virren sanoin rukoilin.

H31 Pinja

Rukoilin näitä ajatuksia: "Kiitos Taivaan Isä, että sinä olet uskollinen, etkä sinä milloinkaan hylkää omaa lastasi. Kiitos, että sinä nostat, kannat ja pelastat ja olet meidän kanssamme joka päivä maailman loppuun asti. Kiitos, että sinun sovitustyösi

kautta synnit on anteeksi annettu ja tie on auki taivaaseen. Kiitos Jeesus, että olet

tässä vierellämme nyt ja siunaat äitiä ja annat hänelle voimia ja hän saa luottaa sinuun. Sinä kannat perille, taivaan kotiin asti. Hän on sinun vahvoilla käsivarsillasi, jotka eivät petä eivätkä horju. Aamen... Jumalan sana rohkaisi häntä...

Rukoilin hänen puolestaan vielä aivan ennen, kun hän muutti taivaan kotiin...

Siunasin hänet viimeisen kerran ja laskin käteni hänen päänsä päälle ja kiitin Jeesusta, että hän

on läsnä siinä hetkessä ja äiti on Jumalan lapsi ja turvallisissa käsissä, jotka eivät koskaan petä.

Äiti nukkui hiljaa pois veljeni laulaessa:"

H33 Aamu

...rukous oli läsnä kaikissa vaiheissa, väsymyksessä ja epätietoisuudessa. Rukous kulki siltana ajasta ikuisuuteen - Jeesuksen kanssa siinä, Hänen kanssaan tässä ja tulevassa. Äiti oli aina rukoillut meidän puolestamme.

...halusi meidän laulavan virren 609. Se on myös rukous.

...rukous siitä, että äiti pääsisi jo Taivaan Kotiin. Rukous oli monesti huokaus: "Auta, Jeesus. Tiedät kyllä...että jo..." Myös mielessä paljon soinut laulu on my " Ota hänet vastaan, suuri Pyhä Jumala..." (A-M Kaskinen) Ja Vapahtaja otti vastaan.

H35 Lahja

Silloin minulle tuli syvä huoli, pääseekö äiti taivaan kotiin kuolemansa jälkeen...

...rukoilin Jumalalta sopivaa hetkeä ja oikeita sanoja puhuakseni äidin kanssa taivas-asioista.

Rakas Jeesus. Anna äidille synnit anteeksi. Anna äidille puhdas sydän, että äiti pääsee kerran taivaan kotiin.

Olen Jumalalle kiitollinen myös siitä, että sain olla siinä rukoushetkessä mukana.

Nöyränä, mutta rohkeasti voimme rukoilla Jumalaa.

H36 Tyyni

Lauloin virtemme, rukoilin "Herran siunauksen" ja sanoin Herra kun on Sinun tahtosi ota äiti vastaan." Hän henkäisi kaksi kertaa ja henki lähti hänestä.

Oli pyhä hetki, hiljaisuus, kaikki oli niinkuin pitikin olla. Olin kiitollinen kun sain olla läsnä, se oli minulle helpotus.

H38 Loviisa

...olin monena päivänä rukoillut että äidin kärsimykset loppuisivat ja hän pääsisi kivuttomaan "ikiuneen".

Hyvä Jumala.

Auta äitiä

Älä anna hänen enää kärsiä.

Ota hänet läheisien tykö.

Pyysin kaikkia läheisiä edesmenneitä tulemaan hakemaan äitiä. Ei tuntunut auttavan. Sitten rukoilin että tätini Leila ...tuli tunne että pysytyin taas hengittämään ja tuli rauhan tunne sydämmeen silloin tiesin että kaikki oli hyvin ja rukous oli kuultu...

H41 Usva

Äitini oli myös esirukoilija... Äiti rukoili ja luki virsiä ja keväällä hän näytti virsikirjasta virren "Onpa taivaassa tarjolla lapsillekin" ~äitini lauloi myös tuota laulua. Minä rukoilin myös ja välillä jaksoin vain huokailla...

...rukoilemalla Jumalalta, että hän auttaisi äitiä, eikä äidin tarvitsisi kärsiä, että Jumala ottaisi äidin taivaan kotiin.... Minä rukoilin monet hiljaiset rukoukset mielessäni ja kiitin äitiä, "onpa taivaassa tarjolla lapsillekin" virsi soi mielessäni ja äidin kuolinyönä soitimme äidille tuota virttä "juutuubista". Äiti varmasti kuuli ja rukoili ~ja me myös.

...hänen esirukouksensa nousevat mieleeni ~ rukoilen päivittäin... ja kiitän!

Haluan vielä tähän loppuun kirjoittaa tuon virren. Se on rukous, se on tärkeä ja aina, kun kuulen sen tulee voimakkaasti äidin ja isän rakkaus mieleeni ~ja virsi lohduttaa myös.

PELKISTETTY ILMAISU	ALALUOKKA
H1 Rukous oli äidin Liljalle jo lapsena opettama rukous.	Rukous lapsuudesta, äidin ja tyttären
H2 Rukouksella oli monimerkityksellinen vaikutus koko saattohoidon ajan.	Rukous oli läsnä koko ajan.
H4 Rukous oli äidin Terholle jo lapsena opettama rukous	Lapsuuden muisto, äidin ja pojan välinen.
Yhteisestä rukouksesta saattohoidossa muodostui tapa jota he jatkoivat vielä äidin kuoleman jälkeen.	perheen uusi rukousperinne
H7 Terttu kuvaa miten rukous toi hänelle itselleen lohtua.	Rukous toi lohtua saattohoidossa
H14 Pilvi kuvaa miten rukous lohdutti häntä.	Rukous lohdutuksen tuojana

H17 Rukous runona joka oli keskeisessä roolissa	Rukous mukana koko ajan.
H24 Eerika ei ollut äitinsä kanssa kovinkaan läheinen, hän sai kuitenkin arvokkaan yhteisen rukoukokemuksen äitinsä kanssa	Rukous arvokkaana muistona äidin ja tyttären välillä
H28 Orvokki on levoton äitinsä tilasta monessa suhteessa ja kääntyy kohti Jumalaa rukouksessa.	Rukous huolen kertojana.
H29 Rukous toi rauhan Talvikin äidille joka kerta.	Rukous läsnä koko ajan.
H31 Pinja pyytää rukouksessa voimaa ja tästä saa sellaisen kuvan, että hän myös saa sitä.	Rukous mukana koko ajan.
H33 Kuten Aamu kuvaa rukous oli läsnä kaikissa vaiheissa.	Rukous oli mukana kokoajana.
H35 Lahjan huoli koski äidin tilaa kuoleman jälkeen. Hän oli siitä kovasti huolissaan.	Huoli pelastuksesta.
H36 Tyyni oli levoton ja hän tunsi pakottavaa tarvetta mennä äidin luo.	Huoli äidin tilasta.
H38 Loviisa tuntee levottomuutta äitinsä vuoksi ja pyytää rukouksessa, että äiti pääsisi jo pois.	Levoton olo äidistä.

H41 Rukous monimuotoisesti mukana koko saattohoidon aikana.	Rukous läsnä koko ajan eri muodoissa.
---	---------------------------------------

PÄÄLUOKKA		
MUISTOKERTOMUS	VOIMAKERTOMUS	HUOLIKERTOMUS
RUKOUS YHTEISENÄ MUISTONA ELI SILTANA SUKUPOLVIEN VÄLILLÄ	RUKOUS KANTAVANA VOIMANA KOKO SAATTOHOIDON AJAN JA YLI KUOLEMAN	RUKOUS KEINONA TUODA OMAT HUOLET JA MURHEET JUMALALLE
H1 Lilja, H4 Terhi, H5 Meri, H24 Eerika	H2 Iiris, H7 Terttu, H17 Kanerva, H14 Pilvi, H29 Talvikki, H31 Pinja, H33 Aamu, H41 Usva	H28 Orvokki, H35 Lahja, H36 Tyyni, H38 Loviisa